

NIKOLAJ SINĚVIRSKIJ

SMERŠ[★]

ROK V TÁBOŘE NEPŘÍTELE

M

E

R

Odborní recenzenti: Mgr. Anastasie Kopřivová, PhDr. Lukáš Babka

ISBN 978-80-87912-23-2

© Ústav pro studium totalitních režimů

SMERŠ

Rok v táboře nepřítele

Nikolaj Siněvskij

SMERŠ

ROK V TÁBOŘE NEPŘÍTELE

NIKOLAJ SINĚVIRSKIJ

OBSAH

Poděkování	15
Úvodní studie	17
Deník	29
Ediční poznámka	149
Fotografická příloha	151
Jmenný rejstřík	167

PODĚKOVÁNÍ

Poděkování patří především příbuzným Michaila Mondiče, manželce Viktorii a synovci Alexandrovi, za sdělení doposud neznámých informací o životě autora a poskytnutí četných archivních dokumentů a fotografií. Cenné rady a připomínky nejen k historii ruské a ukrajinské emigrace v Československu připojily Anastázie Kopřivová, Irena Rafalská a Olga Hulínová, členky již zaniklého výboru „Oni byli první“. Mondičovy vzpomínky by rovněž nemohly být publikovány bez pomoci a vynaloženého úsilí pracovníků Ústavu pro studium totalitních režimů – Adama Hradilka, Štěpána Černouška, Ondřeje Šanci, studentky Barbory Knappové a překladatelky Jiřiny Dvořákové.

ÚVODNÍ STUDIE

Problematika represí a zločinů, jichž se dopouštěly vládnoucí komunistické režimy v zemích východního bloku, patří od jeho rozpadu na přelomu 80. a 90. let nejen ve střední a východní Evropě k nejdiskutovanějším, ale zároveň i k nejcitlivějším společenským tématům. Za posledních více než dvacet let výzkumu lze na tomto poli zaznamenat výrazný posun – vznikla řada hodnotných odborných článků, publikací, edicí dokumentů a bohatá je i produkce memoárů, psaných i reprodukovanych vzpomínek. Aniž bychom snižovali výpovědní hodnotu svědectví samotných obětí, při rekonstrukci určitých historických událostí, momentů a fungování komunistického represivního aparátu jsme často ochuzeni o možnost nahlížet na ně i z jiného úhlu pohledu, protože pachatelé (a často i očití svědci) ze zřejmých důvodů většinou mlčí. Podobných vzpomínek a svědectví, a zejména těch, k nimž lze mít alespoň jakousi důvěru, je tudíž poskrovnu.

Mezi světlé výjimky můžeme zařadit předkládané deníkové zápisky Michaila Dimitroviče Mondiče, veřejnosti známé pod jejich knižním názvem: *SMERŠ. God v stane vraga* (v českém překladu *Smerš. Rok v táboře nepřítele*). Přestože od prvního vydání uplynulo už více než šedesát let, jejich výjimečnost podtrhuje hned několik skutečností. Primárně nám Mondičovo svědectví umožňuje nahlédnout do prostředí jedné z nejpřísněji utajovaných špiónážních organizací nedávné minulosti – sovětské vojenské kontrarozvědky Smerš – o jejichž aktivitách, organizační struktuře či personálním obsazení vzhledem k přísnému utajení řadu let neexistovalo téměř žádné povědomí a dodnes zůstávají opředeny mýty. Kusé informace o Směrši se objevily pouze ve vzpomínkách několika málo přeživších obětí (své uvěznění příslušníky Smerše na frontě popsal například Alexandr Solženicyn v knize *Souostroví Gulag*).

Výjimečnost Mondičova svědectví spočívá v tom, že nám nabízí pohled na metody sovětského represivního aparátu ze strany represivních orgánů a vězňů. Zároveň jde o mistrnou sondu do psychologie lidí pracujících pro tajné služby.

Přestože se Mondič na popisovaných represích aktivně nepodílel, stal se svědkem řady událostí, které měly zůstat před veřejností navždy utajeny. I autor průlomové monografie o Smerši,¹ americký historik ruského původu Vadim Birstein, přiznává, že Mondičovy vzpomínky jsou výjimečné právě proto, že jsou to vedle knihy A. I. Romanova² (pseudonym kapitána Borise Baklanova, bývalého příslušníka Smerše 1. ukrajinského frontu) jediné memoáry, které byly publikovány i na Západě. Mondič tak byl nejen první, ale

1 BIRSTEIN, Vadim: *SMERSH: Stalin's Secret Weapon, Soviet Military Counterintelligence in WWII*. Biteback Publishing, London 2012.

2 ROMANOV, A. I.: *Nights Are Longest There: Smersh from the Inside*. Hutchinson, London 1972.

v podstatě i jediný, kdo otevřeně seznámil svět se zločiny, jichž se Smerš, resp. stalinský režim na sklonku druhé světové války a v prvních mírových dnech dopouštěl.

Samozřejmě, že i na Mondičovu psanou zpověď je třeba nahlížet kriticky – stejně jako další paměti zaznamenané v krátkém časovém horizontu zůstává ovlivněna emocemi spojenými s bezprostředním prožitkem. Jako negativum lze vnímat i to, že poprvé vyšly v době, kdy se svět ocitl na prahu studené války a vše směřovalo k rozdělení světa na dva nepřátelské bloky, mezi nimiž se spouštěla neprodyšná železná opona. Podobně jako mnoho tehdejší exilové literární produkce (v tomto případě je míněn exil ze zemí, které se již nacházely nebo se měly brzy ocitnout v sovětské sféře vlivu) byly publikovány s jistým propagandistickým záměrem: z předmluv či úvodů k ruskému (či pozdějším cizojazyčným)³ vydání je však patrné, že vydavatelům šlo zároveň o to, motivovat ruské emigranty k dalšímu boji proti bolševismu, u čtenářů ze Západu pak chtějí probudit averzi ke komunismu. Mondičovým vzpomínkám to však na působivost neubírá. Nejen již zmiňovaný V. Birstein, ale např. i český publicista V. Bystrov, kteří konfrontovali Mondičovo svědectví s řadou archivních pramenů (včetně ruské proveniencí) i dalších vzpomínek, považují informace uvedené v této knize za hodnověrné.

Knih *SMERŠ. God v stane vraga* vyšla poprvé rusky v roce 1948.⁴ Veřejnosti ukázala, že ani sovětské bezpečnostní orgány nejsou všemocné. Ohlas sklidila hlavně mezi členy ruské antibolševické komunity žijící jak v Evropě, tak ve Spojených státech. V 50. letech se dočkala německého⁵ a anglického⁶ překladu. Přestože naposledy byla vydána v 80. letech,⁷ dodnes zůstává mnohým odborníkům i laické veřejnosti téměř neznámá.

Platí to i pro české prostředí, kde ruské vydání kolovalo většinou jen mezi ruskými a ukrajinskými emigranty, kteří se v Československu usadili již v meziválečném období, a jejich potomky.⁸ Pro českého čtenáře je to o to větší škoda, protože Mondičovy vzpomínky se z velké části vážou k území Československa v rámci předválečných hranic. Nepochybně jde o jediné svědectví toho, co se na našem území odehrávalo „v zákulisí“ po příchodu tolik očekávaného osvoboditele – Rudé armády.

3 Jména autorů předmluv k jednotlivým vydáním knihy *SMERŠ* nejsou z konspiračních důvodů uvedena.

4 SINĚVIRSKIJ, Nikolaj: *SMERŠ. God v stane vraga. Grani*, München 1948.

5 SINEVIRSKIJ, Nikola: *SMERSCH (Tod den Spionen). Ein Jahr im Lager des Feindes*. Bollwerk Verlags Gesellschaft, Frankfurt/Main 1949.

6 SINEVIRSKY, Nicola: *SMERSH*. Henry Holt and Company, New York 1950.

7 SINĚVIRSKIJ, Nikolaj: *SMERŠ. God v stane vraga*. Posev, Frankfurt/Main 1984.

8 Sbírká rozhovorů Skupiny orální historie ÚSTR (dále jen SOH ÚSTR), výpovědi příslušníků ruské i ukrajinské emigrace, rozhovory zaznamenali členové SOH ÚSTR v letech 2010–2014.

Mondičův deník sice zachycuje pouhých jedenáct měsíců jeho života, ty se však nesmazatelně vryly do autorovy paměti. Položme si dvě otázky: Kdo vlastně byl Michael Mondič? Co byly oddíly Smerš?

Michail D. Mondič se narodil 5. března 1923 v obci Nankovo nedaleko města Chust na Podkarpatské Rusi, tedy na území, které se po rozpadu Rakouska-Uherska v roce 1918 stalo součástí nové Československé republiky. Pocházel z chudých poměrů – jeho rodiče byli stejně jako většina zdejších obyvatel zemědělci vlastníci malé pole a několik kusů dobytka. Michail byl prostřední ze tří synů a i on měl původně převzít starost o rodinné hospodářství. V knize uvádí, že po skončení obecné školy začal studovat na gymnáziu v Chustu, kde zřejmě dosahoval nadprůměrných výsledků. I přes nesouhlas rodičů proto v roce 1936 odjel teprve jako třináctiletý studovat do Prahy.

Nebyl výjimkou – v meziválečném období studovalo na pražských gymnáziích a vysokých školách nezanedbatelné množství nadaných studentů z Podkarpatské Rusi. V Praze jim pomáhal podpůrný karpatoruský spolek Vozroždenie a vysokoškoláci měli i svou kolej v Praze-Bubenci. Většina žáků studovala na ruském gymnáziu zprvu ve Strašnicích a později na Pankráci. Předností byla příbuznost ruštiny a rusínštiny a často i podobná mentalita a náboženské vyznání.

Jeho jméno, jakožto žáka tercie, se objevuje ve výročních zprávách Ruského spolkového gymnázia v Praze-Strašnicích ve školním roce 1936/37.⁹ Naposledy se v seznamech objevuje o čtyři roky později, ve školním roce 1941/42, už jako septimán.¹⁰ V té době se gymnázium přestěhovalo na Pankrác. Po roce 1942 protektorátní úřady povinnost vydávat výroční zprávy zrušily. Lze předpokládat, že Mondič na gymnáziu maturoval v roce 1942.

O Mondičově prospěchu vypovídá drobná hvězdička u jeho jména v seznamech studentů, kterou byli označováni žáci s výbornými studijními výsledky. Během studií a především života na internátě se aktivně zapojil do všech školních i mimoškolních aktivit ruské menšiny. V té době bylo mezi studenty velmi populární členství v ruské variantě skautského hnutí Vitjaz a v mládežnické organizaci NTS,¹¹ která vychovávala své členy k ruskému vlastenectví a v du-

9 XVI. výroční zpráva Spolkového ruského reálného gymnasia v Praze s právem veřejnosti 1936/1937 = XVI. godovoj otčet Russkoj realn. gimnazii v Praze s pravami pravitel'stv. Gimnazij. Spolkové ruské reálné gymnasium, Praha 1937. Uchováno ve Slovanské knihovně Národní knihovny ČR.

10 XXI. výroční zpráva Spolkového ruského reálného gymnasia v Praze s právem veřejnosti 1941/42 = XXI. godovoj otčet Russkoj realn. gimnazii v Praze s pravami pravitel'stv. Gimnazij. Spolkové ruské reálné gymnasium, Praha 1942. Tamtéž.

11 NTS (rus. Nacionalno trudovoj sojuz – čes. Národní (či Lidový) svaz práce, jinak též Národní dělnický svaz) – sociálně demokratické hnutí ruské emigrace. Organizace NTS vznikla roku 1930 v Bělehradě, záhy byly založeny její pobočky v Praze a Paříži (tzn. ve významných centrech meziválečné ruské emigrace). Zakladatelem byla mladší generace ruské poříjnové emigrace a zástupci exilových studentských spolků. Cílem NTS bylo připravovat uvnitř SSSR „půdu“ pro vytvoření modelu klasické

chu odporu k bolševické ideologii.¹² Jisté nejasnosti panují ohledně Mondičova života v dalších měsících po ukončení gymnaziálních studií. Ve své knize uvádí, že pokračoval na technické škole v Budapešti, kde získal inženýrský titul.¹³ Informace, že by během necelých dvou let po maturitě získal inženýrský titul, se však nezdá zcela důvěryhodná. Vysvětlení však může být prosté. Autor se totiž několikrát (např. v případě jmen svých příbuzných) dopustil v textu záměrné dezinformace, aby případným pronásledovatelům maximálně ztížil pátrání po své totožnosti.

Z dochovaného dokumentu v českých archivech vyplývá, že v září 1942 byl Mondič v Praze zatčen Gestapem. Podle oficiální zprávy se vyhýbal pracovní povinnosti.¹⁴ Jeho dlouholetý přítel Alexander Retivov¹⁵ uvádí, že ho Gestapo zatkl v ruském Smolensku (neuvádí však datum), když se pokoušel ilegálně dostat na okupované ruské území. Právě ve Smolensku, ale např. i v Černigovu v té době působili (často jako překladatelé) nejaktivnější členové pražské pobočky NTS. Němci však Mondiče deportovali zpět do Prahy do pankrácké věznice. Propuštěn byl v zimě 1943.¹⁶

Mondič sám vzpomínal, že byl během svého pobytu v Budapešti několikrát vyšetřován jak maďarskými, tak nacistickými bezpečnostními orgány – SD a Gestapem.¹⁷ Ani tuto informaci však nelze jednoznačně ověřit.

západní demokracie po předpokládaném zhroucení bolševického režimu. První ilegální buňky NTS v Sovětském svazu vznikly v roce 1943 a záhy se rozšířily po celé zemi (členy NTS byli rovněž komunisté). Sovětský režim členy NTS tvrdě pronásledoval. Po přepadení SSSR Německem v červnu 1941 zaujalo vedení NTS vyčkávací stanovisko, které se postupně měnilo v despekt, mj. také vzhledem k Hitlerovým plánům vytvořit na Východě Lebensraum („životní prostor“) s neomezenými zdroji levné otrocké práce. NTS vyhlásilo heslo: „Rusko bez Němců a komunistů!“ Řada členů se zapojila do protifašistického odboje (např. podle statistiky organizace byl každý pátý člen NTS popraven za činnost proti Říši). Po válce obnovovala NTS postupně svoji činnost. Vznikly dokonce regionální organizace NTS v zemích sovětského satelitního bloku. Činnost NTS pochopitelně nezůstávala stranou zájmu tajných služeb komunistických států, především KGB, která zaměřením a činností proti NTS koordinovala. Centrála NTS ve Frankfurtu nad Mohanem evidovala v roce 1991 přes devadesát buněk NTS v SSSR. V roce 1945 vzniklo nakladatelství Posev; kromě stejnojmenného společenského dvouměsíčníku vydávalo literární čtvrtletník Grani. Převzato z KALOUS, Jan: Akce překladatel – případ tajného spolupracovníka Malínského: jedna z forem spolupráce KGB a StB – pronikání do ruské emigrantské organizace NTS. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek*, č. 9, Archiv bezpečnostních složek, Praha 2011, s. 95. Z pozn. č. 2.

12 KOPŘIVOVÁ, Anastázie: *Medailon Michaila Mondiče*, rkp., 2 s. – Uchováno v archivu SOH ÚSTR.

13 SINĚVIRSKIJ, N.: *SMERŠ. God v stane vraga*, s. 10.

14 Národní archiv, f. Policejní ředitelství Praha II – prezidium (1941–1950), sign 42/M-111/37, kart. 1666. Zpráva o zatčení M. Mondiče, 5. 9. 1942.

15 RETIVOV, Alexander (nar. 30. 3. 1926, Praha) – vnuk známého ruského spisovatele Jevgenije Chirikova. I on studoval na ruském reálném gymnáziu v Praze na Pankráci a byl členem mládežnické organizace NTS. V obavách z očekávaného příchodu Rudé armády uprchl i se svou rodinou na jaře 1945 do Bavorska. V Mnichově pokračoval ve svých aktivitách v rámci ruské antibolševické emigrace. Později se přestěhoval do USA.

16 RETIVOV, Alexander: *S avtorom „SMERŠA“ po „zelenoj dorožke“*. Posev, 1984, č. 9, s. 59–60.

17 SINĚVIRSKIJ, N.: *SMERŠ. God v stane vraga*, s. 10.

Domů do Nankova se vrátil na konci září 1944. A právě od deníkových zápisů z této doby se začíná odvíjet i vyprávění. Bylo to období bouřlivé – do konce druhé světové války zbývalo ještě téměř tři čtvrtě roku a na území Podkarpatské Rusi, od března 1939 okupované Maďarskem, se nezdramitelně blížila válečná fronta. Místní obyvatelé byli svědky spěšného odchodu maďarské vojenské správy a očekávali – někteří z nich s obavami – příchod Rudé armády. Dne 18. října 1944 začala karpatsko-užhorodská operace 4. ukrajinského frontu pod velením gen. Ivana Jefimoviče Petrova. Rudá armáda poměrně snadno během necelých deseti dní obsadila Podkarpatskou Rus. Velká města jako Chust, Mukachevo a Užhorod byla dobyta ve dnech od 23. do 27. října 1944. S příjezdem sovětských tanků zavládl v karpatských městech a vesnicích zmatek, v němž se rozhodovalo o dalších osudech země. Pod tlakem sovětských orgánů začali místní komunisté a prosovětské aktivisté (většinou agenti NKVD) s usilovnou agitací mezi místními občany za připojení k SSSR. Ačkoliv se osvobozené území podle zásady o platnosti československých předmnichovských hranic mělo stát součástí obnoveného Československa, jakékoliv pokusy československé delegace převzít moc byly předem odsouzeny k nezdaru. Sovětská vojenská administrativa také současně zahájila kampaň „dobrovolného“ náboru do Rudé armády.¹⁸

Připojení Podkarpatské Rusi k SSSR bylo proklamováno jako „spontánní“, ve skutečnosti však prosovětská agitace zdaleka neměla takovou podporu, s jakou Sověti původně počítali. Nadšení z příchodu osvoboditelů totiž brzy vystřídal rozačarování a zmar plynoucí z chování sovětské vojenské správy a sovětských vojáků.

Ke ztrátě iluzí přispívaly i další skutečnosti. Do svých domovů se totiž začali vracet, byť zatím většinou pouze na krátkou návštěvu, mnozí českoslovenští vojáci původem z Podkarpatské Rusi. A právě jejich zkušenosti se sovětskou realitou nevěstily nic dobrého. Téměř všichni, mezi nimi i Mondičův starší bratr Georgij,¹⁹ z obav před brannou povinností v maďarské armádě a pod vlivem sovětské propagandy odešli v prvních letech druhé světové války do SSSR, aby se přidali ke „společnému boji proti okupantům“. Útěkem na sovětské území se sice tito uprchlíci (dnes se odhaduje 6–8 tisíc osob) vyhnuli maďarské perzekuci, ihned poté však byli téměř do jednoho zatčeni sovětskými pohraničníky, obviněni z nelegálního překročení hranic, případně ze špionáže, a odsouzeni ke třem až pěti letům pobytu v nápravně-pracovních táborech GULAGU. Naděje na vysvobození z věznic a táborů NKVD jim přinesla až amnestie pro československé občany vyhlášená sovětským vedením začátkem

18 POP, Ivan: *Podkarpatská Rus*. Libri, Praha 2005, s. 157–158.

19 MONDIČ, Georgij (21. 1. 1921, Nankovo – 2003, Sokolov) – krátce po přechodu maďarsko-sovětských hranic byl zatčen sovětskými pohraničníky. Dne 2. 11. 1940 ho Zvláštní porada NKVD odsoudila ke třem rokům nápravně-pracovních táborů. Dne 4. 2. 1943 propuštěn do čs. vojenské jednotky v Buzuluku. Po válce se usadil v Československu.

roku 1942. Podmínkou propuštění těchto vězňů byl vstup do Československé vojenské jednotky, která se formovala v Buzuluku.²⁰

Všechna negativa a varování ale tehdy nemohla zvrátit proces směřování Podkarpatské Rusi do náruče Sovětského svazu. Sovětské orgány měly situaci od počátku pevně v rukou. Od konce listopadu 1944 byla kampaň za připojení pod vedením komunistů stále intenzivnější. Konaly se nové a nové mítinky a dopisy zástupců jednotlivých obcí směřovaly jak na východ, sovětským vládním funkcionářům, zejména Stalinovi do Moskvy, tak na západ, do Londýna k československým vládním činitelům, zejména prezidentu Benešovi. Podpisy pod deklarace se získávaly všemi možnými způsoby, dobrovolně, nátlakem, výhrůžkami, oklamáním (část obyvatel byla stále ngramotná) nebo úplatky. Československé orgány nedokázaly na situaci reagovat. Stalin v této otázce samozřejmě nepřipouštěl žádnou diskusi. Jakýkoliv zárodek opozice měl být okamžitě zničen – spolu s maďarskými nebo velkookrajinskými nacionalisty byli od počátku pronásledováni všichni, kteří dříve projevovali sympatie k ČSR a nesouhlasili se sovětským tlakem na československou vládu a s připojením Podkarpatské Rusi k SSSR.²¹

Tuto agendu měla obvykle na starost vojska NKVD operující v týlu Rudé armády. Na osvobozených územích se však navíc začali objevovat i „záhadní“ vojáci, kteří měli na svědomí zmizení či zatčení stovek osob – většinou odpůrců sovětského režimu. Kdo to vlastně byl?

Nacistický útok na SSSR a pozdější obrat ve válce, kdy sovětská vojska osvobozovala Němci obsazená území, si vyžadoval novou, efektivnější a diskrétnější organizaci. Proto vznikl Smerš²² (ze spojení „smert špionam“, česky „smrt špiónům“), zvláštní oddíly vojenské kontrarozvědky vytvořené na Stalinův tajný rozkaz.

Oficiálně byla její činnost potvrzena Výnosem Rady lidových komisařů z 19. dubna 1943, kdy byly tři hlavní oddíly Smerš vyčleněny ze Správy zvláštních oddělení NKVD SSSR a podřízeny příslušným resortním lidovým komi-

20 K tomu blíže např. VALIŠ, Zdeněk: Ze sovětských gulagů do československé armády. Heliodor Píka v boji za životy Podkarpatorusů. In: *Historie a vojenství*, 2008, roč. 57, č. 1, s. 43–58; DVOŘÁK, Jan – HRADILEK, Adam – VALIŠ, Zdeněk: Z táborů Gulagu do Československé vojenské jednotky v SSSR. In: *Historie a vojenství*, 2014, roč. 63, č. 1, s. 49–62.

21 K tomu blíže např. POP, Ivan: *Podkarpatská Rus*, s. 157–165; Němeček, Jan: Svobodná vůle národa? Komunisté a odtržení Podkarpatské Rusi 1944–1945. In: *Slovanský přehled. Review for Central, Eastern and Southeastern European History*, 2009, roč. 95, č. 1, s. 59–71.

22 O vzniku a aktivitách kontrarozvědky Smerš kromě Birsteina blíže např. SMERŠ. *Istoricheskie ocherki i dokumenty I–III*. KHRISTOFOROV V. S. et al. (edd.), Moscow: Glavnoe arkhivnoe upravlenie, 2003, 2005, 2010; Z české produkce lze upozornit zejména na: LITERA, Bohuslav: SMĚŘŠ. K činnosti sovětské vojenské kontrarozvědky za druhé světové války. In: *Slovanský přehled. Review for Central, Eastern and Southeastern European History*, 2000, roč. 86, č. 1, s. 1–24. Publikováno též jako: TÝŽ: SMĚŘŠ. K činnosti sovětské vojenské kontrarozvědky za druhé světové války. In: *Vnitřní fronta. Sovětský stát a společnost 1941–1945*. Historický ústav AV ČR, Praha 2000, s. 159–181.

sariátům – tj. Hlavní správa kontrarozvědky Smerš Lidového komisariátu obrany SSSR, Správa kontrarozvědky Smerš Lidového komisariátu válečného námořnictva SSSR a Oddělení kontrarozvědky Smerš Lidového komisariátu vnitra SSSR. Hlavní správa kontrarozvědky Smerš, pod vedením Viktora Abakumova,²³ byla přímo podřízena J. V. Stalinovi.²⁴

Podle Mondiče měla Hlavní správa pět operativních odborů (Birstein jich uvádí jedenáct).²⁵ První stíhal vojenské zběhy a odhaloval projevy zrady nebo defetismu v řadách Rudé armády, druhý (operativní) shromažďoval informace, vysílal zvědy za německé linie a později zatýkal odpůrce sovětského zřízení, třetí rozšiřoval informace a uděloval rozkazy a čtvrtý odbor vyšetřoval podezřelé vojáky i civilisty. Pátý odbor vytvářel tříčlenné tribunály a vynášel rozsudky, většinou tresty smrti.²⁶ Hlavní úkol tedy na územích, na něž vstoupila Rudá armáda, zněl vyhledávat, sledovat a zatýkat všechny nepřátele SSSR, respektive komunismu. Zjednodušeně řečeno, šlo o boj s antibolševismem ve všech jeho podobách – od pravicového fašismu po socialismus jak na sovětském, tak na osvobozeném nebo dobytém území.

Oddíly Smerš tvořily stejně jako vojska NKVD profesionální a ozbrojené jednotky. Smeršovci však měli tu výhodu, že byli těžko identifikovatelní. Nosili standardní uniformy i vojenské řády Rudé armády, a jejich totožnost tak bylo možné zjistit pouze podle speciálních průkazů. Jejich hlášení pak byla samozřejmě určena jiným místům než armádním velitelům. Na osvobozená území vstupovaly oddíly Smerš neutajeně a působily v druhém sledu vojenských formací, zpravidla v rámci jednotlivých frontů.²⁷

I na Podkarpatské Rusi okamžitě začalo platit opatření na očištění frontového zázemí od nepřátel. Na konci října 1944 se tak rozběhlo masové zatýkání osob, které prováděla vojska NKVD pro ochranu týlu a orgány Smerš 4. ukrajinského frontu. Dotklo se zejména mužské populace maďarské a německé národnosti a zadržení byli prohlášeni za válečné zajatce. Tisíce internovaných, mj. ukrajinští nacionalisté a představitelé rusínské nekomunistické inteligence, byly většinou deportovány na nucené práce do SSSR – nejčastěji

23 ABAKUMOV, Viktor Semjonovič (24. 4. 1908, Moskva – 19. 12. 1954, Leningrad) – jeden z nejvyšších a nejvlivnějších představitelů sovětských tajných služeb ve čtyřicátých letech. V letech 1943–1946 náměstek lidového komisaře obrany a hlavní náčelník kontrarozvědky Smerš, v letech 1946–1951 ministr státní bezpečnosti (MGB). Na konci roku 1951 byl však zatčen a obviněn z příprav tzv. Spiknutí lékařů proti čelným představitelům sovětského státu a strany. Přestože po Stalinově smrti bylo toto spiknutí označeno za vykonstruované, nebyl Abakumov propuštěn. Nakonec byl souzen pro svou úlohu v tzv. Leningradské aféře a 18. 12. 1954 popraven.

24 BIRSTEIN, V.: *SMERSH*, s. 178–179.

25 Tamtéž, s. 186.

26 SINĚVIRSKIJ, N.: *SMERŠ. God v stane vraga*, s. 46–48.

27 BIRSTEIN, V.: *SMERSH*, s. 182.

do Donbasu k obnově válkou zničených uhelných dolů²⁸ – někteří však skončili na popravištích.²⁹

Zprávy o masovém zatýkání se mezi podkarpatorským obyvatelstvem šířily rychlostí blesku a brzy se donesly i k Michailu Mondičovi. Ideová motivace a členství v NTS, která měla své pobočky i na Podkarpatské Rusi, ho vybízely k dalším aktivitám. Podle instrukcí se měl pokusit o infiltraci do NKVD, aby zjistil míru její informovanosti o aktivitách NTS. Díky krátkému působení mezi podkarpatorskými partyzány se nikdo nezajímal o jeho minulost, takže mohl být v prosinci 1944 mobilizován do Rudé armády. Přestože do ní vstupoval s cílem proniknout do některé z nepřátelských tajných organizací, určitě ho nenapadlo, že se nakonec ocitne v té nejpřísněji utajované. Přispěla k tomu jednak náhoda a jednak jeho jazykové znalosti. Když velitelé vojenské jednotky v lednu 1945 zjistili, že kromě ruštiny ovládá i jazyky, jimiž se mluvilo na územích, kde měl Smerš v následujících měsících operovat, byl vybrán jako překladatel a tlumočnick k 3. sekci 2. oddělení Smerš 4. ukrajinského frontu. Jednotka nejdříve pracovala na Podkarpatské Rusi a během následujících sedmi měsíců, které podrobně zachycují vzpomínky, projela celé Slovensko, jižní část Polska a na konci dubna se ocitla v českých zemích. Aktivita oddílů Smerš a vojsk NKVD samozřejmě odporovaly právnímu řádu předválečného Československa a obecně uznávaným normám mezinárodního práva.³⁰

Jednotky nejdříve preventivně zasáhly v Českém Slezsku, tedy na území, které bylo z velké části koncem 30. let násilně odtrženo od zbytku Československa a od podzimu roku 1939 připojeno k Říši. Vzhledem k tomu, že mnozí místní obyvatelé v průběhu války dobrovolně či pod nátlakem narukovali do německé armády nebo pracovali v říšském průmyslu, mohly je sovětské orgány bez problémů obvinít ze spolupráce s německou rozvědkou a následně deportovat do SSSR. Hlavní „kořist“ však čekala na území bývalého Protektorátu.

V hledáčku Smerše se ocitli zejména příslušníci ukrajinské a ruské antibolševické emigrace, kteří získali v meziválečném Československu dočasný azyl nebo se zde natrvalo usadili. Uniknout neměli ani příslušníci československé

28 K tomu blíže KOKOŠKA, Stanislav: Činnost orgánů UPVI NKVD na československém území v letech 1944–1945. In: BORÁK, Mečislav (ed.): *Perzekuce československých občanů v Sovětském svazu (1918–1956). Část 2, Váleční zajatci a internovaní*. Sborník studií. Slezské zemské muzeum a Slezská univerzita v Opavě, Opava 2007, s. 325–356.

29 POP, I.: *Podkarpatská Rus*, s. 159–160.

30 O aktivitách NKVD a Smerše na území Československa blíže např. BYSTROV, Vladimír: *Z Prahy do Gulagu, aneb, Překáželi*. Bystrov a synové, Praha 1999; TÝŽ: *Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945–1955*. Themis, Praha 2003; TÝŽ: *Aktivita zvláštních oddílů Lidového komisariátu vnitřní SSSR*. In: VOLNÁ, Kateřina (ed.): *Aktivita NKVD/KGB a její spolupráce s tajnými službami střední a východní Evropy 1945–1989, II. sborník k mezinárodní konferenci pořádané v Praze ve dnech 19–21. listopadu 2008*. = *NKVD/KGB activities and its cooperation with other secret services in Central and Eastern Europe 1945–1989, II. Anthology of an international conference held in Prague, 19–21. November 2008*. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2009, s. 65–73.

politické reprezentace na Podkarpatské Rusi z konce 30. let, kteří našli po maďarské okupaci Podkarpatské Rusi útočiště v Protektorátu, a samozřejmě vojáci Rudé armády, kteří se „provinili“ tím, že padli do německého zajetí. Nejhorší osud čekal důstojníky a vojáky „zrádné“ Ruské osvobozené armády. Ani výrazná pomoc vlasovců Pražskému povstání v jeho perných počátcích nemohla smazat jejich předešlé „hříchy“, tj. spolupráci s nacistickým Němcem motivovanou bojem proti stalinskému režimu.

Centrem emigrantských aktivit v Československu byla Praha. Když přišly zprávy o vypuknutí Pražského povstání, začaly se kontrašpionážní jednotky urychleně přesouvat do Prahy, aby zajistily vytipované osoby. Na místo tak dorazily v prvním sledu a téměř současně s osvobozením Prahy se rozběhlo masové zatýkání. Smeršovci se přitom pravděpodobně mohli opírat o seznamy osob vytvořené zřejmě sovětskými agenty, jimž se ještě před válkou podařilo infiltrovat emigrantské komunity.³¹ Během pouhých několika dní bylo jen v Praze zadrženo – opět bez jakékoliv součinnosti s některou z oficiálních československých institucí či tajnou službou – několik desítek předních osobností z řad ruských a ukrajinských emigrantských kruhů, mezi nimi vysocí důstojníci československé branné moci, vysokoškolští učitelé i studenti, lékaři, významní techničtí odborníci, úředníci československé státní a veřejné správy i podnikatelé. Stejně postiženi byli nejen předváleční podkarpatoruští politici, ale i osoby české národnosti (např. čeští reemigranti z Ruska), které se z nějakého důvodu znelíbily Rudé armádě nebo byly zatčeny na základě udání.³²

Detailní popis zatýkání a krutých výsledků vyšetřovatelů Smerše odhaluje autor ve svých vzpomínkách. Jen v Praze se stal svědkem zadržení mnoha politiků a emigrantů ruského, ukrajinského či podkarpatoruského původu, z nichž někteří paradoxně patřili k jeho spolupracovníkům či známým z předválečné doby. Mohl tak např. vydat svědectví o zatčení vůdčího představitele meziválečné podkarpatoruské politiky msgr. Augustina Vološina³³ či o „sebe-

31 TÝŽ: *Z Prahy do Gulagu*, s. 127; TÝŽ: *Aktivita zvláštních oddílů Lidového komisariátu vnitra SSSR*, s. 72.

32 Blíže např. TÝŽ: *Únosy československých občanů*, s. 53–82.

33 VOLOŠIN, Augustin Ivanovič (13. 3. 1874, Kelečín – 19. 7. 1945, Moskva) – rusínský duchovní řeckokatolické církve s hodností monsignore, pedagog, žurnalista a politik. Po konci 1. světové války se výrazně zasadil o připojení Podkarpatské Rusi k Československu. Od druhé poloviny dvacátých let poslanec Národního shromáždění RČS za Československou stranu lidovou, resp. Křesťansko-lidovou stranu Podkarpatské Rusi, kterou vedl. Od 11. 10. 1938 státní tajemník pověřený agendou zdravotnictví a sociální péče v první vládě A. Bródyho, 26. 10. 1938 – 15. 3. 1939 předseda tří po sobě jdoucích autonomních vlád Podkarpatské Rusi. Dne 15. 3. 1939 se stal na několik hodin prezidentem samostatného státu Karpatská Ukrajina. Několik dní po maďarské okupaci uprchl do Prahy, kde žil po celou válku jako soukromá osob. Krátce po osvobození Prahy Rudou armádou v květnu 1945 byl zatčen příslušníky Smerše a odvezen do Moskvy, kde zemřel v nemocnici věznice Butyryky na infarkt. K zatčení a deportaci A. Vološina blíže viz ČUKA, Peter: *Deportace Augustina Vološina*. In: *Securitas Imperii*, č. 1, MV ČR, Praha 1994, s. 128–139.

vraždě“ ruského diplomata Vladimira Rafalského,³⁴ k níž došlo za nevyjasněných okolností ve vyšetřovně v Dělostřelecké ulici č. 18,³⁵ kam se po příjezdu do Prahy přestěhovala operativní skupina.

O osudech osob zatčených těsně po skončení války na našem území orgány Smerš se častokrát jejich příbuzní a veřejnost dozvídali až po desítkách let, v některých případech se je dodnes nepodařilo zjistit. Řada z nich nevydržela útrapy a zemřela ve vyšetřovací vazbě. Život dalších skončil v táborech GULAGU. Někteří, jak už bylo řečeno, zmizeli beze stop. Návrat do Československa byl umožněn jen několika desítkám osob.

Michail Mondič si velmi brzy po nástupu k organizaci Smerš uvědomil, že jeho představy o vnitřním rozkladu sovětského bezpečnostního aparátu byly naivní. Neustálé psychické vypětí a strach z prozrazení se postupně začaly podepisovat na jeho duševním zdraví. To vše ho přivedlo k rozhodnutí za každou cenu vystoupit z jejich služeb. Podle Alexandra Retivova se s falešnými dokumenty dostal nejdříve do Prahy. Jeho pobyt zde však byl velmi nebezpečný, a proto brzy začal uvažovat o odchodu. Plánovaný útěk do americké zóny v Německu se mu podařil s pomocí starých přátel z NTS (právě A. Retivova) žijících v německém exilu v roce 1946.³⁶ Krátce poté, v květnu 1946, byla činnost Smerše usnesením ÚV VKS (b) oficiálně ukončena, resp. Hlavní správa kontrarozvědky Smerš Lidového komisariátu obrany SSSR byla začleněna do Ministerstva státní bezpečnosti SSSR (MGB).³⁷

Mondičovi se brzy po příchodu do Bavorska podařilo obnovit spojení se svými přáteli z NTS a zapojit se do protisovětských aktivit ruských exulantských kruhů. Navázal kontakt s ruskými redakcemi v Mnichově, které vydávaly antisovětskou literaturu a časopisy *Posev* a *Grani*. V roce 1948 se vrátil ke svým deníkovým zápiskům z konce války a ještě v témže roce je poprvé

34 RAFALSKIJ, Vladimir Trifiljevič (1886, Rovno – 11. 5. ? 1945, Praha) – diplomat a tlumočník. Od července 1919 do roku 1924 *chargé d'affaires* Prozatímní vlády Ruské republiky v Praze. Významný činitel ruské antibolševické emigrace v meziválečném Československu. Po odchodu z diplomacie se živil jako soudní překladatel z devíti jazyků. Byl odvezen orgány Smerš ze svého bytu v Pštrossově ulici na Novém Městě již 11. 5. 1945.

35 Za první republiky patřila tato honosná vila v Dělostřelecké ulici č. 11 v pražských Střešovicích obchodníkovi Marku Rosenthalovi. Krátce po nacistické okupaci zbytku českých zemí v březnu 1939 byla ale jako židovský majetek zabrána nacisty a od konce července 1939 zde sídlila Ústředna pro židovské vystěhovalectví, zřízená v Praze krátce předtím podle vídeňského vzoru. Ústředna, která rozhodovala o všech zásadních otázkách týkajících se života Židů (především židovské emigrace) v Praze a okolí a od roku 1940 i v celém Protektorátu, byla podřízena Hlavnímu úřadu říšské bezpečnosti, konkrétně židovskému referátu vedenému Adolfem Eichmannem. Blíže viz KREJČOVÁ, Helena – SVOBODOVÁ, Jana – HYNDŘÁKOVÁ, Anna (eds.): *Židé v protektorátě/Die Juden im Protektoraten Böhmen und Mähren. Hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942. Dokumenty*. Maxdorf, Praha 1997, s. 3–12.

36 RETIVOV, A.: *S avtorom „SMERŠA“*, s. 60.

37 BIRSTEIN, V.: *SMERŠ*, s. 402–403.

publikoval pod pseudonymem Nikolaj Siněvirkij (podle jezera Siněvir na rod-
né Podkarpatské Rusi).³⁸

Začátkem roku 1950 se přestěhoval do Spojených států, kde se seznámil
se svou budoucí manželkou, ruskou emigrantkou Viktorií. Pobyt v USA, kde
pracoval na Long Islandu jako stavební dělník, však nesplnil jeho očekáva-
ní. Když bylo oběma nabídnuto zaměstnání v ruské redakci Rádía Svobodná
Evropa, neváhali a na konci roku 1951 se rozhodli pro návrat do Mnichova.
Manželka tu pracovala jako hlasatelka, Michael Mondič v oddělení výzkumu
médií jako informační analytik – na základě studia sovětských tiskovin předá-
val kolegům aktuální informace o dění v SSSR. Nadále se pohybovali zejména
v ruských emigrantských kruzích a přitom cestovali po světě. Jak ale dosvěd-
čuje manželka, její muž se nikdy zcela nezbavil strachu z pomsty sovětských
tajných služeb.³⁹ I když se nakonec přímé odplatě vyhnul, nervové vypětí se
podepsalo na jeho zdraví a 21. března 1968, krátce po dovršení pětáctýřiceti let,
zemřel v Mnichově na rakovinu.

Přesto je svědectví, které po sobě Michael Mondič zanechal, nejen uká-
zkou osobního zápasu jedince s brutální mocí, ale především důkazem odvahy.
Věděl, že i když mu hrozí neustálé pronásledování, a dokonce smrt, jen tak si
dokáže zachovat důstojnost v konfrontaci se zlem.

Jan Dvořák

38 M. D. Mondič (N. Sinievirkij), nekrolog. Posev, 1968, č. 5, s. 62–63.

39 Sbírka rozhovorů SOH ÚSTR, rozhovor s Viktorií Mondičovou zaznamenali Štěpán Černoušek a Jan
Dvořák, 30. 9. 2014.

DENÍK

Psal jsem si deník pouze do poloviny prosince 1944. Od okamžiku vstupu do Rudé armády vyvstala nutnost přejít z deníkové formy na krátké poznámky, neboť se neustále zvyšovalo nebezpečí mého odhalení. Na základě těchto poznámek se mi později podařilo oživit vzpomínky a opět formou deníku je zapsat.

*Nikolaj Siněvskij
Mnichov 1948*

27. ZÁŘÍ 1944

Do Chustu jsem dorazil v sedm hodin ráno. Slunce jasně svítilo. Vzduch dýchal svěžestí, která je ve velkých městech nebývalá. Maličké domky topící se ve šťavnaté a bujně zeleni se na mne přímo usmívaly.

Ulicemi rychle projížděla auta s maďarskými polními četníky. Na každém kroku byli maďarští vojáci. Už to však nebyli ti vojáci, kteří před dvěma lety odcházeli na frontu s hrdým pokřikem: „A kis magyar nem fe'l a nagy orasztó!“ – „Malý Maďar se nebojí velkého Rusa.“ Ne, byli to válkou unavení lidé, kteří mnohokrát pohlédli do očí smrti.

Viděl jsem, jak bez povšimnutí kráčí kolem švihácky oblečených důstojníků. Kdyby se něco takového stalo dříve, rozhodně by je neminul přísný trest.

Ve výkladních skříních velkého obchodu s obuví v centru města visely plakáty znázorňující maďarskou pěst drtící Sovětský svaz. Hlouček vojáků stojících před plakáty nadával na všechno na světě – na maďarskou vládu, na Němce, na Rusy...

Místní obyvatelé, napůl denacionalizovaní Rusíni, se mazaně usmívali a kroutili si přitom černé kníry.

Chust se mi nijak zvlášť nelíbil, a přece, kolik hezkých vzpomínek mě s tímto městečkem spojovalo – studentská léta na gymnáziu, procházky ke zřícenině starého zámku, první láska.

Snažil jsem se dostat z Chustu, který se nacházel v bezprostřední blízkosti fronty a kde se soustředila spousta vojáků, spousta zmatku a spousta strachu z blížících se Rusů, co nejdříve.

Moje rodná ves mne vřele uvítala. Vesničané mne zastavovali, vyptávali se na poslední novinky z fronty a radostně mi vyprávěli o sobě: kdo zemřel, kdo se s kým pohádal a kdo se s kým oženil.

Otec mne nečekal. Našel jsem ho celého zamazaného od dehtu vedle rozebraného povozu za kupami sena.

„Tak jsi zpátky?“ zeptal se mne krátce.

Políbili jsme se. Prohlédl si mne dlouhým pohledem.

„Zmužněl jsi, změnil ses.“

„Aby ne, už je mi pětadvacet let.“¹

„Školu jsi dokončil?“

„Ano, je ze mě inženýr.“²

„Tak jdi domů a ukaž se mamince.“

To nebylo nutné. Maminka se již ke mně blížila a v očích měla slzy.

„Nikolo,“ vzlykla a zasypala mne polibky.

1 Zde autor pravděpodobně kvůli své bezpečnosti záměrně pozměnil svůj věk. Narodil se totiž až v roce 1923, tudíž mu v té době bylo 21 let.

2 Ani inženýrský titul nemohl pravděpodobně získat.

Sám jsem se dosud nevzpamatoval z toho, co jsem prožil.

Tolik dojmů za jediný den! Všichni netrpělivě očekávali příchod Rusů. O situaci na frontě věděli vesničané víc než já.

Ale proč nepřišla Věra? Určitě se na mne zlobí! Kdyby věděla, jak mne to bolí.

„Flirtuje s Andrijem Kralickým,“ řekl mi jakoby mimochodem Peťka. Tomu nevěřím. To by mi potom, co mezi námi bylo, neudělala... Má svou hrdost. Chce, abych přišel já za ní. Kdo je ten Kralickij? Škoda že jsem se na to Peťky nezeptal. Styděl jsem se. Ale co, zajdu za ní zítra. Není lepší to neuspěchat? Nejdříve se musím dozvědět, jestli Peťka mluví pravdu. Ale určitě mluví. V jeho slovech zazněl takový ledabylý tón, jako by hovořil o něčem, co už všichni dávno vědí.

Věru mám moc rád. Od té doby, co jsem se od Peťky dozvěděl o její nové lásce, na ni žárlím. Ale budu to muset překonat. Zaplaťpánbůh, nejsem včerejší! To, co jsem v posledních letech prožil, do základu změnilo můj názor na život. Po všech těch událostech přece musím být schopen překonat žárlivost... Praha, Berlín, Varšava, Rusko. Věznice, výslechy SD³ a Gestapa. Maďarsko, Budapešť. Výslechy v Kémelháritó.⁴ A stále jsem na svobodě a jsem zdravý. Nebýt Věry, cítil bych se i šťastný. Podařilo se mi dokončit studia v Budapešti, získal jsem inženýrský diplom a setkal jsem se s kamarády.

Moje instrukce... Můj speciální úkol... No co, zatím jsem celý svůj život bojoval proti komunismu. Narodil jsem se na Karpatské Rusi. Žil tu můj praděda, děda i otec. Mám známé mezi významnými komunisty. O mé minulosti nic nevědí. A co je komu do toho?! Hlavní je, že mám čisté svědomí. Rusku a ruskému lidu jsem se nikdy nezpronevěřil a nemám v úmyslu ho zrazovat. Maďary a Němce nenávidím stejně jako moji kamarádi a všichni občané mé rodné vesnice, otcem počínaje a ovčákem na poloninách konče.

Zítra se zeptám Peťky, co je zač ten Andrij Kralickij.

28. ZÁŘÍ

Otec mne vzbudil ve tři hodiny ráno.

„Pomůžeš mi kosit otavu?“

„Ty starý blázne! Proč ho budíš? Já ti dám, že na to do smrti nezapomeneš...“

Ve snaze zabránit hádce jsem začal maminku přesvědčovat, že jsme se na tom včera s otcem domluvili.

Ale maminka mi moc nevěřila.

„Já tě moc dobře znám... no, když je to tak, tak prosím...“ Ale stejně ještě dlouho bručela.

3 SD (Sicherheitsdienst) – bezpečnostní služba nacistického Německa.

4 Kémelháritó – sídlo maďarské kontrarozvědky v Budapešti.

Venku se otec zastavil a začal naslouchat.

„Slyšíš? To jsou ruská děla.“

V jeho vrásčitém obličejí a zapadlých očích se zračila radost. Také jsem slyšel ty tupé výstřely, ale nebyl jsem si jistý, čím děla to vlastně jsou – zda ruská, nebo maďarská.

Na poli nás zastavil Petr Havryljuk.

„Slyšíte?“ zeptal se nás tajemně a ohlížel se přitom na všechny strany. „To jsou ruská děla.“

I Havryljuk měl z příchodu Rusů radost.

V tomto okamžiku se mi zdálo, že celá vesnice, celá Karpatská Rus, ten zbytek Rusi, s uspokojením naslouchá tupé střelbě a čeká na příchod Rusů.

Při obědě mi otec vyprávěl, jak ho maďarští četníci vyslýchali, bili pažbami, mučili a dupali po něm.

„O synovi nic nevím. Nevím, kam Ivan⁵ odešel.“

„Víš, ty hubo rusínská, víš všechno a všechno nám to povíš!“

A rány se sypaly ze všech stran.

Otec nikdy moc nemluvil, a tak mne jeho dlouhé vyprávění udivilo. Po delší odmlce upřel zrak na východ a jakoby pro sebe řekl: „Můj syn je v Rusku. Brzy se vrátí a vypořádá se s četníky. Co myslíš?“ zeptal se mne. „Z Ivana už je určitě poručík!“

„Nevím, otče!“

„Nevíš nic, a to jsi inženýr,“ rozzlobil se otec a až do večera neřekl ani slovo.

O osudu svého bratra skutečně nic nevím. Koneckonců, do Sovětského svazu neutekl jenom on, ale tisíce našich nejlepších lidí. A co víme alespoň o jednom z nich? Nic. Říká se kdeco. Ale jisté je jedno: v SSSR existuje armáda nějakého generála Svobody. Někdy Moskva oznamuje hodnosti a jména příslušníků této armády vyznamenaných medailemi a řády. Sám jsem to vysílání několikrát slyšel, ale podle jména jsem nikoho nepoznal, nezněla ani česky, ani židovsky. A když jsem náhodou narazil na známé jméno, mohlo být stejně dobře ukrajinské jako karpatské.

Ne, nemůžu říct otci nic určitého ani o svém bratrovi Ivanovi a o svých známých, o jejich blízkých také ne. Až s příchodem Rudé armády se Karpatská Rus dozví o osudech svých nejlepších synů.

Věra nepřišla ani dnes. Je hrdá, zbytečně hrdá. U Péti jsem nebyl. Zajdu k němu zítra.

29. ZÁŘÍ

Celý den jsem pracoval na poli. Po večeri ke mně přišel Péta.

5 Skutečným jménem Georgij Mondič. Viz Úvodní studie.

„Pojď, zajdeme k Linturovi,“ navrhl mi.

Překvapilo mne to. Co dělá u nás ve vesnici? A proč vůbec přijel?

Byl tu u svého příbuzného. Uvítal nás svým obvyklým způsobem: ani s vřelým, ani se strojeným úsměvem. Jeho oči také nic neprozradily. Dalo by se říci, že se s utajovanou zlobou všemu vysmívaly, ale stejně dobře mohly vyjadřovat dobrosrdečnost. Moc se za ten čas nezměnil a vyzařovala z něho stejná bodrost jako dříve.

„Jste pro připojení k Sovětskému svazu?“ zeptal se nás nečekaně.

Pěta přikývl.

„Výborně! Šíře tuhle myšlenku dál mezi lidmi.“

Během dosti dlouhé rozmluvy vyšlo najevo, že ruské kruhy karpatské inteligence se již zorganizovaly a vedou kampaň za připojení Karpatské Rusi k Sovětskému svazu. Přichází chvíle, na kterou Karpaty čekaly téměř tisíc let. Nesmíme propást vhodný okamžik.

Konečně se naplní naděje národa.

Musím se přiznat, že jsem byl zklamaný. Tohle že je ten slavný Lintur? Kam se poděl jeho rozum? Mluvil nesouvisle a zmateně, jako kdyby nás považoval za hlupáky. Proto jsem se s ním rychle rozloučil. A Pěta také.

Až nádherná tichá noc zahnala tíživý dojem, který ve mně rozmluva s Linturem zanechala. Rozhodl jsem se, že se Péti podrobně vyptám na Věru.

„Koljo, to je nesmysl, Věra Kralického nechce. Ten si její lásku nezaslouží. Věra je chytrá a Kralickij je její přesný opak – je úplně obyčejný. Je to komunista, umí dobře zpívat, kreslit a šířit demagogii. Víc nic. Zítra za ní zajdi, ptala se po tobě.“

Poslední Peťkova slova mne potěšila.

Po odmlce pokračoval: „Lintur mě zklamal. Myslel jsem si, že se dozvím něco zajímavého, ale šeredně jsem se zmýlil. Má stejné názory jako venkovani.“

„V tom je jeho síla. Kdyby uvažoval jinak, ničeho by nedosáhl. V otázce, jako je připojení, nemůže chytračit. Je třeba jednat a zbytečně o tom nehloubat.“

„Dobře, s vesničany to ani jinak nejde, ale s námi by si mohl promluvit trochu jinak.“

6 LINTUR, Petr Vasiljevič (4. 5. 1909, Goronda – 2. 2. 1969, Užhorod) – rusínský folklorista, představitel rusofilského směru. Absolvoval FF UK v Praze (1935), ve studiu slovanské filologie pokračoval na univerzitě v Bělehradě (1935–1936). Od roku 1938 profesor literatury na gymnáziu v Chustu, oblíbený učitel ruštiny, propagátor ruské literatury a kultury. Během maďarské okupace Podkarpatské Rusi propuštěn ze zaměstnání a dán pod dohled maďarské policie. K veřejné činnosti se vrátil po vstupu Rudé armády na Podkarpatskou Rus na podzim 1944. Zapojil se do kampaně za „sjednocení Zakarpatské Ukrajiny se sovětskou Ukrajinou“. Na 1. sjezdu národních výborů v Muкачеvu (26. 11. 1944) byl zvolen místopředsedou tzv. Národní rady Zakarpatské Ukrajiny. V letech 1945–1946 se v Užhorodu aktivně podílel na budování univerzity i dalších kulturních institucí. Avšak ukrajinizace Podkarpatské Rusi prosazovaná Národní radou Zakarpatské Ukrajiny a hlavně sovětskou vojenskou administrací mu nevyhovovala a sovětská realita brzy otupila jeho idealismus. Soustředil se proto nadále na vědeckou činnost folkloristy.

„A co když to neumí?“

„Také mám ten dojem...“

Od východu sem doléhal křik lidí a rachot vozů. Do vesnice vjížděl maďarský prapor.

„Tohle rozhodně nebudou naši ,bratři“,“ řekl Péta s hlubokým opovržením a podal mi ruku na rozloučenou.

Mám zajít zítra k Věře, nebo ne? Má to vůbec smysl?

Já vydržím všechno, ale co ona?

30. ZÁŘÍ

Ve dvě hodiny v noci někdo zaklepal na okno. Vzbudil jsem se.

„Kdo je tam?“

„Čižmár!“⁷

Přistoupil jsem k oknu.

„Co chceš?“

Čižmár řídí v našem kraji partyzánské hnutí. Na jaře Maďari chytli jeho staršího bratra Vasila. Při výslechu se ke všemu přiznal. Prozradil každého, s kým se stýkal, všechny, kteří pomáhali partyzánům. Tehdy zatkli asi tři sta lidí z okolních vesnic a měst. Maďari Vasila zastřelili v Maramoroši. Zastřelili tam i mé nejlepší kamarády – Vasila Župana a Serka.

„Otevři!“

Pustil jsem Čižmára dovnitř.

„Řekni všem svým známým, kteří mají zbraně, aby se přidali k nám v lese.“

Ve tmě jsem sice neviděl jeho výraz, ale podle jeho hlasu musel být tvrdý.

„Dobře. Potřebuješ ještě něco? Nemáte hlad?“

„Ne.“

„Kdy se k vám mám přidat?“

Čižmár hned neodpověděl, moje otázka ho patrně zaskočila.

„Kdy budeš chtít,“ řekl a odešel. Zůstal jsem v posteli až do rána a přemýšlel.

Dávat se dohromady s partyzány je nebezpečné.

Proč Čižmár nepřišel včera nebo předevčírem? On si přijde dnes, když je vesnice plná honvédů.⁸ S takovými lidmi je člověk jednou nohou v průšvihů...

Přidám se k nim, ale později. Musím.

Je jasné, že četníci si mé nepřítomnosti všimnou. Udělají něco rodičům? Ale spíš to vypadá, že se o partyzány nezajímají.

7 ČIŽMÁR, Petr (13. 7. 1912, Kopašovo – 19. 4. 2001, Užhorod). Pocházel z rodiny Čižmárů z Kopašova, která byla na konci 2. světové války velmi aktivní v podpoře partyzánského hnutí na Podkarpatské Rusi. Jeho bratr Stěpan byl na konci února 1944 zastřelen v přestřelce s maďarskými četníky, krátce nato byl zatčen i jeho druhý bratr Vasil a ještě v dubnu 1944 popraven.

8 Honvéd – maďarský voják.

Partyzánská legitimace bude pro mne mít cenu zlata, otevře mi dveře na sovětský „Olymp“.

1. ŘÍJNA

Od rána prší. Všude jsou kaluže, člověk se v nich div neutopí. V takové slotě to musí být v lesích hrozné.

2. ŘÍJNA

Děšť neustává ani na minutu. Země se proměnila v bahno. Z domu se nedá vyjít ven.

3. ŘÍJNA

Prší a prší. Otec nadává. Má spoustu práce, a na pole se nedá vyjet.

K večeru se trochu vyjasnilo. Vykašlal jsem se na výkresy (copak mi za ně teď firma zaplatí?) a začal jsem se oblékat. Chystal jsem se k Pětovi, ale zabránila mi v tom neočekávaná návštěva. Přišla Věra s Andrijem.

Dlouho jsem ji neviděl. Nejdřív mi připadala stejná jako dřív – byla plná optimismu, mluvila chytře a byla milá. Ale spletl jsem se, něco se změnilo.

Byla dokonale oblečená – černé holínky, černý kabát, na krku černou šálu a na hlavě černou kožešinovou čepici-huculku.

Věra je blondýnka. Její zlaté vlasy, měkké modré oči, příjemný úsměv, svěží růžové tváře, to všechno zvláště ladilo s černým pláštěm, ledabyly přehozeným jedním koncem přes rameno, a černou čepicí, stejně ledabyly posazenou na hlavě.

„Posaď se, Věro. Posaďte se,“ vyzval jsem Andrije.

„Pracuješ?“ zeptala se mne Věra zvuchým hlasem.

Připadalo mi, že společně s ní vstoupila do místnosti bezstarostnost.

Andrij byl hezký vysoký mladík.

„Ano, v tomhle nečase se nedá dělat nic jiného než sedět doma a pracovat.“

„Proč se někdy neukážeš? Čekala jsem tě, ale ty nikde.“

„Nechtěl jsem rušit.“

„Nesmysl. Co ti kdo napovídal?“

„Ale nic.“

„A tys tomu věřil?“

„Ano.“

Věra se zamyslela. Zvážněla a úsměv se vytratil.

„Věděla jsem to, proto jsem za tebou zašla.“

„Děkuji.“

„Nevěř tomu.“

„Rád bych, ale nemůžu.“

Andrij se na Věru upřeně zadíval. Všimla si toho a zamračila se.

Rozhodl jsem se změnit téma a zasypal jsem Věru spoustou otázek – jak žije, do koho se zamilovala, jestli se jí stýskalo a jestli na mne vzpomínala.

Věra se také vyptávala. Musel jsem jí vyprávět své zážitky, o svých zálibách, o práci a především o svých plánech do budoucna.

„Já žádné plány nemám. Chci jenom přiložit ruku k dílu. A věř mi, přesně takovýchle lidé jsou potřeba. Na to, abychom rozhodovali o svém politickém osudu, je nás málo. To za nás vždycky dělali, dělají a budou dělat jiní. My musíme vytvořit kvalitní školství, stavět továrny, silnice a elektrárny – budovat život, tohle všechno nám chybí. Kolik by se toho dalo udělat, kdybychom měli lidi, kteří za to umí vzít. Vezmi si např. Terebljanskou elektrárnu. Představ si elektrárnu o výkonu 200 000 kilowattů. Tahle energie by vystačila na celý náš průmysl, do desítek našich továren by putovala bezplatně energie, v každém bytě by svítila lampa, jezdily by na ni všechny naše vlaky...“

„...To se nám povede jedině tehdy, když bude moc v rukou komunistů,“ přerušil mne Andrij.

„Tohle všechno mohou dokázat lidé, kteří se nebojí práce,“ pokračoval jsem a ignoroval jeho slova, „i když je obyčejná a nezajímavá. Kolik bohatství se skrývá v našich horách: sůl, uhlí, železo nebo ropa! Potřebujeme zapálené a pracovitě lidi, a ne demagogy, kteří dovedou jenom křičet a kritizovat, hlasovat jednou pro Ukrajinu, podruhé pro Maďarsko a potřetí bůhví pro koho. Naše tragédie spočívá v tom, že takovýchle pracanty nemáme.“

„...A v tom, že tu chyběla svoboda, rovnost a bratrství,“ přerušil mne znovu Andrij.

„Takové věci na světě nejsou, pane učiteli.“

„V Sovětském svazu ano!“

„O tom se brzy přesvědčíme,“ vmísila se do hovoru Věra.

Moc dobře jsem věděl, co znamená svoboda, rovnost a bratrství v Sovětském svazu. Stálo mne hodně úsilí, abych v sobě potlačil chuť ukázat tomuto floutkovi, jak moc se plete.

„Máš pravdu, Věro, brzy se o tom přesvědčíme. A vy, pane učiteli, nepřidáte se k partyzánům?“

„Ne-e, a proč?“

„Jen jsem se tak ptal. Napadlo mě, že bychom mohli jít spolu.“

„Koljo, děláš si legraci?!“ zeptala se Věra.

„Ne. Sice nejsem komunista, ale k partyzánům se přidám.“

„Pane inženýre, to je zbytečné,“ připojil se k Věře Kralickij.

„Zbytečné je to možná pro zbabělce a floutky, ale pro obyčejné lidi, kteří milují svůj národ, to zbytečné není.“

Kralickij se urazil.

„No co, Koljo, přejí ti hodně štěstí... Přijdeš se se mnou ještě rozloučit?“

„Přijdu.“

Po jejich odchodu jsem se dlouho nedokázal uklidnit.

Věra mne má ráda stejně jako dřív, o tom jsem byl přesvědčen. Kralickému jsem se pomstil. Ať se moc nenaparuje!

Kdy se mám přidat k partyzánům? Zítřka? To bude nejlepší. Fronta se rychle blíží. Střelba je každým dnem zřetelnější. Maďaři ustupují.

Do oken bijí chladné kapky deště.

5. ŘÍJNA

Navečer jsem se převlékl. Rajtky, holínky, svetr a nepromokavý kabát – to byla moje jediná ochrana proti nepohodě.

Rodičům jsem řekl, že musím nutně do Mukačeva. Máma se mi to jako vždy snažila rozmluvit. Nevěřila mi, nicméně mne nezdržovala.

Věra byla doma. Určitě na mne čekala.

„Posaď se, promluvíme si.“

Poslechl jsem ji.

„Tvoje rozhodnutí mě udivuje. K čemu ti budou partyzáni?“

V jejím hlase byl slyšet vzdor.

„Brzy se vrátím.“

Nastalo ticho. Chtěl jsem toho Věře tolik říct, ale mlčel jsem. Věra také nemohla najít ta správná slova pro své city.

„Vrať se co nejdřív. Budu na tebe čekat... Poprosila jsem Kralického, aby sem už nechodil...“

„To jsi nemusela, nechci tě trápit.“

„Nemluv hlouposti. Raději mi řekni, kde se budeme scházet. Jinak v lese zemřeš hladu.“

Předstíraný klid, se kterým mne Věra uvítala, byl ten tam. Políbila mne a rozmlouvala mi moje rozhodnutí... přišlo jí zbytečné. Takhle upřímná a milující byla poprvé.

„Bůh tě ochraňuj,“ řekla mi na rozloučenou.

8. ŘÍJNA

Štěstí se na mne přece jen usmálo. Odpočívám v lesní chatrči, je tu teplo a příjemně. Tři dny jsem se toulal s partyzány po lesích a prodíral se křovím. Nechápu, jaký to mělo smysl. Čizmár říkal, že partyzáni musí být neustále v pohybu, pouze tak je nikdo nechytí. Ale v našich podmínkách jsou podle mého názoru tyhle poučky zbytečné.

Kdyby nás Maďaři chtěli zničit, zvládli by to snadno, ale oni nás ignorují. Čizmár to ví. Vyhýbá se střetu s nimi i tehdy, když jsme v přesile. Proto si ho vážím.

Kdy už konečně přestane pršet? Kdyby nepršelo, moje partyzánština by se změnila v příjemnou procházku lesem. Ten déšť mi ovšem bere síly a vlhký chlad zalézá do kostí. Člověk si nemůže ani sednout a odpočinout si.

9. ŘÍJNA

Dnes jsme odvedli dobrou práci. Několik honvédů hnalo po cestě v Polsku ukradený dobytek. Tři sta kusů v řadě. Navrhl jsem Čižmárovi, abychom Maďary napadli a dobytek zahnali do lesa.

Souhlasil.

Operace se podařila. Staří Maďari byli ještě unavenější než ten dobytek, který hnali před sebou, a při prvním výstřelu se rozprchli. Partyzáni pak zahnali dobytek do lesa.

„Trávy je ještě dost, takže nechcípne,“ řekl Čižmár a mnul si spokojeně ruce. „Pak celé stádo pochytáme.“

Maďari se ani nesnažili nás pronásledovat. Ustupují bez boje, dnem i nocí se jich táhnou nekonečné řady včetně povozů. Vypadají unaveně, v očích se jim zračí beznaděj. V našich vesnicích neloupí. Dosud se nevyskytl jediný případ krádeže nebo násilí. Bojí se partyzánů, nebo pokládají Rusíny za své „bratry“?

16. ŘÍJNA

Věra dodržela slib. Přišla, přinesla mi chléb, slaninu a ještě spoustu dalších věcí.

„Co je nového ve vesnici?“

„Všude je zmatek. Maďari ustupují, bojí se obklíčení. Vyměňují zbraně za chleba, deky, kabáty a boty. Starosta přečetl vyhlášku okresního náčelníka: ‚Všichni muži ve věku 16–52 let musí opustit vesnice a města a odejít do maďarského vnitrozemí.‘ Vesničané se tomu příkazu smějí. Četníci z vesnice odešli. Starosta rezignoval. Komunisté se v noci scházejí u Kralického a mluví o tom, že převzou moc do svých rukou. Já se ti divím. Proč se nevykašleš na ty své partyzány a nevrátíš se do vesnice? Máš tohle zapotřebí?“

Věra mě zasypala výčitkami, a přestože jsem s ní v duchu souhlasil, neměl jsem v úmyslu partyzány opustit. Rusové mne musí najít se zbraní v ruce a s červenou hvězdou na čepici.

„Rodiče o tebe mají strach. Pořád se mě ptají, jestli nevím, co s tebou je.“

„Věro, pozdravuj je a vyřiď jim, že se brzy vrátím.“

Věra odcházela zklamaná. Nepřemluvila mě, abych se vrátil do vsi. Kdyby věděla, kolik utrpení se mnou bude muset zažít... Nebo spíš kvůli mně... Nesmysl! Všechno bude dobré. Jenom musím být opatrný.

23. ŘÍJNA

V poledne se z vesnice stáhla poslední rota Maďarů. Vyhodila za sebou do povětří všechny mosty. Od hlavy až k patě špinaví honvédi se nedůvěřivě ohlíželi na všechny strany a o přechod ustupovali.

Čižmár zaujal výhodnou pozici na zalesněném kopci za vesnicí. Od východu se ozývaly jednotlivé výstřely a krátká, opakovaná palba z kulometů. Výstřely se stále přibližovaly.

Zahleděl jsem se do dále, ale nikoho jsem neviděl. Najednou jsem v zatáčce pod hůrkou zpozoroval skupinu vojáků. Byli to Rusové. Rychle se blížili k vesnici. Občas se zastavili a pálili z automatů.

„Hurá-á-á!“ zakřičeli partyzáni.

„Hurá-á-á!“ odpovídala ozvěna nepřívětivých lesů.

„Podívejte se, to jsou oni! Bože, těch je!“ nadšeně promluvil Čižmár.

Skutečně, Rusové se blížili jako mračno, rychle, živelně, ze všech stran.

Pospíchal jsem společně s partyzány do vesnice. Vesničané přátelsky tiskli rudoarmějcům ruce, zvali je k sobě domů, hostili je vodkou, špekem, cigarety a ovocem. Ženy plakaly radostí.

Kralickij vyvěsil na školní budově kus červené látky se srpem a kladivem.

„Hurá-á-á!“ ozývalo se ze všech stran.

Ruská rozvědka rychle prošla vesnicí a zmizela za zatáčkou.

Postupně přijížděly vozy s vojenskou technikou. Spojáři ustaraně pobíhali s kabely sem tam, projížděly tu těžké nákladáky s děly na přívěsech.

Běžel jsem k Věře.

„Koljo!“ vykřikla. Padla mi do náruče a začala mne líbat. V očích se jí leskly slzy.

Do dvora vjel vůz se skupinou opilých důstojníků. Kapitán vysoké postavy s nepřítomným výrazem sestoupil z vozu a vešel do místnosti.

„Dobrý d-en!“

„Dobrý den,“ odpověděl jsem a stiskl jsem v ruce automat.

„Co jsi zač?“

„Partyzán.“

„A-a-a. Vodka máš?“

„Mám.“

Kapitán se zadíval na Věru.

„To je moje žena,“ upozornil jsem ho.

„To bych si nechal líbit... Ale když je to tak...“

Věra zčervenala.

„A co ty j-si za-ač?“

„Co je ti po tom?“

Vešel major. Kapitán se snažil napřímit, ale nepodařilo se mu to, a tak nad tím mávl rukou.

„Hospodář mě pozval na skle-e-ničku,“ řekl kapitán a ukázal rukou směrem ke mně.

„Já vám ukážu! Na místo!“

Kapitán se poslušně vzdálil. Major mne požádal, abych se přestěhoval do sousední místnosti.

„Tady budou bydlet naši důstojníci,“ dodal jakoby na omluvu.

Po cestě stále uháněly nákladní vozy s děly na přívěsech. Vojáci se pevně drželi ojí a mávali vesničanům čepicemi.

„Hurá-á!“ Ve vesnici nebyl nikdo, kdo by nevítal osvoboditele s nadšením a radostí.

„Pojďte k nám!“

„Mám vodku!“

„Pojďte na oběd!“

„Vezměte si jablka!“

„Chudáci, jsou unavení.“

Karpatská Rus vítala Rudou armádu víc než bratrsky. Všechny dveře byly rudoarmějcům otevřené.

„Co máme, to dáme,“ říkal otec pihovatému kapitánovi a postavil na stůl velký koš jablek.

„O našich jste nic neslyšel?“ zeptal se nejistě otec.

„Slyšel, aby ne. To jsou Češi!“

„Ne, ne Češi, naši, Rusové,“ opáčil otec.

Kapitán nechápavě pokýval hlavou a pustil se do jablek. Přišlo mi zbytečné zasněcovat ho do našich složitých karpatských problémů. Jak má vědět, co jsme zač?

24. ŘÍJNA

Bratrství je bratrství, ale rudoarmějci nás zklamali. Petru Havryljukovi ukradli dva voly. Tahle příhoda byla první výstražný signál. Vesničané začali zamykat konírny, kůlny, sýpky a domky. To, co člověk střeží, i Bůh ochraňuje.

29. ŘÍJNA

Byl jsem v Chustu. Tam to vypadá! Krade se tam, rabuje a střílí. Ukrajinci se snaží vzít moc do svých rukou. Rusům je to jedno. Místní komunisté nadávají na všechno a na všechny a zakládají jakési výbory. Říká se, že se Karpatská Rus vrátí pod Československo. Lidé z Rachova vyprávějí, že u nich už je československá vláda i s ministrem, prý je to Němec.⁹

9 NĚMEC, František (20. 5. 1898, Libiřany – 19. 3. 1963 Montreal) – československý politik, v letech 1935–1938 poslanec Národního shromáždění Republiky Československé za Československou sociálně demokratickou stranu dělnickou. Během 2. světové války působil v exilu v Londýně. V první exilové vládě Jana Šrámka v letech 1940–1942 zastával funkci ministra sociální péče, v druhé exilové vládě J. Šrámka v letech 1942–1945 post ministra hospodářské obnovy, v letech 1942–1944 byl zároveň pověřen řízením ministerstva průmyslu, obchodu a živnosti. Od srpna 1944 byl vládním delegátem na osvobozeném území předválečného Československa. Stál v čele československé vládní delegace, která od konce října 1944 působila na osvobozeném území Podkarpatské Rusi. Nepodařilo se jí však získat reálný vliv a začátkem prosince 1944 opustila zdejší území. Tím skončil pokus o působení čs. administrativy v zemi.

Ubohý národ! Z příchodu Rusů se radoval zbytečně. Zbytečně doufal, že se jeho neblahý osud změní.

Maďari strhli most přes řeku. Vlaky nejezdí. Co se děje v ostatních částech Karpatské Rusi, nikdo neví. Všude zřejmě panuje stejný chaos jako v Chustu.

Počasí je hrozné. Prší. Takový podzim nepamatují ani ti nejstarší.

Nikde není nic k dostání. Do konce války je ještě daleko a zima je na krku.

Rudoarmějci pijí, rabují a kradou. Proslýchá se, že v Chustu operuje NKVD.¹⁰ To je velmi zajímavá novinka.

Uvidíme.

4. LISTOPADU

Do Chustu dorazila československá vláda. Obsadila soudní budovu. Místní komunisté na Čechy zahlíží – ještě si pamatují na jejich pendrek. Péťa mi řekl, že potkal Míšu.

9. LISTOPADU

Osud Karpatské Rusi je zpečetěn! Stále tomu nedokážu uvěřit.

Večer jsem se viděl s poručíkem Československé armády Míšou P., který pracuje ve štábu generála Svobody.

„Spěchám na schůzi. Promiň.“

„Jdu tam také. Pozval mě Lintur.“

Šli jsme společně. Míša mi krátce vypověděl o svých zásluhách v armádě.

„Já se bojím jednoho. Na schůzi bude poručík Turjanica.¹¹ Je to kariérista a kupodivu i komunista.“

Po těch slovech seslal Míška na Turjanicovu adresu takový příval nadávek, že jsem na něj zíral s otevřenou pusou.

10 NKVD (Narodnyj komissariat vnutrennich děl – česky Lidový komisariát vnitra) – od roku 1934 název pro hlavní represivní aparát sovětské vlády zahrnující všechny bezpečnostní složky a tajné služby státu.

11 TURJANICA, Ivan Ivanovič (25. 5. 1901, Rjapič – 27. 3. 1955, Užhorod) – původním povoláním komíník. Od roku 1924 člen KSČ, od počátku třicátých let spolupracovníkem NKVD. V roce 1939 utekl do SSSR. Od r. 1942 osvětový důstojník čs. vojenské jednotky v SSSR, kde se snažil mezi Rusíny propagovat separatismus. Po vstupu jednotky na území Podkarpatské Rusi zde vedl pod sovětskou taktovkou protičeskoslovenskou kampaň. V listopadu 1944 stanul v čele Národní rady Zakarpatské Ukrajiny. Po válce vykonával funkce prvního tajemníka oblastního výboru VKS (b) SSSR, člena ÚV KS(b) Ukrajiny a poslance Nejvyššího sovětu SSSR. Počátkem roku 1948 byl odvolán z funkce prvního tajemníka oblastního výboru strany a odstaven do funkce předsedy oblastního sovětu bez valných pravomocí.

Ve velkém sále se vznášela oblaka dýmu. S námahou jsme se protlačili do přední řady. Viděl jsem tam Turjanicu, Lintura, Sikoru, Vološčuka, Popoviče a spoustu dalších známých tváří.

Schůzi předsedal Turjanica. Schůze se protáhla.

Slovo „připojení“ dostalo magický význam. Tím, jak se stále opakovalo, jako by zůstalo viset ve vzduchu.

Uvědomoval jsem si závažnost schůze, a proto jsem se snažil soustředit na všechno.

Pozdě v noci se její účastníci jednohlasně vyslovili pro rezoluci: Karpatská Rus musí být připojena k SSSR.

Na téže schůzi byly dány instrukce všem komunistickým buňkám, jak mají provádět agitaci za připojení mezi obyvatelstvem.

„Neřádi,“ zašeptal Míša a zatnul pěsti.

Komunisté dosáhnou všeho. Všude drží moc ve svých rukou.

S připojením k Sovětskému svazu souhlasím. Ale z jiného důvodu. Vím, co můj národ v rámci Sovětského svazu čeká. Nejdřív nelítostná čistka a pak bolestivý přechod k socialismu. Možná že nás bolševici vystěhují a zničí. Pro mne osobně by to byl strašný šok. Miluji karpatský způsob života, zvyky, obyčeje, miluji poloniny, Tisu i Reku, miluji chalupy roztroušené po úbočích hor, miluji zvuky trembit...

Ale ať se naplní hra osudu.

Když Karpatská Rus tuhle možnost nevyužije, bude na něco podobného čekat v cizím područí dalších tisíc let. V Sovětském svazu budeme muset překonat mnohá utrpení. Trpí celé Rusko, tak budeme trpět i my. Ale budeme trpět společně.

14. LISTOPADU

Přišel můj nejlepší přítel Feđa. Je to poručík Československé armády. Na klopě má červenou stužku.

„Za zranění,“ odpověděl s mírným opovržením na mou otázku.

V obličeji má tvrdý výraz, oči přísné a chladné, pohyby nervózní, mluví málo a na otázky odpovídá s nechutí. Mé pozornosti neunikl jeho nový zvyk nemluvit upřímně, který u něho nebyl obvyklý.

Večer jsme spolu zůstali sami. Oddechl si.

„Tak ty už jsi inženýr?“ V jeho hlase byla slyšet křivda.

„Ano,“ odpověděl jsem mu suše.

„Stejně ti to k ničemu nebude! Diplom nehraje v životě žádnou roli.“

„Proč myslíš?“

„Přišel bys na to sám, kdybys zažil to, co já.“

„Mluv jasněji.“

Feđa si mne prohlédl od hlavy až k patě, sedl si na židli a sklopil hlavu.

„Zůstaneš doma, nebo odjedeš?“ zeptal se mne nečekaně.

„Zůstanu doma.“

Fedovo záhadné chování mne přestalo bavit, a tak jsem ho poprosil, aby mluvil upřímně.

„Dobrá.“ Odkášlal si. „Víš, kdy jsem utekl do Sovětského svazu?“

„Ano.“

„Hranici jsem přeběhl snadno. Na této straně jsem se cítil v bezpečí, a tak jsem šel k pohraniční stráž. Přátelsky mě uvítali, dali mi najíst, nabídli mi cigaretu a nalili mi skleničku vodky. Už už jsem si myslel, že je všem mým útrapám konec a že začnu žít svobodně... Ale... Pohraničníci mě předali krajskému NKVD. A tím začala moje tragédie. Po předběžném výsledku mě poslali se stovkou dalších uprchlíků do věznice ve Stanislavi.“¹²

Feda zmlkl. Vypadal hrozně.

„Výsledky trvaly tři měsíce,“ pokračoval. „V cele byl hlad, vši, špína, krádeže, rvačky a nadávky. Při výsleších opakovali stále dokola jednu otázku: ‚Přiznej se, jsi špion?‘

Slovo ‚špion‘ se mi zprotivilo tak, že i teď, když ho slyším, mnou lomcuje šílenství, že je možné, že se z toho zblázním. Nepomohly důkazy, přísahy ani prosby. Mám dojem, že jsem tenkrát opravdu nebyl při smyslech.

Odsoudili mě na pět let nucených prací v táborech pro zvláštní účely.

Neexistují slova, kterými bych vyjádřil to, co jsem tenkrát prožil, když jsem slyšel ortel.

Za co mě odsoudili? Za to, že jsem se téměř na smrt zbitý maďarskými četníky rozhodl utéci do nejsvobodnějšího a nejpokrokovějšího státu na světě? Maďaři mě bili za to, že jsem Rus – za co mě tedy soudili Rusové? Za to, že jsem k nim přeběhl s vírou v jejich pravdu?

Kdybych byl zločinec, vrah, zloděj nebo tak něco, tak bych tolik netrpěl. Ale já jsem se cítil nevinně.

Ve stanislavské věznici mi ukradli boty. Zkušební vězni mi poradili, abych si roztrhal košili a zabalil si nohy do hadrů. Poslechl jsem a dobře jsem udělal. Z Charkova jsme museli jít pěšky. Padal sníh, mrzlo a foukal vítr – a já jsem měl na nohou hadry. Člověk se dívá dopředu a nevidí konec té šedé nicoty. Ohlédne se za sebe a vidí totéž. Kdo se opozdil, mohl se rovnou rozloučit se životem.

Na první zastávce nás začali počítat. Dva chyběli. Počítali znovu. Výsledek byl stejný. V tu chvíli šli zrovna kolem dva dělníci. „Ljagavyje“¹³ se na ně vrhli a pažbami je zahnali mezi ostatní s tím, že je zastřelí, jestli se pokusí udělat byt' jen krok stranou...

Ze začátku jsem to nechápal, došlo mi to až později. Kdyby „ljagavyje“ nepředali stejný počet lidí, jako převzali, čekal by je ten nejpřísnější trest. Proto se

12 Stanislav – dnes Ivano-Frankivsk. Před 2. světovou válkou součást Polska, dnes součást Ukrajiny.

13 Ljagavyj – dosl. stavěcí pes. V slangu vězňů špicl, tajný, označovali se tak i dozorcí NKVD.

nerozmýšleli a uprchlíky nahradili těmito dělníky. Potrvá roky, než se v tom někdo vyzná a vysvětlí to. Kdo těm dělníkům uvěří, že nejsou odsouzcenci?!

Kdyby mi předtím někdo něco podobného vyprávěl, plivl bych mu do tváře... Tohle jsem ale viděl na vlastní oči a vlčí mlhu jsem tehdy nejspíš neměl...

Moje cesta skončila na Kolymě.¹⁴

Pomalu jsem umíral. Z lágrů na Kolymě téměř nikdo nepřežil a já jsem byl přesvědčen, že stejný osud čeká i mě.

Kdybych se nespojil s ‚urkama‘,¹⁵ zemřel bych hladu. Urkové kradli přiděly Rumunům a dalším náckům a tím se zachraňovali před jistou smrtí. Zato Rumuni a náckové umírali po stovkách.

Dopustili jsme se s ‚urkama‘ mnoha přečinů, ale myslím, že o svou důstojnost bych nepřišel ani před nejsvětějším soudem. Jen Bůh mi tenkrát mohl rozumět – ať mě odsoudí on.“

Fed'kovo vyprávění mnou otřásl. Podobné historky jsem sice slýchal už dřív, ale příliš jsem jim nevěřil. Ale Fed'ovi jsem nemohl nevěřit.

„Víš něco o Marušce?“

„Vím... Zemřela na souchotě v Turkestánu.“

„V lágru?“

„Ano... Něčeho bych se napil...“

Vytáhl jsem ze skříně láhev vodky. Fed'a vypil jednu sklenku, potom druhou. Rozuměl jsem jeho duševnímu rozpoložení. Chtěl zahnat tíživé vzpomínky.

„Koljo, nezlob se na mě... Já nejsem žádný opilec, to jen...“

„Rozumím ti.“

„Radím ti, přihlas se jako dobrovolník do Československé armády.“

„Ne, já zůstanu doma.“

„Jak myslíš. Já jsem si přepsal i národnost... Nezlob se a neodsuzuj mě. Kdybys věděl, jak mě ve Stanislavi uráželi za to, že jsem se považoval za Rusa. ‚Rus...?! Ty jsi Maďar, špion a padouch!‘ Chtěl bych nebýt Rusem, ale nejde to. Uvnitř jsem zůstal tím, kým jsem byl, ale nikomu to neříkám.“

Fed'a vypil ještě další sklenku vodky, rozloučil se a odešel. Ovládlo mne rozhořčení, které mne dodnes neopustilo. Co si ti bolševici mysleli? Vždyť Rusíni k nim utíkali po tisících, a oni v nich viděli špiony!

To je ten jejich princip: ať radši umře tisíc nevinných, než aby zůstal naživu jeden viník.

Nic na světě netrvá věčně. Ani bolševici. Uběhne spousta let a karpatská historie si připíše další temnou stránku svého národa.

14 Kolyma – oblast severovýchodní Sibíře v rozsáhlé části od Magadanu u Ochotského moře na jižním okraji Kolymského pohoří až po severní polární kruh Kolymské nížiny, kde se od třicátých let nacházely stovky nápravně-pracovních táborů. Ve zdejší oblasti jsou četná ložiska uhlí a zlata.

15 Urka – příslušník podsvětí, profesionální kriminálník, ale i obyčejný zloděj.

Od roku 1939 do roku 1941 utekly do Sovětského svazu tisíce našich lidí. Podle neověřených údajů, které mám dnes k dispozici, jich dvě třetiny zahynuly v koncentračních táborech. Jinými slovy, Sověti umučili tisíce našich nevinných lidí. Nic podobného nedokázali ani Maďaři.¹⁶

18. LISTOPADU

Přijel jsem s Věrou do Mukačeva. Na trhu se konal mítink. Nějaký novopečený komsomolec agitoval mládež. „Rudá armáda je nejlepší armáda na světě, přinesla nám svobodu,“ vykřikoval. „Vstupujte do Komsomolu, vstupujte do Rudé armády. Nepřítel ještě žije, musíme ho dobít v jeho brlohu.“

Dav poslouchal mladého řečníka spíše ze zvyku než ze zájmu. Mítinků se v poslední době konalo nespočet. Češi agitovali, aby dobrovolníci vstupovali do Československé armády, Rusové do Rudé armády, dělníci vyhlašovali svoje požadavky: odebrat majitelům jejich podniky a předat je státu, zkrátit deseti-hodinovou pracovní dobu na osmihodinovou a zvýšit mzdu o sto procent.

Novopečený komsomolec se snaží mluvit rusky, ale příliš se mu to nedaří.

„Ať žije tatíček Stalin! Ať žije Rudá armáda. Ať žije velká strana bolševiků!“

V tu chvíli upoutaly pozornost davu hlasité nadávky rudoarmějce, který popadl za krk občana s kožešinovým límcem. Druhý rudoarmějce sedl na kolo a rychle ujížděl pryč.

„Chyťte ho, chyťte ho! To je moje kolo,“ křičel občan s kožešinovým límcem.

Policisté začali střílet. Někdo zakřičel a začal se zmítat na dlažbě.

Novopečený komsomolec seskočil z pultu a schoval se v sousedním dvoře.

Věra mne zatahala za ruku.

„Pojď pryč, čert ví, co se to tu děje!“

„Teprve to začíná,“ potěšil jsem ji.

Věřina teta, velmi milá stařenka, nás uvítala a pohostila nás čajem a chlebem.

„Nevím, co bude dál. Obchody jsou prázdné, na trhu je všechno drahé. Není dřevo, sůl ani cukr. Rusové platí v rublech nebo korunami. Na trhu berou jen pengö.¹⁷ Všude se krade a zabíjí. Vojáci vylamují sklepy a chlastají. Řekni mi, Koljo, to mají i doma takový nepořádek?“

Snažil jsem se přesvědčit tetu, že Rusové mají vzorný pořádek a že stejný co nevidět zavedou i u nás.

„Tomu nevěřím. Takovéhle Rusy jsme nečekali.“

„Nemůžeš je všechny házet do jednoho pytle. I mezi Rusy je mnoho dobrých lidí.“

Moje argumenty ji však nepřesvědčily. Trvala na svém.

¹⁶ Viz Úvodní studie.

¹⁷ Maďarská měna v letech 1927–1946.

Začíná to, čeho jsem se obával – obyčejní lidé začínají Rusy nenávidět. Nerozlišují mezi bolševiky a zloději, vrahy a dalšími delikventy, jejichž počínání bije do očí, a celou vinu svalují na Rusy.

Komunisté shánějí podpisy pro připojení k Sovětskému svazu. Já jsem dnes již potřetí podepsal manifest Národní rady Zakarpatské Ukrajiny.¹⁸

21. LISTOPADU

Dnes večer jsem byl na schůzi rosvigovského výboru strany. Putrašová, manželka otce Havryla¹⁹ a tajemnice rosvigovského výboru strany, navrhla moji kandidaturu do sekretariátu rosvigovského Komsomolu.²⁰ Zřekl jsem se toho a argumentoval jsem přitom svojí profesí.

Putrašová se za to na mne rozzlobila. Já jí opovrhuji. Otec Havryl mi o ní vyprávěl spoustu zajímavého. Jak jen mohla tahle dobrá mátuška za tak krátkou dobu tak radikálně změnit názor? Chudák otec Havryl. Jeho kněžské postavení mu nedovoluje se s ní rozvést a on si s hořkostí uvědomuje nevyhnutelnost tragédie. „Není snadné vyznat se v ženské duši,“ říká. „V náboženství existuje mnoho složitých dogmat, ale ta jsou kříšťálově jasná v porovnání s ženskou duší.“

Na zpáteční cestě jsem se potkal s Andrijem Horňakem.

„Napijeme se?“

Všichni moji přátelé tvrdí, že Andrij pracuje v NKVD. Chtěl jsem se dozvědět podrobnosti, a tak jsem jeho pozvání přijal.

I přes pokročilou dobu byla v prostorných sálech Koruny spousta lidí. Hustý cigaretový kouř štípal do očí; protivný zápach zkyslého piva a vína smíšený s pronikavým smradem vodky a potu zaplavil všechny kouty jasně osvětlených místností.

Byli tu lidé všech možných profesí, důstojníci, dobromyslní opilci, zloději, vrazi, spekulanti, prostitutky a intelligence. Andrijovi známí číšníci měli co dělat, aby nám našli místo.

K Andrijovi přistoupila hezká Maďarka a poplácala ho po zádech.

„Jdi pryč!“ obořil se na ni.

Žena uraženě odešla. Na stolku se objevily sklenice a lahve vína.

„Pořád nepracuješ?“ zeptal se mě Andrij.

18 Národní rada Zakarpatské Ukrajiny – vláda a dočasný zákonodárny orgán státu Zakarpatská Ukrajina. Vznikl 26. 11. 1944 na prvním sjezdu národních výborů Zakarpatské Ukrajiny. V čele rady stál Ivan Turjanica.

19 PUTRAŠ, Gabriel (?–1984, Praha) – řeckokatolický kněz z Podkarpatské Rusi. Po 2. světové válce působil v Praze jako protopresbiter. V roce 1977 odešel do důchodu. Pochován je na Olšanském hřbitově.

20 Komsomol (Komunističeskij sojuz moloděži – česky Komunistický svaz mládeže) – nejvýznamnější a prakticky jediná organizace mládeže v SSSR.

Pokrčil jsem nerozhodně rameny.

„Chceš, najdu ti dobré místo?“

„V NKVD?“

„Ty jsi stejný jako všichni ostatní!“ řekl dotčeně Andrij. „To jsou jenom řeči. NKVD v Mukačevu není. Jak bych ti to jen vysvětlil...“ Andrij se zadíval podezřívavě na opilce, kteří seděli kolem nás. „Na milici často přicházejí vojáci a ptají se po různých lidech. Nevíme, co jsou zač. Nikdy se nepředstaví a ani bydlíště nám neřeknou. Mám podezření, že to není NKVD, ale ještě něco jiného.“

Tím náš hovor o NKVD skončil. Podnapilý Andrij si k sobě pozval krásnou Maďarku a začal ji nalévat vínem.

Informace, které jsem od něj dostal, nabouraly moje dosavadní představy o NKVD. Kdysi jsem z důvěryhodných materiálů studoval její strukturu. Věděl jsem o její administrativě všechno, věděl jsem, jak pracuje a kdo ji řídí. NKVD se nikdy nemaskovala.

Co je to za lidi, že nedůvěřují ani vedení milice? Stovky zatčení, o kterých jsem věděl, to bylo jejich dílo. Nějací vojáci. Jací? To mne zajímá.

Musím být mnohem rozhodnější. Zatím nevím, kde najít to nejvhodnější místo. Nemůže za to moje neschopnost?

Vybrat si správnou cestu není snadné. Kdybych se přihlásil do strany, zavalili by mne propagačními záležitostmi a mně by nezbyla ani minuta volného času. Tajemníci komunistické strany, které znám, nemají s ruskou komunistickou stranou nic společného, to znamená, že bych se zbytečně utopil v jednotvárné práci a svoje úkoly bych nesplnil.

Tak kde začít? Nejlepší by bylo dostat se do Moskvy, ale to nepřichází v úvahu. Mezi Karpatskou Rusí a Sovětským svazem existuje hranice, skutečná hranice se psy a hlídkami.

O tom, zda bude Karpatská Rus připojena k Sovětskému svazu, nebo zůstane ve svazku s Československem, ještě není rozhodnuto. Češi provádějí v některých krajích částečnou mobilizaci. Rusové se omezují na propagandu za dobrovolný vstup do Rudé armády. Většina lidí jde k Čechům. Svobodovci, kteří nějaký čas pobýli doma, svými zážitky ze sovětských koncentráků výrazně oslabili komunistickou propagandu za připojení.

Obyvatelstvo se rozdělilo na dva tábory – jedni jsou pro Rusy, druzí pro Čechy.

Podle mého názoru vyhrají komunisté, přestože českých přívrženců je většina. Všude mají moc v svých rukou.

Co mám dělat? Mám čekat na vhodnou příležitost? Ne. Musím jednat. Ale jak?

25. LISTOPADU

Věra se na mne rozzlobila. V záchvatu vzteku mi řekla spoustu věcí, které si měla raději nechat pro sebe. Prý proč se s ní neožením? Pro ni je to jedno-

duché... Chápu ji, moc dobře ji chápu, a proto je mi jí líto. Zatím byla taktní a nikdy se o tom ani slůvkem nezmínila. Zato dnes to řekla stručně a jasně: „Buď si mě vezmeš, nebo tě neznám.“ Věřina vznětlivá povaha může náš vztah pěkně zkomplikovat.

Uznávám svoji vinu. Věra má stejně jako převážná většina žen jeden životní cíl – vdát se.

Kdybych byl čestný člověk, nepletl bych jí hlavu. Řekl bych jí: „Naše cesty se rozcházejí, zaříd' si život podle sebe.“ Ale to jsem neudělal, protože ji mám moc rád. Tahle láska rozpouští všechna moje rozhodnutí. Kvůli Věře jsem dodnes nic pořádného neudělal, moji kamarádi by se mi vysmáli, kdyby věděli, jak moc mne paralyzují moje city.

Ne, Věra nikdy nepochopí, proč si ji nevezmu.

Bolševici umučili v koncentracích tisíce našich nevinných lidí. Co by udělali se mnou, kdyby věděli, kdo jsem? Fakt je, že jim k tomu chybí informace – mám potvrzení od partyzánů a doporučení od významných komunistů. Ale může se stát něco nečekaného. Věra se nesmí dozvědět, jaké smrtelné nebezpečí mi hrozí. To ať radši náš vztah skončí, ať lásku vystřídá nenávist.

Boj za Rusko – ne hraní si na politiky, jak to předvádějí emigranti. Tohle je opravdový boj, spíš na smrt než na život.

Nejsem sám, je nás mnoho. A zvítězí pouze ten, kdo vydrží až do konce.

Bolševici disponují ohromnými prostředky a zástupy oddaných vykonavatelů, kteří neznají slitování. Za námi stojí miliony terorizovaných, ožebračovaných, zdeptaných a oklamanych prostých ruských lidí.

Někdo musí vyrazit do boje s utlačovateli. Někdo musí riskovat svůj život. Je pozdě na to, abych se vzdal boje. V německých věznicích SD jsem pochopil, že lidé v zahraničí nechtějí silné a prosperující Rusko a že jsou připraveni ho rozdrtit a zardousit.

S bolševiky proto musí bojovat sami Rusové, kteří Rusko milují a rozumí mu.

V očích bolševiků bych byl mnohem menší zločinec, kdyby mne chytili v uniformě honvéda s puškou v ruce.

Nic netušící Věra jim nesmí kvůli mně padnout do rukou. Klidně ať je mi nevěrná jenom proto, abych se trápil. Naštěstí mám dost sil, abych to všechno překonal, i když to bude bolet.

28. LISTOPADU

„Každým dnem je život radostnější,“ verbují dobrovolníky do Rudé armády.

Mukačevský starosta Dragula²¹ je velmi spokojen. Nevím, jakou hrou osudu získal tenhle starý gymnazijní učitel funkci starosty města. Neumí ani rusky, ani ukrajinsky, ani místní nářečí, ačkoliv není ani Maďar.

21 DRAGULA, Nikolaj Ivanovič – pedagog. Od listopadu 1944 starosta města Mukačevo a předseda mukačevského národního výboru.

Komunisté, kteří ho nemilosrdně izolovali, se mu vysmívají. Hryhor S. mi včera vyprávěl zajímavou příhodu z jeho života.

„Představte si, ve velkém sále kina, kde se sešla tisícovka žáků, měl můj Dragula proslov: ‚Vstupujte do Rudé armády a ať vás ochraňuje pán Bůh sám. Ať žije Rudá armáda, ať žije soudruh... major Stalin!‘ Celý sál řičel a můj Dragula nebyl ani v rozpacích...“

S tímhle staříkem, který je vzdálen skutečnosti, jež na něho doléhá, tak jako rudá Moskva světové revoluci, se mi pracuje snadno.

Zítřka mi bude pětadvacet let.²² Budu muset pozvat přátele a zapít to tokajským, dárkem od Mišky Kotryče.

Kdo ví, jestli přijde Věra? Těžko. Umíněnosti v ní je víc než lásky.

Snažil jsem se zavděčit hostům. Škoda že Věra nepřišla, s ní by to bylo veselejší.

Nikita M. nadával na Rusy. Rozhořčeně vyprávěl příhodu s otcem Janem Mučičkou.

„Víš, jak měl Mučička za vlády Maďarů rád Rusy. Když ho tenkrát člověk poslouchal, nebyli Rusové lidi, ale andělé. A tihle andělé ho v noci přepadli. Svlékli ho do naha, zbili ho do bezvědomí, utekli a nechali ho ležet na ulici. Bůh ví, co se to kolem nás děje.“

Vyprávěl jsem svým hostům, co se stalo Feďovi: o tom, jak ho vyslýchali ve stanislavském vězení, o Kolymě, o hladu a nesnesitelných životních podmínkách v sovětských lágrech.

Hosté pozorně poslouchali. Nikita se občas zamračil a pokyvoval hlavou.

V jedenáct hodin se hosté začali rozcházet. Doprovodil jsem Nikitu, potřeboval jsem si s ním promluvit mezi čtyřma očima.

Na zpáteční cestě jsem u restaurace Hvězda potkal Věru. Vedla se s nějakým podnapilým poručíkem.

Když mne spatřila, upadla do rozpaků, ale netrvalo to dlouho. Jakmile mne dohonila, přešla kolem mne a ani mi neodpověděla na pozdrav. Opilý poručík se na ni vrhl a zasypal ji nadávkami.

Cítil jsem hluboké opovržení jak k tomu poručíkovi, tak k sobě. Celý svět nestojí za zlámanou grešlí. Musím se napít, ale ne tak, jako pijí slušní lidé, ale tak jak pije Andrij se svou krásnou Maďarkou, tak jak se pije v Koruně.

Já hlupák jsem se za Věru modlil, když jsem se na ni díval, a tenhle poručík ji za půl hodiny svlékne do naha...

Andrij Horňak má pravdu. S ženskými nemá smysl dělat cavyky. Jaký je rozdíl mezi Věrou a tou krásnou Maďarkou? Žádný. Maďarka je dokonce v něčem lepší než Věrka. Nepřetvařuje se a nehraje si na svatou.

Pomalu jsem se blížil ke Koruně. Opilé tváře si mne podezřívavě prohlížely. Zápach zvratek, potu a rozlitého vína se vyvalil až na druhou stranu ulice.

²² Viz pozn. č. 1.

Silou vůle jsem od sebe odehnal představu poručíka, který svléká Věru, i krásné Maďarky, jak si vybírá své nápadníky.

Kolik bolesti bych musel překousnout, kdybych se s Věrou oženil. Musím děkovat osudu, že mi ji ukázal bez masky, hnusnou a podlou.

Co to se mnou je? Léta jsem se točil kolem holky, a nedokázal jsem ji prokousnout.

11. PROSINCE

Mám po krk všech těch schůzí, porad, usnesení, rozhodnutí, rezolucí, instrukcí a direktiv.

Počasí se nemění. Prší ve dne v noci. Ulice jsou jedna obří louže. Lidé chodí shrbení, jsou zachmuření a mlčenliví.

S příchodem Rusů stouply ceny desetinásobně. Nebýt trhu, polovina města by zemřela hladu. Už v pět hodin ráno stojí na trhu babky z okolních vesnic a nabízejí obyvatelům Mukačeva mléko, vejce, sýr, špek, smetanu a další potraviny. Ale ty ceny! Člověk tomu ani nechce věřit. Kam se podělo svědomí?

V deset hodin tu začíná být živo. Významní občané města vyměňují kabáty, boty, obleky a další věci za potraviny. Kromě jablek si za peníze nikdo nic nekoupí.

Poručík pohraničního vojska říká, že stejné trhy jsou i v Sovětském Rusku. „Je to zvláštní druh socialistického obchodu,“ dodává s dvojsmyslným úsměvem.

Připadá mi, že poručík nemá rád sovětské zřízení ne proto, že má na svědomí tolik do nebe volající nespravedlnosti všech národů Ruska, ale proto, že si na něj došlápli. Kdysi pracoval v NKVD a za „malý přehmat“ ho převedeli k pohraničnímu vojsku.

Vlastně je stejný jako tisíce občanů Sovětského svazu: zamlklý, opatrný v úsudcích a vynalézavý.

Život v Sovětském svazu líčí v krásných barvách, ale z jeho hlasu a vychytalého úsměvu není těžké si domyslet, že neříká pravdu. Vlastně je mu jedno, jestli mu někdo věří, nebo ne.

Večer ke mně přišel Nikita M. Z jeho zachmuřeného výrazu, nenávisti v očích a nervózních pohybů jsem okamžitě pochopil, že něco není v pořádku.

„Co se stalo?“

Nikita začal nadávat a používal přitom ty nejjadrnější výrazy.

„Proč jsem sakra nezůstal doma...?! Znásilnili mi sestru. Tátu málem zastřelili, mámu zmlátili pažbou...“

Nikita byl vzteky bez sebe.

„A já se v té době bavil... Hele, půjdeme do té proklaté Moskvy a zasypeme bombami jak Stalina, tak komunistickou stranu...“

„Buď zticha! Vedle bydlí poručík pohraničního vojska.“

„Čert je vem. I toho poručíka. Koljo, pochop mě, kdybys věděl, jak to bolí. Tohle je hanba a potupa na celý život...“

Nikita zahrozil do vzduchu zaťatými pěsti.

„Tohle nikam nevede. Zaprvé, do Moskvy nedojedeš. Zadruhé, tisíce lidí, kteří vědí stokrát lépe než ty, jak to v Kremlu chodí, umírají v mučírňách NKVD. Uklidni se, promysli si to, a když budeš mít pocit, že je potřeba bojovat, přijď za mnou. Promluvíme si o tom.“

„Kdybys věděl, jak jsem na Rusy čekal, jak jsem je měl rád, a jak je teď nenávidím.“

„Ty nejsi Rus?“

„...Rus...“

„Tak proč říkáš takovéhle nesmysly? Nenávidět musíme bolševiky. Vždyt milionům Rusů ublížili víc než tobě.“

Náš hovor se protáhl na dvě hodiny. Uklidňoval jsem Nikitu, jak to šlo.

Pomsta je slepá. Když se člověk nechá vést touhou po pomstě, snadno přijde o hlavu.

V sovětských podmínkách může s bolševiky bojovat jen ten, kdo dokáže vždy a za všech okolností ovládat své pocity. Uspět může pouze chladný rozum, který zná sovětskou realitu do nejmenších podrobností. V opačném případě dříve nebo později skončí ve věznicích NKVD. A přesně takhle může dopadnout i Nikita.

15. PROSINCE

V úterý v sedm hodin večer vešel do mého pokoje podplukovník. Byl střední postavy. Jeho přísný výraz, povýšené, promyšlené pohyby a soustředěná tvář mne poněkud zneklidnily. Už jsem ho někde viděl. Potom jsem si vzpomněl. Je to tentýž podplukovník, který provádí propagandu pro vstup do Rudé armády. Proč přišel za mnou?

Ve dveřích stál blondatý kapitán. V chodbě u zdi se krčili dva vojáci s automaty.

„Vy jste...“ a podplukovník vyslovil moje jméno. „Oblečte se. Půjdete s námi.“

Už je to tu?! Nesmysl. Tohle není NKVD. Tady jde o něco jiného. Připomněl jsem si slova Andrije Horňaka o záhadných vojácích. Co když i tihle... Že by mne našli tak brzy? Třeba se náhodou něco prozradilo.

Vojáci šli dva kroky za mnou.

Ještě jsme ani nedošli k budově městského úřadu, když se podplukovník zastavil a poručil kapitánovi, aby mne „schovali“. Vojáci mne zavedli do tmavého sklepa, zavřeli dveře a odešli.

Ve tmě jsem nic nerozeznával. Podle ticha, které ve sklepe panovalo, jsem usoudil, že jsem tu sám. Nahmatal jsem nějaká prkna, a abych o tom zbytečně nepřemýšlel, lehl jsem si na ně a snažil jsem se usnout.

V noci mě probudil chlad. Fosforové ručičky na hodinkách ukazovaly tři hodiny. Bylo mi líto, že nekouřím a nemám s sebou zápalky.

Čas se úmorně vlekl. Opřel jsem se o dveře.

„Co je?“ ozval se zlostný hlas za nimi.

Zjistil jsem, že sklep je malý. Všeho všudy pět kroků na délku a čtyři na šířku. Kromě prken složených v pravém rohu tam nic jiného nebylo.

Znovu jsem se snažil usnout, ale nepovedlo se mi to.

Snídani mi nepřinesli. Čekal jsem, že alespoň v poledne se dveře otevřou. Marně. Oběd jsem také nedostal. V šest hodin večer jsem začal tlouci na dveře.

„Chceš do držky?“ zeptal se sípavý bas na druhé straně dveří.

Lehl jsem si na prkna a snažil jsem se na nic nemyslet. Únava, vlhkost, zima, špína... Musím spát.

Následující den byl ještě horší. Hlad byl čím dál trýznivější.

To chtějí, abych tu zemřel hlady?

Zase jsem začal tlouct na dveře.

„Ticho!“

Nepřestával jsem tlouct.

„Přestaň bouchat na ty dveře, nebo...“ nadávky se na mne jen sypaly.

Nezbývalo než zalehnout a usnout.

Nazítří v osm hodin ráno se dveře konečně otevřely a pihovatý voják mne zavedl ke kapitánovi.

„Posaďte se!“ řekl kapitán, který za mnou přišel s podplukovníkem. Záhadně se usmíval. Však my víme, jak na vás.

„Chcete něco k jídlu?“

„Ano.“

„To počká. Nejdřív si promluvíme.“

Netrpělivě jsem čekal na jeho otázky v naději, že z nich poznám, odkud mi hrozí nebezpečí.

„Přišla na vás stížnost, že provádíte propagandu proti vstupu dobrovolníků do Rudé armády.“

„To není pravda.“

„Nepovídejte. My víme své... Takže, buď půjdete příkladem a ukážete cestu vašim kamarádům, nebo vás...“

Odkud se v něm vzala ta zloba a ty nejsprostší nadávky? Když si kapitán na mně vylil svou nenávist vůči zrádcům, zbabělcům a škůdcům, tvrdě dodal: „Pro takové, jako jsi ty, je na Sibiři místa dost.“

Pochopil jsem, že moje situace není dobrá. Výsledky náboru dobrovolníků do Rudé armády byly v poslední době mizerné. Nikdo se nehlásil. A neúspěšní propagandisté – jak plukovník, tak kapitán – se rozhodli pro malou lest. Vybrali si člověka, který má mezi místními mladými hodně známých a má autoritu, a přinutí ho, aby vstoupil do Rudé armády jako dobrovolník, s tím, že jeho příklad poslouží pro ostatní.

A ten člověk jsem bohužel byl já.

„Dobře! Souhlasím.“

Kapitán zajásal. Jejich nápad slavil úspěch.

„Kvůli tomu jste mě nemuseli mučit hladem.“

„Takže...“

Osud si se mnou začíná zahrávat a to se mi nelíbí. Armáda, to není nic pro mne. Já mám jiný úkol. Musím se spojit s V. Mohl bych také „zmizet“, ale to není řešení. V očích bolševiků musím být neposkvrněný a spolehlivý.

24. PROSINCE

Jsme na kurzu vojenské přípravy u záložního pluku ve Svaljavě. Není mi dobře. Vstává se v pět ráno a pak už to jede. Nejtěžší je cvičení v terénu. Všude je bláto. Plížení po bříše, střelba z pušky, házení granátů. „Moc věcí, které by tu udělaly člověku radost, tu není,“ říká seržant. A k tomu to oblečení! Boty mám jako na medvědí tlapu a kazajku jako na bohatýra z časů bylin. Kabát je také takový. A navíc má ještě jednu vadu – kouše. Nemůžu ani otočit hlavou, jak mne řeže do krku.

Ljoňka je odvážný seržant. Udává tón celé rotě. Za každým slovem následuje nadávka. Jsem přesvědčen, že kdyby někdy mluvil se Stalinem, vypadalo by to asi takto: „Soudruhu Staline, kurva! Jsem připraven položit život za sovětskou vlast, do prdele.“

Ljoňka má ohrnuté holínky a čepici na zátylku. Tak se to v Rudé armádě nosí.

Se mnou mluví slušně. „Ty jsi inženýr. Víš, co je smyslem života,“ takhle vždycky začíná náš hovor.

Naši rotu, do které patřím i já, považuje za sebranku. Je v ní čtyřicet Rusínů, deset Maďarů, pět Haličanů a zbytek tvoří Rusové a Ukrajinci.

Ljoňka se nerad baví o politice. Včera mi poradil, abych jednou provždy pověsil politiku na hřebík, pokud nechci... „V tomhle směru je to u nás hodně přísné. Udají tě a svou matku už v životě neuvidíš.“ Samozřejmě že má pravdu. Za vojáka myslí komunistická strana a „moudrý Stalin“. „Velký vůdce“ zhodnotil zkušenosti z rozpadu carské armády. Zná všechny nedostatky ruského vojáka. Síť špiónů, donašečství a bez milosti se vypořádat s mudrlanty – tohle všechno má chránit rudoarmějce před možnou propagandou nepřátelských elementů.

O čem pak za takových podmínek může mluvit Ljoňka? O ženských a o vodce. Má bujnou fantazii a v ženských se vyzná. A že jich měl! Medičky, polské šlechtičny, Huculky... Copak si je všechny pamatuje? A kolik jich ještě bude?

„Dej si pozor, Evropo,“ říká často a mazaně se přitom usmívá.

1. LEDNA 1945

Včera jsme vítali nový rok. Na přípitky nedošlo. Pilo se totiž do nemoty.

Ljoňka byl na mol a celou noc prospal venku. Když se vzbudil, začal zapíjet opici. To se táhlo nejméně dva dny.

Je mi hrozně. Kolem dokola není jediný střízlivý člověk.

Důstojníci se stále nevrátili z města. Zařídili si, jak se patří, „se ženskými“.

Nejvíce ze všeho mne ubíjí moje nečinnost. Nenašel jsem nikoho, se kým bych si mohl vážně promluvit. Čert mi byl dlužen, abych přistoupil na tu kapitánovu nabídku. V Mukačevu nebo v Užhorodu bych měl spoustu práce. Ale v tomhle království opilců půjdu přinejlepším s Ljoňkou honit „baby“.

...Honit baby samozřejmě nepůjdu. Ale mám na sebe zlost.

Opravdový revolucionář musí umět bojovat za jakýchkoliv podmínek. Ale to já bohužel nejsem, protože za daných podmínek nenacházím žádné možnosti boje. Mohu jediné získávat přátele.

15. LEDNA

V šest hodin večer se naše rota-sebranka (jak jí říká Ljoňka) vrátila do „kasáren“. Velitel nám nepovolil rozchod. „Přijelo vedení,“ říkali si unavení vojáci mezi sebou. Začalo se stmívat, ale vedení stále nikde.

Najednou se do dvora vřítel Jeep Willys.²³

„Pozor!“

Nastalo hluboké ticho. Z willyse vystoupil major vysoké postavy. Okamžitě přistoupil k veliteli roty a pozdravil se s ním.

Záviděl jsem mu. Byl to opravdový válečník. Držení těla, chůze, pohyby, to všechno mluvilo v jeho prospěch.

„Kdo z vás umí cizí řeči, tři kroky vpřed, pochodem vchod!“

Větší část roty udělala tři kroky vpřed. Velitel roty se zasmušil.

„Ne, ne. Jenom ti, kteří umějí dobře rusky.“

Těch, kteří uměli kromě ruštiny ještě jiný cizí jazyk, nebylo mnoho, včetně mne pět.

Major přistoupil ke každému z nás a ptal se na národnost, sociální poměry rodičů, povolání a znalost cizích řečí.

Přišla řada na mne. Major si mne prohlédl od hlavy až k patě, pak se mi podíval do očí a ještě jednou si mne změřil. Bylo mi to nepříjemné. Nejsem přece kůň, aby si mne takhle obhlížel. Ještě že jsem nemusel otevřít pusku a ukazovat mu zuby.

„Jaké jazyky umíte?“

„Ruský, ukrajinský, maďarský, český a německý. Rozumím francouzsky a rumunsky.“

23 Jeep Willys MB – legendární americký lehký užitkový vůz zkonstruovaný během 2. světové války, které USA dodávaly do SSSR v rámci tzv. Zákona o půjčce a pronájmu (angl. Lend and Lease Act). Tento zákon přijatý Kongresem USA v březnu 1941 umožnil zapůjčit nebo pronajmout válečný materiál a potraviny zemím, jejichž obrana byla životně důležitá pro obranu USA. Do SSSR bylo vedle velkého množství potravin, oceli a vojenského materiálu odesláno téměř 15 000 letadel a přes 350 000 nákladních vozidel.

„Jste ze Zakarpatské Ukrajiny?“

„Ano, soudruhu majore.“

„Kdo jsou vaši rodiče?“

„Zemědělci.“

„Vaše profese?“

„Inženýr.“

Major ze mne nespouštěl oči. Byl to hezký člověk. Pravidelné rysy obličeje, pevný podbradek, tenká ústa, velké chytré oči a vysoké čelo. Kdyby z jeho očí nečišel takový chlad a kdyby se nechoval tak povýšeně, byl bych z něj nadšen. Proč ale každým svým pohybem dává najevo svoji výjimečnost: „Já jsem na rozdíl od vás pan Někdo.“

„Toho si vezmu,“ řekl major a obrátil se k veliteli rot. „Zítřka v deset hodin dopoledne si pro něho přijedu.“

Ljoňka z mého odchodu radost neměl, říká, že ze mne bude „kancelářská krysa“. Navrhuje, abychom si vypili láhev vodky.

„Kdo ví, jestli se ještě někdy uvidíme.“

„Neboj se, Ljoňko. Svět je malý.“

Tajemný major mi nejde z mysli. Zítřka se dozvím, kdo to je a kam mne odveze. Hlavně že tím skončil můj výcvik a už se nebudu muset plazit v bahně. Práce překladatele ve štábu nemůže být nezajímavá. Dostanu se do nějakého štábu a poznám sovětské generály. Ti určitě nemyslí jenom na baby a na vodku jako Ljoňka. Jejich vztah ke Stalinovi, k válce a k sovětské realitě může být rozhodující.

21. LEDNA

V úterý 16. ledna zastavil Willys, ve kterém jsme jeli, u domku na náměstí.

Vešel jsem do malé místnosti a byl jsem překvapen – byla tu spousta mých známých: Metodij, Eva, Soňa a další.

Vyptávali jsme se jeden druhého, co se to děje.

Ukázalo se, že nikdo nic neví.

Za dvě hodiny mne major odvedl do sousední místnosti.

„Posaďte se a napište mi svůj životopis.“

Napsal jsem krátce na papír, kdy a kde jsem se narodil a studoval. Nezapomněl jsem ani na svou účast v partyzánském hnutí.

Majorovi se moje lakoničnost nelíbila a vybídl mne, abych to celé napsal ještě jednou a tentokrát podrobněji.

„Kdo jsou vaši rodiče, sourozenci, kde všude jste byl, se kterými karpatskými politiky jste se stýkal, členem jaké strany jste byl.“

Pochopil jsem, že jsem se dostal do důležitého úřadu, a majorova neobvyklá zvědavost mne v tom utvrdila. To nemůže být nic jiného než NKVD.

Můj druhý životopis už majorovi stačil. Rozložil před sebou speciálku generálního štábu, našel vesnici, kde jsem se narodil, a vyzval mne, abych vyjme-

noval všechny vsi v okolí. Když zjistil, že nelžu, podal mi nějaký papír s maďarským textem.

Bylo tam napsáno: „Já, občan vesnice Rosvyhovo, potvrzuji, že u komunisty Vargy se každou středu a sobotu konají schůze...“

„Tenhle papír je z Kémelháritó,“ řekl mi major. Přitom na mne upřeně hleděl, jako kdyby chtěl proniknout do nejzazších koutů mé duše.

„Udavač byl zastřelen...“

Tvářil jsem se lhostejně, a tak se na mne major přestal dívat a se zdáním uspokojení přecházel po místnosti.

„Jděte tam do té místnosti, kapitán vám dá dotazníky.“

Začala další procedura. Těch otázek...!

Děkoval jsem osudu, že jsem se narodil v rodině zemědělce a že mezi příbuznými nebyly žádné významné osobnosti.

O půlnoci mne a ještě pět dalších, kteří prošli zkouškami, posadili do otevřeného gazíku.

„Kam to jedeme?“ zeptala se Eva.

„To netuším.“

Gazík projel Mukačevo a vjel na užhorodskou silnici. Všude kolem panovala neproniknutelná noc. Vlhký vítr zalézal až do morku kostí.

Eva se ke mně přitiskla. Zalila mne vlna odporu. O Evě se v Mukačevu nemluvalo hezky. Na pohled nebyla pěkná: měla pihovatý obličej, hloupé oči, divný nos a smyslné rty. Co ji vedlo k tomu, aby se přihlásila jako překladatelka? Nejspíš touha po dobrodružství. V armádě je spousta zajímavých mužů a shánka po ženách je velká.

Zato Soňa! Ta je hezoučká, milá a skromná. Těžko bude snášet hrubé vojenské zacházení.

V deset hodin dopoledne nás major zavedl do levého křídla budovy. Jako mravenci v mraveništi pobíhali po chodbách švihácky oblečení kapitáni, majoři a podplukovníci. Všichni si nás nedůvěřivě prohlíželi, nikdo na nás nepromluvil.

„Vstupte,“ vyzval mne major.

Vešel jsem do velké místnosti. Na parketách ležely perské koberce a po stranách stály krásné skříně na papíry a kartotéky. V pravém rohu byl masivní psací stůl.

U stolu seděl v koženém křesle plukovník. Zkušený vyšetřovatel by ho popsal asi takto: střední postavy, tlustý kulatý obličej, vyholená hlava, šedé oči, souměrný nos, kosmaté černé obočí, býčí šíje. Zvláštní znamení žádné.

Ale protože nejsem vyšetřovatel, plukovník na mne udělal jiný dojem. Měl přísné chladné oči a hbité pohyby a sálala z něj neoblomná vůle, rozhodnost a sebevědomí.

V porovnání s důstojníky, které jsem viděl v záložním pluku, byl oblečen víc než dobře. Blůza s červeným lemováním pěchoty, jezdecké rajtky, nablýskané holínky – to všechno bylo prvotřídní kvality a šité na míru.

Na židli před psacím stolem seděl snědý kapitán.

„Soudruhu kapitáne, prověřte jeho němčinu.“

Plukovníkův hlas byl tvrdý. Zaryl se do mého vědomí jako studená ocel.

Kapitán se mne zeptal, kde jsem se učil německy. Měl čistě ruský přízvuk. Plukovník se přesvědčil, že mluvím plyně německy, a upřel na mne své chladné oči.

„V Kémelháritó jste nepracoval?“

„Ne.“

Díval se na mne tak soustředěně, že se mi zdálo, že mi čte myšlenky. Ale protože v Kémelháritó jsem skutečně nikdy nepracoval, odpověděl jsem klidně.

„Však my si to ověříme... Zřejmě netušíte, do jakého úřadu jste se dostal...“

„Ne.“

„Do úřadu kontrarozvědky Smerš 4. ukrajinského frontu.“²⁴

Plukovník při svých slovech sledoval výraz mého obličeje. Zřejmě se domníval, že mne překvapí. Ale na mne to nijak nezapůsobilo. Zprvu jsem chtěl vypadat udiveně, ale včas jsem si to rozmyslel. K čemu bude dobré, když pochopí, že jsem o Smerši již slyšel?

„Zapamatujte si, že Smerš znamená – smrt špionům.“ Plukovník vložil do posledních slov sílu celé své ohromné vůle. Nejen že jsem porozuměl, ale pocítil jsem to všemi strunami své duše.

Pod majorovým dohledem jsem musel podepsat ve třech exemplářích papír zhruba tohoto znění: „Slibuji, že nikde a nikdy, dokonce ani pod pohrůžkou smrti, nebudu hovořit o své práci v úřadu kontrarozvědky Smerš 4. ukrajinského frontu. V opačném případě budu podroben přísnému trestu až do jeho nejvyšší míry.“ Smrti zastřelením?

„Kdybyste od nás utekl do jakéhokoliv jiného státu, jeden z těchto exemplářů s vaším podpisem doručíme kontrarozvědce vašeho azylového státu. To bude stačit k tomu, aby vás zlikvidovali...“

Poděkoval jsem majorovi za jeho otcovské varování. Očekával jsem, že tím je všem zastrašovacím metodám konec, ale musel jsem podstoupit ještě jednu zkoušku. Fotograf, odporný seržant s očima zločince, mne vyfotil z profilu.

24 4. ukrajinský front – vytvořen 5. 8. 1944. V září a říjnu 1944 společně s 1. ukrajinským frontem ve Východokarpatské operaci (jejíž součástí byla i Krapatsko-dukelská operace) osvobodil Podkarpatskou Rus a východní Slovensko. V lednu a únoru v Západokarpatské operaci vojska 4. frontu osvobodila značnou část Československa. Na jaře roku 1945 4. ukrajinský front bojoval ve Slezsku a na severní Moravě, válku zakončil účastí na Pražské operaci. Po skončení bojů byl 25. 8. 1945 oficiálně zrušen. Velitelem byl od 5. 8. 1944 do 26. 3. 1945 Ivan Jefimovič Petrov a od 26. 3. do 9. 7. 1945 Andrej Ivanovič Jeromenko.

Ohromnou tlapou mi otáčel hlavu hned zprava doleva, hned zleva doprava. Dostal jsem zlost. Co to má znamenat?

Kádrové oddělení mne určilo jako překladatele do třetího oddělení druhého oddílu.

Soudruh Kolyškin, vedoucí skladu velitelství, mi vydal důstojnickou uniformu.

Major Grečin, velitel třetího oddělení, tělnatý muž středních let s kulatým pihovatým obličejem, maličkýma opuchlýma očima a podezřelým úsměvem v koutcích úst, mi udělal kázání.

„Bez mého vědomí se nikam nevzdalujte. Nevstupujte do styku s civilním obyvatelstvem. Důrazně vás varuji před ženami (při těchto slovech major vychytrale zamrkal očičkama). V našem úřadu je jich dost. Kolem těch se točit můžete, ale rozhodně nenavazujte známosti s místními.“

Pozorně jsem majora poslouchal. Mluvil oficiálním tónem, což znamenalo bezvýhradnou poslušnost a plnění jeho rozkazů.

Major zničehonic přešel do přátelského tónu.

„Náš lid je hrubý a drzý. A stejný musíte být i vy. Pokud vás někdo urazí, nechoďte ke mně se stížnostmi, ale vyřiďte si to s ním hned na místě. Ovládejte se. Chůvy tu nemáme, nikdo se o vás starat nebude. Perte si sám a to ostatní si obstarávejte také sám.“

Z těch rad se mi zatočila hlava. Netrpělivě jsem čekal, až major odejde. Ale kdepak...! Zasypal mne desítkami otázek ohledně mé minulosti. Odpovídal jsem mu mdle a byl jsem skoupý na slovo. Major byl zřejmě dobrý vyšetřovatel. Jen obtížně jsem absolvoval řadu jeho křížových otázek.

Odešel jsem od něj až v deset hodin večer. Dlouho jsem se nedokázal uklidnit. Co mám dělat? Byt V. je kousek odsud. Rozhodně se s ním musím poradit, dokud není pozdě...

Obrnil jsem se obezřetností a vyšel jsem ze soudní budovy. V. byl naštěstí doma.

Mluvili jsme spolu jen chvíli. V kontrarozvědce mám zůstat, rozhodl.

Je to hra s ohněm. Ale copak byl můj život jiný? Nejlepší bude, když se budu chovat přirozeně, třeba tak, jak by se na mém místě choval obyčejný mukačevský měšťan. Nesmím se ptát moc málo. To vyvolává podezření u vedení. Ale i přílišná zvědavost je na škodu. Nakonec se dozvím, co mne zajímá.

22. LEDNA

Úřední den vypadá následovně: v 8 hodin snídaně. Od 8 do 12 hodin pracovní doba, od 12 do 15 hodin oběd a „hlavní odpočinek“. Od 15 do 22 hodin pracovní doba. Ve 22 hodin večere. Po večeri do jedné hodiny v noci opět pracovní doba.

Major Grečin mi řekl, že práce je v úřadu víc než dost.

„Někdy pracujeme i celou noc.“

V osm ráno jsem šel do jídelny.

Ve velké místnosti stály dlouhé řady stolů s ubrusy. Na nich ležely misky s nakrájeným „bílým“ chlebem. (V záložním pluku byl chleba mnohem tmavší.) Přicházely sem mlčky stovky čekistů,²⁵ posnídali a odcházeli. Byli to zvláštní lidé. Všichni do jednoho byli zachmuření a vypadali unaveně. Schválně jsem v jídelně otálel, chtěl jsem najít někoho s radostným, nebo alespoň ne s nahněvaným výrazem v očích. K mému úžasu jsem nenašel ani jednoho.

Máša, ustrašená nehezká dívka, se mne zeptala, jestli nemám hlad.

„Kdepak!“

„Jídlo je tu dobré. Snídaně se vždycky skládá ze čtyř nebo pěti chodů. Hlad mít nebudete.“ Máša se občas zakoktávala. Zřejmě je to následek nějakého těžkého onemocnění nebo vnitřního zranění.

Přišel ke mně kapitán Potapov s deskami v rukách.

„Přeložte mi tyhle papíry do ruštiny.“

Usmál jsem se.

„Překládá se někdy také do jiné řeči?“

„Samozřejmě.“

Kapitán Potapov špatně vyslovoval. Místo „razumejtsja“ bylo slyšet „gazu-mejtsja“.

„Co je to za papíry?“

„Poslední nařízení místním skupinám Hlinkovy gardy²⁶ a soupisy jejich členů.“

Kapitán Potapov (byl to ten, který prověřoval mou znalost němčiny před plukovníkem Dubrovským, zástupcem velitele) odešel.

Když jsem zůstal sám, začal jsem listovat papíry. Téměř na každém listu bylo označení červenou tužkou: „Přísně tajné: Úplný soupis členů Hlinkovy gardy Sabinovského kraje.“²⁷ Smerš nepracuje špatně. Udivuje mne jen jedno, proč se smeršovci nezajímají pouze o nepřátelskou rozvědku, ale i o obyčejné rolníky, kteří byli nešťastnou hrou osudu nuceni vstoupit do Hlinkovy gardy. Ale vlastně se není čemu divit. Sovětský režim žádnou jinou ideologii nestrpí. Uznává jen sám sebe – jako jediný správný. Byl vybudován na stejném principu jako víra: „V jednoho Boha věřití budeš.“ Rozdíl je pouze v tom, že služebníci boží získávají věřící silou božské pravdy, zatímco služebníci sovětského systému, čekisté, nutí lidi věřit v absolutní pravdivost socialismu a komunismu a jsou ochotni k tomu použít všechny prostředky.

25 Čekista – označení pro pracovníka mimořádné komise (Črezvyčajnaja komissija – zkr. ČK na Čeka a odtud čekista). Pod názvem Vserossijskaja črezvyčajnaja komissija po borbe s kontrarevolucijej i sabotažem (česky Všeruská mimořádná komise pro boj s kontrarevolucí a sabotáží) působila sovětská tajná služba v letech 1917–1922.

26 Hlinkovy gardy – polovojský sbor Hlinkovy slovenské lidové strany.

27 Sabinovský okres – rozprostírá se v Prešovském kraji. Jeho administrativním centrem je město Sabinov.

Komunistická strana, hlasatelka sovětského systému, dávno pochopila, že socialismus ani komunismus nemají stejnou sílu jako víra, a proto komunistická strana potřebuje jiné hlasatele. Jsou to čekisté. A smeršovci tvoří mezi čekisty elitu. Jejich úkolem je vymýtit tu část Evropy, která smýšlí jinak a neuznává sovětský systém. Přitom ji mají vymýtit tak dokonale, aby nezbyl jediný „zdroj náказы“.

Sabinovský rolník, který nechápe ani hlinkovskou ideologii, ani ideologii sovětského systému, se stává nepřítelem z mnoha příčin. Především byl organizovaným protivníkem komunismu a mohl bojovat proti Sovětskému svazu. Je třeba ho zničit nejen proto, že je nepřítel, ale především proto, aby okolí vidělo jeho konec a aby se v jeho mysli nezahnízdila touha popírat sovětské zřízení a přání bojovat proti němu.

Jehova je hrozný Bůh, ale nikdy ho nikdo neviděl a nikdo na vlastní kůži nezakusil jeho hněv.

Stalin je také hrozný bůh, ale mnozí ho viděli. Jeho hněv zakouší celé Rusko už desítky let a pozná ho i Evropa. Zárukou toho jsou desítky tisíc smeršovců. Slídí jako vlci na územích obsazených Rudou armádou a vymycují svobodomyšlnou a vzdorovitou Evropu. Kam šlápnu, tam nezbude jediný zárodek svobodné myšlenky a zůstanou jen otroci sovětského systému.

Je mi z toho na nic. Přidal jsem se k těm, kteří zotročují svět. Ačkoliv... Prozatím mám svědomí čisté a postarám se o to, aby zůstalo čisté i nadále.

Egyptští kněží předávali svoje umění ovládat masy pouze zasvěceným.

Stalin stejným způsobem skrývá před světem svoje umění vládnout masám.

Vynasnažím se, abych do tohoto umění pronikl. Určitě je plné „moudrosti“. Jinak by nemohl ve volbách získat sto procent hlasů.

23. LEDNA

Včera večer jsem pozoroval zajímavý zápas. Zkušený, větrem a válečným dýmem ošlehaný voják zápasil ne na život, ale na smrt s kapitánem smeršovcem.

„Do...“ nadával voják a škrtil kapitána. „Ty umíš pít jen cizí krev... Ty štábní kryso...“

Kapitán se zoufale snažil vymanit z pevného sevření vojákových rukou. Nakonec přispěchali smeršovci a roztrhli je.

Kolik opovržení a zloby bylo v očích toho vojáka! Chudák, co ho vedlo k tak odvážnému kroku? Nemohl nevědět, co ho čeká. Smeršovci v takovýchto případech postupují razantně. Pokud jsi nestačil utéct a dostali tě – zaplatíš životem.

24. LEDNA

U východu z jídelny na mne čekala Soňa.

„Chtěla jsem si s vámi promluvit,“ červenala se.

„O co jde, Soňo?“

„Já nevím, jak mám začít...“ Soňa byla nervózní a mluvila nesouvisle.

„Půjdeme ke mně a promluvíme si,“ navrhl jsem jí.

Soňa mi zjevně chtěla říct něco důležitého a já jsem nepokládal za vhodné mluvit s ní na ulici.

Na mém stole ležely desky s přísně tajnými materiály a krabičky rumunských cigaret. Soňa požádala, jestli si smí zapálit.

„Tak o co jde?“

Neodpověděla hned. Její nervozita se stupňovala.

„Kdybyste věděl, jak je mi trapně... Raději si s vámi promluví až někdy jindy.“

„Jak je libo. Předě mnou můžete mluvit upřímně. Jestli už vám nedokážu pomoci, rozhodně vám neublížím.“

„Proč jste tak nepřístupný?“

„To se vám jenom zdá.“

„Ne, ne, raději si s vámi promluví až zítra.“

Přesto neodcházela, neuměle vypouštěla ze rtů obláčky tabákového kouře, dusila se přitom a kašlala.

„A vy byste mi mohl pomoci?“

„Velmi rád, když to bude v mých silách.“

„Jde o to... Ne, nemůžu...“

Pokýval jsem hlavou.

Soňa se ke mně obrátila zády. Dívala se z okna a přitom zmateně mluvila.

„Na každém kroku mě pronásledují důstojníci. Už dál nemůžu... Kdybyste s tím souhlasil a naoko byste se o mne ucházel, určitě by s tím přestali.“

Tak tohle Soňu trápí. No co, to je maličkost. Soňa mluvila upřímně, o tom jsem byl přesvědčen. Odmítnout pomoc osamělé dívky, to by byl hřích.

„Pokusím se, Soňo,“ svolil jsem ochotně.

Soňa mi s velkým ulehčením poděkovala a spěšně odešla.

Jsem zvědavý, co z toho vzejde. Jak se bude chovat? Práce v kontrarozvědce se na ní musí podepsat. Vydrží to? Pochybuji. Metodij je silný chlapec a i ten si mi včera postěžoval na krutost vyšetřovatelů.

Pouze Eva, která nemá žádné zásady, neklesá na mysli. Stačila se obklopit ctiteli. Pozoroval jsem ji při obědě – usmívá se a žertuje. Smeršovci ji důvěrně zdraví.

Zítra se správa přesouvá jinam. Kam, to nikdo neví. Přísně tajné.

26. LEDNA

Správa zabrala polovinu Sabinova. Místní nadávají. Vyhnali je z domovů. Bydlím v hezkém pokoji vedle soudní budovy. Se mnou je tu kapitán Viktor Michajlovič Potapov a major Georgij Lukjanovič Grečin.

Včera jsem se seznámil s Haljou. Je to zajímavá dívka. Je vedoucím vyšetřovatelem ve čtvrtém vyšetřovacím oddělení. Je to krasavice, má zlaté vlasy, velké modré oči, jemná ústa, nádherné nohy a ňadra...

Autobus, ve kterém jsme jeli, měl každou chvíli poruchu. Halja nadávala, až se hory zelenaly. Seržant Loňka za záložního pluku by se od ní mohl učit...

Zarazilo mne to. Na jednu stranu je to krásné děvče, na druhou stranu je to hrubý voják bez zábran. Za každým třetím slovem následuje ta nejsprostší nadávka. Halja chvílemi nervózně škubla hlavou.

„Jestli se ti ještě jednou zadře motor,“ vyštěkla na řidiče, „tak ti vytluču všechny zuby.“

Ten se jen zamračil, ale neřekl ani slovo. Její slova se mne nepříjemně dotkla.

„A máte na to dost síly?“ zeptal jsem se.

Halja seděla vedle mne, takže jsem s ní mohl klidně hovořit.

Místo odpovědi se na mne zlostně podívala a pevně stiskla rty.

Usmál jsem se. Nebylo možné se nesmát. Co by tak mohla tomu čahounovi šoférovi udělat? Ona, krásná a pěkně stavěná dívka?

„Vy mě ještě neznáte...“ řekla suše a zavřela oči.

Její husté řasy, ruměné tváře, celý ten kouzelný zevnějšek ostře konstatoval s jejím chováním a slovy.

„To ani nechci,“ odpověděl jsem jí stejně suše.

Halja nervózně škubla hlavou a otevřela oči. Chtěla mi něco říci, ale nakonec si to rozmyslela.

Dnes ráno při snídani mi kapitán Potapov řekl, že Halja je nejsurovější vyšetřovatel v celém čtvrtém oddílu. Budu muset zjistit, co ji k tomu vedlo.

27. LEDNA

Major Grečin mne poslal ke kapitánu Švarcovi do čtvrtého oddílu.

Ve druhém poschodí soudní budovy seděl u stolu v malé místnosti kapitán Švarc.

„Posaďte se, soudruhu překladateli,“ řekl mi. „Služba,“ křikl, „přiveď sem toho Slováka.“

Kapitán Švarc vypadal jako řezník. Tělnatá postava, tlustý obličej, unavené oči, hrubý hluboký hlas. V rukou držel gumový pendrek.

Službu konající voják otevřel dveře a strčil dovnitř tvora, který se podobal člověku. Byl to Slovak, bylo mu zhruba šestnáct let, byl špinavý a hubený. Měl mrtvé oči, na sobě hadry místo oblečení a děravé boty. Táhl se za ním nepříjemný zápach potu a špíny.

Když uviděl kapitánův děsný zjev, začal se třást.

„Posaď se.“

Slovák si sedl na židli a sklopil hlavu.

Na světě neexistuje spisovatel, který by dokázal slovy být jen přibližně vyjádřit to, co jsem viděl během tohoto výslechu.

Kapitán nešťastného jinocha tloukl s takovou zuřivostí, jako by ho chtěl zabít.

Slovák zbledl, zmodral, schoukl se do klubíčka a co chvíli sebou škubal.

Najednou se vrhl před kapitána na kolena a se slzami v očích ho prosil o slitování.

Viděl jsem v životě hodně, prošel jsem šesti gestapáckými věznicemi, ale takové ponížení člověka před člověkem, jaké se odehrálo ve Švarcově místnosti, jsem ještě nezažil.

Slovák líbal kapitánovi holínky, prosil a plakal. V kapitánově obličeji se však neobjevil ani náznak soucitu.

„Vstaň (následovaly nadávky) a odpovídej na otázky,“ řval Švarc. „Já tě naučím...“

Ale Slovák stále nevstával. Nevzdával se naděje, že se dočká milosti.

Následovaly další rány pendrekem a nové kopance – a nakonec se Slovák probral. Vstal a posadil se na židli.

Zešilel, pomyslel jsem si. Jeho oči bloudily po místnosti, ale on nic neviděl.

„Pít...“ poprosil, svalil se na zem a ztratil vědomí.

Švarc zavolał službu a nařídil, aby ho odnesli.

„K čertu s ním. Všechno, co věděl, už nám stejně řekl. Zítra ho zastřelte!“ Při posledním slově Švarc unyle zívá.

Snažil jsem se co nejrychleji odejít. Úpěnlivé prosby toho člověka mnou otráslly.

Dobře že nejsem ve vyšetřovacím oddílu.

Bože, pomoz mi snést všechny ty hrůzy lidského tmářství. Dej mi sílu, abych zůstal v téhle tůni smrti krví nepotřísněn.

28. LEDNA

Správa kontrarozvědky Smerš se dělí na pět oddílů.

První oddíl je bezprostředně spjatý s frontou. Jeho stěžejním úkolem je dohlížet na politický stav Rudé armády. Neexistuje jediná rota, která by neměla ve svých řadách smeršovce nebo jejich agenty.

Jako ohromný pavouk opředl první oddíl celý 4. ukrajinský front sítí agentů a udavačů.

Rudoarmějci nemají zakázáno loupit a vraždit civilní obyvatelstvo.

Hysterický Erenburg²⁸ k tomu Rudou armádu otevřeně poštává. Z jeho článků, ve kterých kromě slova „zabij“ nic dalšího nenajdete, je mi na zvracení.

Ať si někdo z vojáků nebo důstojníků Rudé armády zkusí být se jen slovem ohradit proti sovětskému zřízení, komunistické straně nebo komunismu.

28 ERENBURG, Ilja Grigorjevič (27. 1. 1891, Kyjev – 31. 8. 1967, Moskva) – ruský prozaik, publicista a spisovatel. Za 2. světové války působil jako korespondent listu Krasnaja zvezda a proslavil se ostře vyhraněnými buřičskými články proti Němcům.

V tom okamžiku ho smeršovci odstraní jako „nemocného, stíženého nakažlivou chorobou“.

Druhý oddíl správy je operativní. Velitel podplukovník Šabalin, zástupce podplukovník Dušnik.

Jakmile Rudá armáda obsadí jakékoliv město či městečko, smeršovci je zaplavují operativními skupinami.

Zatýkají všechny organizované protivníky sovětského zřízení. Pod tímhle pojmem je nutné si představit všechny známé členy všech stran odmítajících komunismus. Patří k nim i maďarská Nyilas part,²⁹ slovenská Hlinkova garda, německá nacionálně-socialistická strana nebo polská Armia Krajowa.³⁰

Smeršovci zatýkají i aktiv všech demokratických stran. Nedůvěřují ani zahraničním komunistickým stranám.

Nesmiřitelnými nepřáteli smeršovců jsou ruští emigranti. S těmi mají nevyřízené účty.

Jsem velmi dobře obeznámen s nalaďením ruské emigrace. Většina emigrantů se v poslední době chovala k Sovětskému svazu shovívavě. „Stalin ubránil Rusko,“ říkali slabomyslně.

Nevědí, co je čeká. Desítky tisíc smeršovců se na ně vrhnou jako jestřábi a bez milosti je zničí.

Smeršovci, věrní ochránci sovětského zřízení, neznají slitování. Tisícera nejupřímnější pokání nejsou nic platná, smrt je neodvratná. To je jejich zásada. Nedokážou člověku uvěřit.

Každý, na němž ulpí stín podezření, byť by se jen jednou provinil před Sovětským svazem, musí zemřít.

Ruští emigranti na to postupně přicházejí, ale ouha, už je pozdě. Tam někde v kolymských lágrech nejeden z nich proklíná den, kdy ho matka přivedla na svět.

Třetí oddíl správy, tajný, představuje bezprostřední spojení s Hlavní správou kontrarozvědky Smerš se stálým sídlem v Moskvě.

Dnem i nocí proudí přísně tajné zprávy generálplukovníkovi soudruhu Abakumovi,³¹ veliteli Hlavní správy.

29 Nyilas part (Nyilaskeresztes Párt – česky Strana Šípových křížů) – maďarská fašistická strana. Původně okrajová skupina se po internaci admirála Horthyho dostala v polovině října 1944 s německou pomocí k moci a nastolila v Maďarsku fašistický režim, který zde přetrval až do příchodu Rudé armády v dubnu 1945. V jejím čele stál Ferenc Szálasi.

30 Armia Krajowa (česky Domácí armáda) – nejvýznamnější polská ilegální odbojová organizace, zformovaná po porážce Polska v září 1939. Jednalo se prakticky o ilegální armádu podřízenou polské vládě v exilu. Bojovala aktivně proti německé i sovětské okupaci, vytvářela partyzánské území a vedla povstání ve Varšavě 1. 8. – 2. 10. 1944. Vrchními veliteli byli generálové Kazimierz Sosnowski, Tadeusz Komorowski, Leopold Okulicki. Již za války byla částečně likvidována NKVD, po válce vedla ozbrojený boj proti polské komunistické vládě.

31 Viz Úvodní studie.

Snažím se pochopit, jak gigantický úřad to je. Sbíhají se tam zprávy ze všech úřadoven frontu, od vojenských obvodních úřadoven až po detašovaná špiónážní centra v zahraničí.

Jednoho krásného dne může přijít z Moskvy seznam, na kterém bude i moje jméno. Co tomu řekne generál Kovalčuk,³² náš nadřízený? Co se se mnou stane? Co se má stát, stane se. Raději na to nemyslet.

Nicméně, Abakumovova úřadovna, to je něco neuvěřitelného. Pokryla celý svět. Kolik údajů je tam soustředěno! Tam kdybych se dostal! Když riskovat, tak rozhodně ne pro nic za nic.

Čtvrtý oddíl naší správy je vyšetřovací. V něm se z lidí vymačkává „poslední míza“.

Major Grečin říká, že jsou případy, kdy někoho vyšetřují až tři měsíce.

Smeršovci jsou mistři výslechů. Často jsem se setkával s názorem, že neexistuje člověk, který by nedoznal svou vinu, pokud je vinen, a neprozradil všechno, co ví.

Aby ne! Když někoho vyslýchají ve dne v noci celé tři měsíce, tloučou ho hlava nehlava tím nejsurovějším způsobem, kdo by to vydržel?

Pátý oddíl je prokuratura, jinými slovy „trojky“³³ vojenského tribunálu. Na základě materiálů ze čtvrtého oddílu vynášejí vojenské tribunály rozsudky.

O tom, jakými zásadami se řídí „soudci“, prozatím nic nevím. Doufám, že od Metodije brzy něco zjistím.

Kádrovým oddělením, jehož velitelem je podplukovník Goryšev, prochází dozor nad samotnými smeršovci.

Finanční oddíl vyplácí služné. Dostávám 1500 rublů měsíčně (kromě stravy, ošacení, cigaret atd.).

Prozatím mi smeršovci věří a ochotně mne zasvěcují do svých úkolů.

32 KOVALČUK, Nikolaj Kuzmič (25. 7. 1902, Dolgovičevo – 1972, Kyjev). V roce 1926 vstoupil do sovětské tajné služby GPU, aby postupně stoupal v policejních hodnostech. Ve třicátých letech působil v gruzínské OGPU, od roku 1938 až do roku 1941 u NKVD v Leningradské oblasti a poté jako vedoucí zvláštního vyšetřovacího oddělení NKVD u různých frontových vojsk Rudé armády. Od 29. 4. 1943 náčelník kontrarozvědky Smerš Jižního frontu a od 20. 10. 1943 náčelník kontrarozvědky Smerš 4. ukrajinského frontu. Také po válce pokračoval ve službě v orgánech kontrarozvědky Smerš, mj. od května 1946 velitel Smerše pro Zakarpatský vojenský okruh, a poté zastával řadu vládních pozic, mj. v roce 1946 náměstek ministra státní bezpečnosti (obranu), v letech 1949–1952 ministr státní bezpečnosti Ukrajinské SSR a v roce 1953 nejdříve ministr státní bezpečnosti Lotyšské SSR a poté ministr vnitra Lotyšské SSR. Koncem června 1954 byl nucen odejít do důchodu a v listopadu 1954 byl zbaven hodnosti generála kvůli svým dřívějším „aktivitám vedoucím k diskreditování prošetřovaných osob“, což byl stranický eufemismus popisující mučení užívané vysokými bezpečnostními důstojníky.

33 Trojka – tříčlenný mimosoudní orgán, vybavený mimořádnou pravomocí včetně práva na odsouzení obviněného k zastřelení. První „trojky“ vznikaly při Všeruské mimořádné komisi pro boj s kontrarevolucí a sabotáží – tzv. Čeky již v roce 1918. Později se vytvářely i na všech úrovních nových bezpečnostních struktur: postupně GPU, OGPU a NKVD a fungovaly až do roku 1938. Složení „trojek“ se v průběhu let měnilo. Nejčastěji tvořili „trojku“ dva pracovníci OGPU (z nichž byl jeden předsedou) a prokurátor.

Kapitán Šibajlov mne pozval na schůzi stranické buňky. Určitě tam půjdu. Musím si ještě mnohé ujasnit.

29. LEDNA

Košice. Soudní budova. Pracuji v operativní skupině majora Popova. Práce je spousta. Kapitán Šibajlov „drť“ úředníky košické pošty. Musí vyhledat všechny, komu docházely tajné telegramy.

Pro jistotu se obklopil tzv. agenturou, tzn. lidmi, kteří mu pod hrozbou nejprísnějších trestů museli donášet všechno o úřednících, kteří aktivně vystupovali proti Sovětskému svazu v době maďarské okupace. V Košicích kdysi sídlil štáb 8. maďarské armády, oddíl kémelháritů tu měl speciální školy. Operativní skupina majora Popova přišla na pomoc oddílu vojenské kontrarozvědky, aby spojenými silami vyslídily všechny „maďarské špiony“.

V soudní budově se dnem i nocí horečně pracuje. Na chodbách stojí hlídky. V místnostech probíhají výslechy stovek lidí. Je slyšet pláč, křik, sténání a modlitby... je to nepředstavitelný mlýnek na maso.

Kapitán Miller nám vyprávěl při obědě svoje příhody. Byl vysazen se skupinou smeršovců, speciálně vyslaných Hlavní správou pod velením plukovníka Bělova, přímo do německého týlu na Slovensku. Bělovův oddíl se nesměl účastnit bojů s Němci. Měl jiný úkol – navázat spojení s detašovanými špiónážními centry v Bratislavě a v Praze.

Kapitán „Saša“ (nechtěl mi sdělit své příjmení) Millera přerušil a pustil se do vyprávění o tom, jak jel na slovenské ministerstvo vnitra.

„Představte si, v Bratislavě je plno Němců. Ministerské budovy hlídá slovenská policie. A já měl u sebe balíček s tajným materiálem...“

„Saša“ vyprávěl dlouho. Poslouchal jsem pozorně a nevycházel jsem z údivu. Pracovníci tisoovských ministerstev, sovětští špioni v budově ministerstva vnitra, konspirační schůzky...

V šest večer začíná kapitán Šibajlov přijímat zprávy agentury. Účastním se toho jako překladatel.

Po čtvrt hodině doprovázím kapitána Šapira na nějaké konspirační místo.

Zítřejdu s kapitánem Sikalenkem chytat „krásnou Helenu“. Je to prý maďarská špiónka, která se skrývá v jedné vesnici nedaleko Košic.

4. ÚNORA

Sikalenko „krásnou Helenu“ nechtyl. Na zpáteční cestě nadával na vedení za nepřesné údaje.

„Škoda že se to nepovedlo. Poslechni si, co o ní píšou...“

Sikalenko vytáhl z tašky list papíru a začal číst: „Žena neobyčejně krásná. Školu Abwehru³⁴ ukončila v Prešově. Pronikla do partyzánského štábu...“ Sikalenko přeskočil několik řádků. „To jsou všechno jenom řeči... četné známosti... tohle je zajímavé... šlechtického původu.“

Sikalenko se na mne podíval a mrkl.

„Chápeš, šlechtického původu...“

Cestou jsem se nachladil a celý jsem se třásl, jak mi mráz běhal po zádech. „Krásná Helena“ mne vůbec nezajímala.

Teď ležím v posteli. Smeršovci se vztekají. Potřebují mne jako sůl.

Je lepší být nemocný než celý den běhat po městě a po nocích vyslýchat zatčené.

Večer mne navštívil kapitán Šibajlov. Má nějaké důležité dokumenty, které se ještě dnes musí přeložit do ruštiny.

10. ÚNORA

Kapitán Šibajlov vyslýchal maďarského hrdinu. Je to úředník košické pošty, který byl v roce 1942 na východní frontě a dostal zlatou medaili za chrabrost v boji.

V jedněch maďarských novinách vydávaných v Košicích nějaký vlastenecky založený redaktor uveřejnil krátký článek s názvem Malí lidé – velcí hrdinové. Hovořilo se v něm o nebývalé odvaze úředníka košické pošty.

Šibajlov se o tomto úředníkovi a o novinovém článku, který nosí stále u sebe, dozvěděl od „agentury“.

Včera večer Šibajlov hrdinu zatkl. Předběžný výslech trval do čtyř hodin ráno. Účastnil jsem se ho jako překladatel.

V osm hodin ráno výslech pokračoval.

Maďar zatvrzele popíral všechno, co psali v novinách.

V deset hodin dopoledne se na hrdinu přišel podívat generál Kovalčuk. Šibajlov jej podrobně informoval o průběhu výslechu. Zvědavě jsem si velitele Správy kontrarozvědky Smerš 4. ukrajinského frontu prohlížel.

Smeršovci si vyprávějí o jeho moudrosti a o tom, jaký vliv má ve vysokých čekistických kruzích. Tak tenhle znamenitý Kovalčuk, který během občanské války zlikvidoval sibiřské povstání atamana Semjonova,³⁵ potlačil kontrare-

34 Abwehr – německá vojenská zpravodajská služba zřízená v roce 1925. V letech 1935–1944 stál v jejím čele admirál Wilhelm Canaris.

35 SEMJONOV, Grigorij Michajlovič (13. 9. 1890 Kuranži Durulguevskoj – 30. 8. 1946) – jeden z velitelů Dobrovolnické (Bílé) armády, který s výraznou podporou Japonců ovládl během Ruské občanské války oblast Zabajkalska na Sibiři. V roce 1919 se stal samozvaným atamanem Zabajkalských kozáků. I přes porážku bělogvardějců na Sibiři na konci roku 1919 vzdorovala jeho vojska náporu Rudé armády až do roku 1921.

voluci v Rusku za Dzeržinského,³⁶ Ježova³⁷ a Beriji,³⁸ ten, kterého Stalin nikdy nepodezíral a který má na svědomí vraždy mnoha tisíc občanů ruské a i jiných národností, stál nyní vedle mne. Díval se upřeně na maďarského hrdinu.

Kovalčuk je muž střední postavy, je urostlý a usměvavý, ale má pronikavé oči – jako čekistický generál.

„Zeptejte se ho,“ obrátil se na mne familiérním tónem, „jestli je v Maďarsku hodně hrdinů.“

„Nevím,“ odpověděl zlostně vyslýchaný.

V generálových očích zaplanul chladný záblesk. Pojala mne hrůza. Tak takhle vypadá jeho nitro – je chladné, rozhodné a nelitostné.

„Neztrácejte s ním čas, soudruhu kapitáne,“ řekl familiérně, když se znovu ovládl. „Je mladý, dvacet let sibiřských lágrů tu jeho zatvrzelost zlomí.“

„Slyšel jsem, že jste nemocen,“ obrátil se poté na mne. „Běžte do lázně a pořádně se napařte. To je nejlepší lék proti chřipce.“

Generálovy oči se zase usmívaly. Asi už zapomněl, že právě odsoudil člověka na dvacet let galejí na Sibiři.

Dvacet let života o hladu a zimě na galejnických pracích v tajze!

Ve jménu čeho může být Kovalčuk tak krutý? Ve jménu idejí, ve své podstatě velmi mylných.

Kovalčuk je ideový komunista. Nepotrpí si na rozkoš, nepije, nekouří, se ženami se nestýká, neúnavně pracuje a nikdy neulehá dřív než ve čtyři ráno.

Inkvizitoři byli ve své době přesvědčeni, že upalováním lidí ve jménu Krista prokazují Bohu neocenitelné služby.

Lidstvo později odsoudilo inkvizici jako mylně pochopené Kristovo učení.

Křesťanské ideje se musí mezi lidmi hlásat kázáním, a ne násilně a za pomoci strachu.

Kovalčuk slouží idejím, které vymysleli nadutci. Zavrhl Krista, ale je přesvědčen, že slouží lidstvu, jestliže ve jménu komunismu likviduje desítky tisíc jinak smýšlejících lidí.

Kdyby tomu nevěřil, musel by se buď zalknout prolitou krví, nebo zešilet. Pouze fanatická víra ve svou pravdu mu dává sílu zvládat tuto „práci“ již desítky let bez výčitek svědomí a bez trýznivých pocitů, které zažívá vrah.

Jsem hluboce přesvědčen, že lidstvo za čas odsoudí stalinský způsob vlády, založený na násilí, nedůvěře, strachu, hrozbách a milionech vražd, a odsoudí ho ještě rázněji, než kdysi odsoudilo inkvizici.

36 DZERŽINSKIJ, Felix Edmundovič (11. 9. 1877, Vilnius – 20. 7. 1926, Moskva) – zakladatel obávané ruské tajné policie – tzv. Čeky (později GPU), jejímž vedením byl v letech 1917–1926 pověřen.

37 JEŽOV, Nikolaj Ivanovič (1. 5. 1895, Petrohrad – 4. 2. 1940, Moskva) – v letech 1936–1938 stál v čele NKVD.

38 BERIJA, Lavrentij Pavlovič (29. 3. 1899 Merkheuli – 23. 12. 1953, Moskva) – nástupce Ježova na postu šéfa NKVD (1938–1946). V letech 1946–1953 místopředseda sovětské vlády.

15. ÚNORA

Kapitán Šapiro, původem Žid, neumí ani slovo hebrejsky. Je to bezesporu chytrý člověk. Ukončil vysokou školu cizích řečí v Charkově. Speciální školu kontrarozvědky navštěvoval na Hlavní správě v Moskvě.

Včera večer jsme spolu vedli zajímavý rozhovor:

„Vy jste nikdy nebyl v Rusku?“

„Ne!“

Kapitán Šapiro nedůvěřivě pokýval hlavou.

„To je zvláštní.“

„Proč?“

„Kdybyste uměl dobře jen rusky, nedivil bych se. Ale vám není cizí ani dialekt Smolenské oblasti.“

Vydržel jsem kapitánův pátravý pohled.

„Vy, jakožto jazykový znalec mne musíte pochopit...“

„Prozatím to nechápu.“

„Věc se má tak, před mnoha lety jsem se rozhodl, že se stanu karpatským spisovatelem. Karpatská Rus anebo jak se jí dnes říká, Zakarpatská Ukrajina, je velmi chudá na literaturu. Neexistuje tu literatura jako taková. Abyste tomu lépe rozuměl – dodnes nemáme žádný román, který by pocházel od místního spisovatele. A tahle smutná pravda mě trápila...“

„A vy jste si usmyslel, že napíšete román.“

„Ano! Čekala mě ale řada potíží. Neuměl jsem ani rusky, ani ukrajinsky natolik, abych se s tím úkolem mohl vypořádat. Místní dialekt mi nevyhovoval. Spousta cizích slov, zvláště maďarských, absence gramatiky, omezený okruh čtenářů, to všechno mě přinutilo, abych místní dialekt zamítl. Po dlouhém zvažování různých pro a proti jsem se rozhodl pro ruštinu. Musel jsem začít od píky. Naučil jsem se gramatiku, začal jsem číst básně a nakonec i prózu. A jak vidíte, sedm let relativně úporné práce nezůstalo bez výsledku.“

Ruské dialekty znám proto, že jsem si chtěl v průběhu výuky ujasnit, který z nich je nejbližší našemu karpatskému.

„Chcete, přečtu vám něco ze svých básní?“

„Ne, ne! Nemám čas. Pospíchám na schůzku s jednou báječnou Slovenkou. Ovládá dokonale umění milovat.“ Při těchto slovech se kapitán významně usmál. „Jen prosím, nikomu ani slovo. Po této stránce je to u nás přísné.“

Kapitán je zvláštní. Co všechno mi napovídal o své manželce, prý učiněné krasavici! Není mu nevěrná, dal by za to krk, bezmezně ho miluje a obden mu píše dopisy.

A co z toho? Kapitán jí také píše obden, ale to mu nebrání, aby se nestýkal s cizinkami, pokud se mu naskytne příležitost.

Rozhodně musím být velmi opatrný. Uvěřil mi?

Jestli mne smeršovci odhalí, cyankáli mám stále u sebe. Včas jsem se přesvědčil, že ani přiznání, ani pokání nemají smysl.

Můj vztah k smrti se zásadně změnil. Dříve jsem nerozuměl psychice lidí, kteří si sáhli na život, a považoval jsem je za šílence. Teď vidím, že sebevražda v případech analogických tomu mému je nejlepší způsob, jak se vyhnout zbytečnému mučení a ponižování, po kterých stejně následuje smrt.

Cítím se dost silný na to, abych, když to bude nutné, skoncoval se životem. Ale prozatím to nepřipadá v úvahu. Nejlepší je příliš nad tím nepřemýšlet.

Co dělá Soňa? Zůstala na správě. Chudinka Soňa! Nevím proč, ale je mi jí líto. Já jsem chlap, dělám, co můžu, abych nepodlehł dojmům, které ve mně vyvolává tahle továrna na smrt. Ale dovedu si živě představit, jak asi musí být Soně, když denně přihlíží mučení a smrti lidí.

20. ÚNORA

Zítra odjíždíme do Zakopaného.³⁹

Z rozhovoru s kapitánem Sikalenkem jsem se dozvěděl, že ve správě máme specialisty na různé politické organizace. To je zajímavé, kdo se asi specializuje na NTSNP?⁴⁰ Kolik cenných zpráv bych získal, kdybych se blíž seznámil s odborníkem na NTSNP. Na tohle se musím zaměřit.

22. ÚNORA

Zakopane je lázeňské město. Je plné krásných hotelů a nádherných stromů, které sklánějí větve pod tíhou nadýchaného sněhu.

Tatry jsou přímo nepopsatelné! Viděl jsem je už ze slovenské strany, ale odsud jsou mnohem krásnější.

O Zakopaném zpívají Poláci písně. Ne nadarmo.

Kdysi, ještě než bylo Polsko zničeno, tu kypěl život. Milovníci lyžování se proháněli po tomhle skvostně bílém sněhu.

Škoda že nemám lyže. Jak rád bych se vydal na ty bílé vrcholky hor... Ne, takovou radost jako dřív už neprožiji. Smerš! Copak na něj mohu být jen na minutu zapomenout?

Život se neustále mění. Polsko zničili Němci a místo Poláků se z krás Zakopaného radovali esesáci.

Teď je Zakopane v područí smeršovců.

Zítra je Den Rudé armády, celosvazový svátek. U podplukovníka Šabalina bude večírek – pití, hudba a tanec. V Zakopaném se pro podobné oslavy najde spousta vhodných míst.

39 Zakopane – město v jižním Polsku, na úpatí Vysokých Tater. Dodnes je známo jako jedno z hlavních zimních středisek Polska. Zajímavostí zůstává, že se ve městě v březnu 1940 na týden setkali zástupci Gestapa a NKVD, aby koordinovali postup při potlačování polského odboje.

40 NTSNP (Nacionalno trudovoj sojuz novogo pokolenia – česky Národní (či Lidový) svaz práce nové generace. Mládežnická složka NTS. Viz Úvod.

U oběda jsem potkal Soňu. Zarazila se a uhnula pohledem. Pochopil jsem, nevydržela to.

Eva mi o ní vykládala zajímavé věci.

„Soňka je velmi krutá,“ řekla vážně, „bije zatčené, i když to po ní nikdo nechce. Je hnusná! V Mukačevu si hrála na svatouška, povyšovala se nade mnou, a teď sama flámuje, jak může. Seznámila se s jedním kapitánem z druhého oddílu, každou noc tráví spolu.“

„A jak je vám, Evo?“ přerušil jsem ji, abych obrátil list. Tyhle zvěsti o Soně mi byly nepříjemné. „Zdá se, že vás práce v kontrarozvědce změnila, nesmějete se, nežertujete.“

„Mohla bych vyprávět...“ mávla Eva smutně rukou.

„Půjďme, co, kapitáne,“ obrátila se k důstojníkovi středních let, kterého jsem neznal. „Odpočineme si.“

Kapitán se zvedl od stolu a následoval ji.

Potapov, jeden z nejkultivovanějších smeršovců, se na mne vyčítavě podíval a pokýval hlavou.

„Myslel jsem si, že zakarpatská děvčata jsou lepší než ta naše. Eva mne svým chováním utvrzuje o opaku. Její pokoj je hotový vykřičený dům.“

„Ano,“ souhlasil jsem s kapitánem, „v tomhle rozhodně nezůstávají pozadu...“

Mám dojem, že kapitán Potapov se dostal do Správy kontrarozvědky Smerš stejnou náhodou jako já. S nikým se nekamarádí, nenadává, nepije a nekouří. Jeho práce je mírumilovná. Je odborník na Anglii, mluví výborně anglicky a sestavuje hlášení z vysílání londýnských stanic. Ke mně se chová velice laskavě a uctivě.

Eva se Soňou mi nejdou z mysli. Potapov se ve svém úsudku o našich děvčatech plete. I u nás, stejně jako v Rusku a dalších státech, se najdou poctivá děvčata.

24. ÚNORA

Kapitán Stěpanov je kádrový čekista.

„Patnáct let dokonalé práce,“ rád připomíná, aby podpořil svoje argumenty.

Patří mezi ty „šťastné“ smeršovce. Svědčí o tom jeho hrud' plná řádů a medailí.

Včera večer, když všichni oslavovali svátek Rudé armády, chytil „cenného člověka“. Byl to dobře oblečený, reprezentativně vyhlížející Polák, zřejmý činitel Domácí armády.

Ke té smeršovci chovají stejné nepřátelství jako k německému Abwehru. Vedoucí této organizace znali, ale nevěděli, kde se skrývají.

„Cenný člověk“, kterého náhodou chytil kapitán Stěpanov v domě nějaké stařenky v Zakopaném, věděl, kde se vedení Domácí armády skrývá.

Dali mu najíst, pohostili ho vodkou a slibovali mu, že ho pustí.

Viděl jsem seznam, který onen „cenný člověk“ sestavil: asi dvacet jmen vedoucích představitelů Domácí armády. Přesné adresy, většinou krakovské, dokazovaly, že Polák nelhal.

Začala horečná práce. Kapitán Stěpanov nespal celou noc. Zprávy pro souduhu Abakumova putovaly do Moskvy jedna za druhou.

Dokážu si představit, co z toho všeho bude. Budou následovat stovky zatčení, výsledky, nové informace, nová zatčení, a to nejen v Krakově, ale po celém Polsku. Přesně tohle znamená chytit „cenného člověka“. Tisíce lidí skončí v lágrech, stovky jich budou zastřeleny a na hrudi kapitána Stěpanova se objeví další řád.

„Šťastný čekista!“

Potapov nemá Stěpanova rád. Považuje ho za primitiva. U oběda jsem byl svědkem jejich rozmluvy:

„Přečti si telegram, který ti poslal generál Veress,⁴¹“ obrátil se Potapov na Stěpanova.

„Blbost, teď mám jinou práci.“

„Podívej, máš na medaili rez,“ popíchl ho Potapov.

„Vážně? Sakra, už neumějí udělat ani tu medaili!“

Medaile a řády, to byl Stěpanovův koníček. Dokázal o těch tretkách mluvit celé hodiny s takovým zápalem, jako by vyprávěl o své milované ženě nebo o dětech.

Historku s generálem Veressem jsem znal jen z doslechu. Stěpanov prověřoval tohoto maďarského generála v Mukačevu. Nadřízené velitelství mu dávalo „instrukce“. Dovedete si představit, co to bylo za „instrukce“!

Politika je jedno velké svinstvo, postavené na násilí, zastrašování a podplácení.

Maďarský národ se nikdy nedozví, že generál Veres je člověk dosazený smeršovci a že Hlavní správa kontrarozvědky bude mít z první ruky všechno, co se v maďarské vládě děje.

Stejně tak se jugoslávský lid nikdy nedozví, že se ve Správě kontrarozvědky Smerš 4. ukrajinského frontu procházejí školení štábní důstojníci Titova štábu a že právě tihle důstojníci budou Titovi pomáhat vést Jugoslávii „stalinskou cestou“.

Zítra odjíždím s operativní skupinou majora Grečina likvidovat sklady Domácí armády.

41 DÁLNOKI VERESS, Lajos (4. 10. 1889, Sepsiszentgyörgy – 29. 3. 1876, Londýn) – maďarský generál. Od dubna 1944 velitel maďarské 2. armády. Předtím než začal admirál Horthy vyjednávat se Spojenci o kapitulaci, ho v případě své indispozice pověřil svým zástupcem. Poté, co se v Maďarsku dostali k moci příslušníci Šípových křížů, byl Veress zatčen a vojenským soudem odsouzen k patnácti letům vězení. Z vězení se mu podařilo uprchnout, v roce 1947 byl však na základě falešných obvinění z protistátního spiknutí odsouzen Maďarským lidovým soudem k trestu smrti. Trestu mu byl nakonec zmírněn na doživotí. Propuštěn byl až v průběhu maďarské revoluce v roce 1956. Od roku 1958 působil jako předseda Světové federace maďarských bojovníků za svobodu.

1. BŘEZNA

Nový Sonč⁴² je sběrný bod pro repatriaci sovětských občanů.

Operativní skupina majora Grečina zničila všehovšudy jeden sklad se zbraněmi.

Sovětská špionka „Zina“, hezké triadvacetileté děvče, byla před rokem vysazena z letadla v oblasti Nového Targu⁴³ za účelem proniknout do řad Domáci armády. Dařilo se jí plnit úkoly a Poláci ji považovali za svou („Zina“ mluví výborně polsky). S příchodem Rudé armády vyšly oddíly polských partyzánů z lesů. Ale zřejmě se domnívaly, že válka pro ně ještě neskončila, a proto ponechávaly sklady zbraní v lese.

„Zina“ se spojila se „smeršovci“ a poskytla jim spoustu cenných údajů o Domáci armádě.

Spolu s operativní skupinou majora Grečina chodila po lesích zavátých sněhem a hledala místa, kde byly ukryty sklady zbraní.

Chodit v zimě po lese není zrovna zábava.

V duchu jsem proklínal „Zinu“ i celý svět.

Příští den se nám podařilo najít jeden nevelký sklad. Soudě podle zařízení a balení zbraní, počítali Poláci s možnou dalekou budoucností.

Druhý sklad „Zina“ nenašla. Sníh jí překážel v přesné orientaci, a major Grečin se proto rozhodl odložit další hledání na jaro.

Operativní skupina majora Grečina nyní pracuje v táboře pro repatriaci sovětských občanů.

Kapitán Šapiro, seržant Čornousov, podporučík Kuzjakin a já pracujeme v táboře německých válečných zajatců. S námi je tu také skupina vojáků a identifikátor „Hans“.

„Hans“ je bývalý šofér Abwehru, vojenského štábu skupiny Mitte. Zná řadu německých špionů, a proto jej smeršovci berou s sebou do táborů válečných zajatců. „Hans“ pracuje svědomitě. Poznal již sedm špionů. Smeršovci ho krmí jako na porážku masovými konzervami, bílým chlebem a čokoládou. Dostává cigarety. Zkrátka, cítí se skvěle.

Tábor válečných zajatců se nachází ve vězeňské budově.

Není v něm ani voda, ani světlo. Vlhké cely jsou plné válečných zajatců, všude je špína a těžký zápach potu a výkalů. Není divu, že tu denně umírá asi dvacet lidí.

Vedení tábora nám přidělilo dvě místnosti.

V táborech s válečnými zajatci musíme pracovat „naslepo“.

Kapitán Šapiro od rána prověřoval důstojníky a vytvářel si „agenturu“. Čornousov, Kuzjakin a já jsme mu asistovali.

42 Nowy Sącz – polské okresní město v Malopolském vojvodství na jihu Polska

43 Nowy Targ – polské okresní město v Malopolském vojvodství na jihu Polska.

Vojáci chodili s „Hansem“ po táboře a zjišťovali situaci. Výsledky naší práce se prozatím rovnaly nule. Kapitán Šapiro vkládal naděje do „agentury“. U oběda vyprávěl, že Němci ochotně donášejí jeden na druhého.

„S válečnými zajatci mám dobrou zkušenost: člověk jim nabídne cigarety, slíbí jim svobodu a z deseti naverbovaných jeden odvede svou práci.“

Major Grečin, kapitán Šibajlov a skupina záložních smeršovců pracují mezi ruskými repatrianty.

Ta neuvěřitelná nedůvěra smeršovců k vlastním občanům mne děsí.

Pokud posloucháte moskevský rozhlas nebo čtete Pravdu, pláčete nad osudem nešťastníků, kteří přežili německé trestnice. Sovětští novináři, armádní politické oddíly, straníci, agitátoři a spisovatelé – ti všichni o nich hovoří jako o mučednících, o lidech hodných hluboké úcty a účasti.

Ale smeršovci na ně pohlížejí úplně jinak. Pro ně jsou sovětští občané, kteří se vrátili z nucených prací v Německu, element, který je skrz naskrz prolezlý špióny a nakažený nenávistí k sovětskému zřízení. To je také důvod, proč každého repatrianta velmi pečlivě prověřují.

I mezi repatrianty se pohybují identifikátoři a pracuje agenturní síť.

Plané sliby, nedůvěra, hrozby, donášení, výslechy, týrání, mučení a smrt, to je živél, ve kterém se smeršovci pohybují.

Co čeká na repatrianty doma, hrůza pomyslet. Major Grečin říká, že většina z nich musí projít dvouletým nápravným táborem.

Za co? Vždyť jsou to mučedníci, kteří si zaslouží soucit! Copak si ty miliony lidí, kteří přežili německé galeje, nezaslouží nic jiného než koncentrační tábory, tedy další galeje, tentokrát sovětské?

Nerozumím tomu. Lhát, klamat a zabíjet se dá, ale ne v takhle obřím měřítku. Vždyť nad soudem lidským, který totalita přeměnila v továrny na smrt, existuje ještě soud Boží!

Nemám slov pro všechnu tuto ničemnost, která zachvátila současnost.

„Smrt špiónům!“ Ne, kontrarozvědce by mnohem více slušel jiný název. „Smrt protivníkům komunismu,“ to by mnohem více odpovídalo skutečnosti.

4. BŘEZNA

Dnes dopoledne jsem byl v repatriačním táboře pro cizince.

Major Grečin mně a seržantu Čornousovi nařídil, abychom vzali „Hanse“ a „porozhlédli“ se po táboře.

Francouzi, Belgičané, Angličané, Holanďané, Dánové, Norové, Češi a Srbové sklíčeně bloumali po dlouhých chodbách špinavých, polorozpadlých budov. Dívali se na nás s velkou nedůvěrou a vyhýbali se setkání s námi.

Kromě opovržení a nenávisti k nám jejich obličeje nevyjadřovaly nic. Ale smeršovci už i mezi ně rozhodili své smrtonosné sítě. Zálohy kontrarozvědky přidělené do cizineckých repatriačních táborů pracují ve dne v noci. Postupně

mizí přívrženci srbského krále, stoupenci české agrární strany a další cizinci, kteří tak či onak projeví svůj nesouhlas s komunismem.

Smeršovci neuznávají mezinárodní právo. S občany cizích států zacházejí po svém. Na území okupovaném Rudou armádou dělají to, co by si za hranicemi nemohli dovolit – likvidují kontrarevoluci.

Jednou jsem slyšel písničku, která se pro Sovětský svaz skvěle hodí: „Sláva vám, železní čekisté...“

Čekisté si v Rusku vydobyli jinou slávu, rozhodně ne takovou, která se opěvuje v té písni. Cizinci slyšeli o čekistech jen z doslechu. Teď mají možnost se o existenci těchto legendárních hrdinů diktatury proletariátu přesvědčit na vlastní kůži.

15. BŘEZNA

Wadowice.⁴⁴ Dům zástupce starosty města. Z Nového Sonče jsme s Kuzjakinem museli jet stopem. Netušil jsem, že je to tak komplikované. Velitel KPP zastavoval v Novém Sonči kolemjedoucí nákladní auta, ale nepodařilo se mu nás posadit ani do jednoho. Řidiči odmítali kohokoliv brát a vymlouvali se na špatný stav motoru, pneumatik nebo na nebezpečný náklad.

Až po čtyřech hodinách čekání jsme nasedli do nákladáku, který nás dovezl do Wadowic.

Tábor ruských repatriantů již obsadily zálohy kontrarozvědky. Kapitán Šapiro a seržant Čornousov byli v táboře válečných zajatců.

„Tady si užijeme,“ uvítal nás nadšeně kapitán Šapiro.

„Vedení nikde a práce je málo. To byste nevěřili, kolik je ve městě ženských. Seržant má v bytě tři, já dvě. Takže na nic nečekejte.“

Kuzjakin se ubytoval u Čornousova. Já jsem si vzal pokoj v domě zástupce starosty.

Čornousov sehnal vodku. Usmyslel si, že dnes večer uspořádá „správnou pitku s babami“. Pozval i mne. Určitě tam půjdu.

16. BŘEZNA

Přišel jsem k Čornousovi s malým zpožděním. V prostorné místnosti u stolů s horami zákusků a lahvemi vodky seděl přioopilý dav. Důstojníci tancovali na hudbu z gramofonu.

Opilci si mne drze prohlíželi a šuškali si mezi sebou.

„Sedni si sem, Koljo,“ vyzval mne Čornousov.

Posadil jsem se. Napravo ode mne seděla dívka, asi dvacetiletá blondýnka s bystrými očima, nalevo černovlasá mladá dáma při těle.

44 Wadowice – město v jižním Polsku, nedaleko Krakova.

„Pan podporučík má zpoždění,“ řekla blondýnka.

„Nevadí...! Jak se jmenuješ?“

„Janina.“

„Výborně.“

Janina byla strážlivější než ostatní. Zasypala mne spoustou otázek, na které jsem jí musel odpovídat. Po dvacetiminutovém rozhovoru jsem zjistil, že má nová známá je velmi milá a chytrá oktávánka.

„Máš rodiče?“

„Ne. Před dvěma lety mi Němci zabili otce. Maminka umřela už dávno, když mi bylo pět let.“

„A jak tedy žiješ?“

„Pomáhá mi sestra...“

Čornousov tancoval s černovlasou dámou. Kuzjakin objímal zcela opilou, asi pětaticetiletou ženu, Šapiro „hučel“ do šestnáctiletého děvčete.

„Kuzjakine, měl by sis tu svou lásku odvést domů,“ prohodil žertem Čornousov.

„Půjdeme, ne?“ Opilá „láska“ poslušně vstala a vrávoravě následovala Kuzjakina.

Vysoká zrzavá Polka sedící celou dobu sama bez nápadníků zanotovala ochraptělým hlasem huralskou písničku. V druhé sloce se jí zlomil hlas.

„K čertu se všemi sovětskými důstojníky,“ zakřičela a svalila se na podlahu.

„Fuj,“ nevydržela to Janina. „Odved mě domů, prosím.“

„Pan domácí se urazí...“

„Ale no tak!“

„Když chceš. Bydlíš daleko?“

„Ano!“

Pomohl jsem Janině do kabátu, rozloučili jsme se s hosty a vyšli jsme na ulici. Janina se do mne zavěsila a kráčeli jsme po blátivém chodníku a vyhýbali se buď doprava, nebo doleva.

„Ty nejsi Rus,“ oslovila mne nečekaně.

„Ale jsem.“

„Kde sloužíš?“

„To je vojenské tajemství,“ odpověděl jsem jí se smíchem.

„Neříkej to, já to stejně vím.“

Janina to řekla tak přesvědčivě, že jsem mimoděk projevil zájem.

„Ty jsi sloužila u Němců?“

„Ano, v kuchyni v jedné nemocnici.“

„Lžeš!“

„Proč si myslíš, že lžu?“

„Sloužila jsi ve vojenských oddílech. Vzpomínáš? U poručíka jsi mi vyprávěla, že se do tebe zamiloval esesácký důstojník.“

„Vzpomínám, ale ten ležel v naší nemocnici.“

„Lžeš, říkala jsi, že chodíval k vám domů.“

„To až potom, když se uzdravil.“

Janina se šikovně vykrucovala a já jsem ji nedokázal zahnat do úzkých. Z nějakého důvodu jsem získal pocit, že tahle chytrá gymnazistka se na mne nepřilepila jenom proto, že bych se jí líbil.

„Dobře! Nebudeme se hádat. Kde podle tebe sloužím?“

„U kontrarozvědky,“ následovala její přesvědčivá odpověď.

„Jak jsi na to přišla?“

„Vaše rozvědka se špatně maskuje. Všichni důstojníci jsou čistě oblečení, vzdělání a chovají se rozumně. Tím se liší od ostatních důstojníků. Například vy čtyři. Všichni umíte cizí řeči, umíte to se ženami...“

„Poslyš, Janino, kdybych byl důstojník kontrarozvědky, zatkl bych tě.“

„Za co?“

„Za to, že toho moc víš. Určitě patříš k Domácí armádě. Mysli si, co chceš, já ti to nebudu vyvracet. Ale dobře si zapamatuj, co ti radím: Nedívej se příliš často smrti do očí!“

Janina mlčela. Asi po deseti metrech jsme se zastavili.

„Tak tady bydlím! Půjdeš dál? Sestra je pryč. Mám v pokoji dvě postele, můžeš u mne přespat.“

Viděl jsem její chytré oči, slyšel jsem její podmanivý hlas, cítil jsem teplo jejího těla. V nitru se ozvaly pochybnosti.

„Ne, půjdu domů.“

„Jak myslíš.“

Rozloučili jsme se.

„Přiď zítra večer, budu tě čekat,“ křikla na mne ze zápraží.

Neodpověděl jsem a rychle jsem se vzdaloval směrem k městu. Časté vraždy svědčily o nenávisti Poláků vůči Rusům. Kdo ví, co je Janina zač. Určitě má něco společného s Domácí armádou. Odkud by toho jinak tolik věděla o sovětské kontrarozvědce?

Život se mi zatím nezprotivil. A navíc mne čeká spousta práce.

18. BŘEZNA

Včera večer se naše malá operativní skupina sešla u Čornousova.

Začala pitka. Kuzjakin vyprávěl o své „lásce“, Šapiro se hlasitě smál a popíchoval „nezkušeného nápadníka“.

Čornousov pil jednu sklenku za druhou.

„Koljo, řekni nám něco o té své blondýnce,“ obrátil se ke mně ztěžklým jazykem a opilýma očima se přitom díval do prázdna.

„Nemám, co bych řekl. Doprovodil jsem ji a pak jsem se vrátil domů.“

„Lže-eš! Ty mezi nás nepatříš. Ty seš buržoust. Měli by tě oddělat.“

„Táhni k čertu.“

Čornousov na mne upřel ty své hloupé oči a pootevřel ústa. Jeho ruka sklouzla k pochvě.

Všiml jsem si, že v jeho očích se rozlévá šílená rozhodnost. Ještě vteřinu... Kapitán Šapiro ho chytil za ruku a vytrhl mu revolver.

„Nech toho, Váňo!“

„Já ho zabiju! On není náš. Je to nevykvašenej buržuj!“ Kolik nenávisti prozrazoval jeho hlas! Tak mohou nenávidět jenom k smrti uražení lidé.

„Kdybys nebyl opilý, mluvil bych s tebou jinak. Na shledanou.“ Nikdo mne nezdržoval.

Na ulici jsem si oddechl. Udělal jsem dobře?

Ano! Musím být tvrdý, drzý a sprostý. Jen tak se můžu zbavit zbytečného podezření.

V sedm ráno mne vzbudilo klepání na dveře. Dovnitř vešel Čornousov.

„Promiň, Koljo... Stydím se za ten včerejšek, opravdu. Může za to ta vodka.“

Nevěřil jsem mu, nenávidí mě i teď. Ale proč? Za to, že jsem buržuj?! Moji rodiče jsou chudí rolníci. Já nejsem žádný buržuj.

Nehraje v celé téhle záležitosti nějakou roli Janina? Tahle chytrá Polka je schopná všeho. Je jí teprve dvacet let, ale jak ta se dokáže ovládat... Je docela možné, že mne Čornousov nenávidí instinktivně. Je to starý čekista. Díky dlouholeté službě má zvláštní čich na nepřítele.

19. BŘEZNA

Kromě nás pracuje v táboře hospodářská rozvědka.

Dnes ráno jsem se seznámil s Ritou. Je to rozumná, sympatická dívka.

„V jakém směru pracujete?“ zeptala se mne.

„Jak vám to mám říci. Hledáme odborníky na vyzařování radia.“ Rita se podivila.

„My se tím také zabýváme, ale jen obecně. Zřejmě je to velmi důležité.“

„To rozhodně.“

Začala mi vyprávět o své práci. Předě mnou se postupně rozvinul grandiózní obraz práce hospodářské rozvědky.

Statisíce vyslýchanych válečných zajatců podávají zprávy o národním hospodářství Německa. Někde se tyhle záznamy třídí na jednotlivá odvětví a doplňují se údaje z centrál detašovaných pracovišť. Existuje vůbec v Německu továrna, která by v Moskvě neměla kartičku se všemi náležitostmi? Mám dojem, že ne.

20. BŘEZNA

Mám spoustu volného času. Nemám co číst. A vidět se s Čornousovem se mi nechce.

V osm hodin ráno přicházím s Čornousovem do tábora. Čornousov nařizuje německému táborovému vedení, aby přivedli padesát lidí k prověrce.

V chodbě před naší kanceláří se řadí špinaví, strašlivě vyhublí Němci. Jeden po druhém vcházejí do kanceláře. Čornousov jim klade otázky a já překládám.

„Kdy a kde jste se narodil? Jaké máte školy? V jakých útvech jste sloužil?“

Němci odpovídají na všechny otázky mechanicky, bez rozmyšlení. Čornousov si všímá i jejich zevnějšku, někdy jim prohlíží kapsy. Hodinky, prsteny ani jiné cennosti u sebe nikdo nemá. Zato má každý fotografii ženy, dětí nebo své dívky.

Čornousov nachází u většiny z nich vulgární veršíky a erotické obrázky. Všechno to mají pečlivě složené v náprsní tašce spolu s posledními dopisy od ženy nebo od rodičů.

Když pročítám ty oplzlé veršíky, usmívám se a Němci stydlivě sklánějí hlavy, jako by se omlouvali za svou slabost.

Čornousov si erotické obrázky pozorně prohlíží a ty, které se mu zalíbí, odkládá stranou.

S vážným výrazem začíná dotyčnému kázat. Potom je pečlivě schovává do tašky a volá „dalšího fricka“.

Někdy si před ním některý z mladičkových blondatých Němců začíná vylévat srdce: „Já za to nemůžu, že Hitler je ničema. Já jsem vždycky přál komunistům. Jsem připraven vstoupit do Rudé armády a spolu s ní zničit toho kata Hitlera.“

Čornousov pozorně poslouchá.

„Nevyprávěj nám tu pohádky. Stejně ti nevěříme. Jestli chceš, abychom ti uvěřili, udělej pro nás něco.“

Němec se nechápavě dívá na nabízenou cigaretu. Cítí důležitost okamžiku – jinak by mu nikdo nic nenabízel.

„Takže...! V tomhle táboře je spousta důstojníků SD, SS, velitelů lágrů atd. Skrývají se tu i různí diverzanti, pracovníci kontrarozvědky, polní četníci a důležité členové NSDAP... Když nebudeš hlupák a pomůžeš nám všechny tyhle zločince najít, pustíme tě na svobodu! Chceš přece na svobodu, nebo ne?“

Němec kývá hlavou na znamení souhlasu, tváří se soustředěně a slibuje, že udělá všechno, co bude v jeho silách.

„Vem si ještě tyhle cigarety... O tom, co se tady dělo, nikomu ani slovo. My nežertujeme. Jestli se dozvíme, že ses podřekl, zastřelíme tě. Určitě jsi už slyšel o NKVD. Takže přijď pozítří v pět hodin odpoledne.“

Z padesáti lidí jsme obvykle nenašli víc než pět.

Po obědě přichází na řadu „agentura“. Ve většině případů nám nejsou tyto zprávy k ničemu. Ale také se stane, že ten a ten pracoval v Milamtu⁴⁵ nebo byl velitelem SD ve městě N.

45 Milamt – zkratka pro Militärisches Amt (Vojenský úřad). Poté, co byl šéf Abwehru admirál Wilhelm Canaris v únoru 1944 odvolán z Hitlerova příkazu z velitelské funkce, bylo 1. oddělení „Tajná služba“ Abwehru pod velením G. A. Hansena převedeno pod názvem Militärisches Amt (Mil Amt) do Hlavního úřadu říšské bezpečnosti (RSHA).

Nazítří si uvedeného válečného zajatce předvoláme a začíná podrobný výslech: kde se narodil, kdo byli jeho rodiče, bratři, sestry a stovky dalších otázek. Začíná zmatek. Němec cítí, že toho o něm víme hodně, ale se snaží nás přesvědčit o své nevině.

„Odvezeme ho na správu,“ rozhodne Čornousov, protože je přesvědčen, že tenhle člověk nám může podat cenné informace.

Druhý den se to všechno opakuje. Prověrka, nábor, výsledky, přijetí agentury.

Práce je mi protivná. Cítím se hnusně.

Za pár cigaret člověk prodá člověka.

Němci donášejí jeden na druhého mnohem častěji než Maďari. Celkem vzato, těžké táborové podmínky proměnily Němce ve zvěř. Nemýjí se, neholí, neperou si prádlo. Za kousek chleba, za jednu cigaretu jsou ochotni udat své nejlepší přátele. Ubozí „obermenšové“. Bylo by zajímavé vidět, jak by se choval vzkríšený Nietzsche, kdyby se dostal do lágru. Stejně jako všichni ostatní?

Hromotlučtí prusáčtí oficiři, kdysi vyhlášení svou vojenskou drezurou, jsou v lágru malinkatí, šediví a stejně jako řadoví vojáci sbírají v kuchyni slupky od brambor.

Jen málo lidí si dovede v lágrových podmínkách zachovat důstojnost a smeršovci to moc dobře vědí. Využívají lidského strachu, pracují spolehlivě.

„Pracovní výsledky světi prostředky,“ opakuje Šapiro.

Nesouhlasím s ním.

Neexistují cíle, k jejichž dosažení by bylo možné užívat jakýchkoli prostředků, které má dotýčný člověk nebo stát k dispozici.

Přesvědčil jsem se, že člověk je tvor velmi slabý a že životní podmínky ho mohou změnit k nepoznání; mohou ho proměnit ve zvíře.

Myslím, že stát, právě tak jako soukromá osoba, která se řídí heslem „účel světi prostředky“, se dopouští obrovského zločinu.

Ve světě nezavládne štěstí ani spravedlnost, dokud tento hnusný princip neodhodíme jako strašlivou lež. Byť by byl vytčený cíl sebejasnější, byť by zajistil budoucnost národů podle představ komunistů – ale odsuzovat miliony lidí ve jménu této mety je nejen zločin, ale i marnost.

Stalin nejen že se likvidací desítek milionů Rusů ve jménu komunismu dopustil zločinu. I z hlediska svého zájmu se dopustil omylu. Odradil od komunismu lidi, kteří zbyli, a tím odložil splnění tohoto cíle na neurčito. Byly to zbytečné vraždy i z nietzscheovského nazírání „po stránce dobra i zla“. Ale tohle Stalin nikdy nepochopí. S možnostmi, které má, může zničit ještě stovky milionů lidí mimo Sovětský svaz, také ve jménu komunismu.

Pokud se však pletu a heslo „účel světi prostředky“ je správné, pak nemá smysl žít. Svět se proměnil v koncentrační tábor.

21. BŘEZNA

Včera večer se kapitán Šapiro rozpovídal.

„Už to není jako dřív. Naučili jsme se pracovat. V revolučních dobách vynášely vojenské tribunály rozsudky velmi rychle, a proto zemřela spousta nevinných lidí. Ale mimořádné komise splnily svůj účel: zbavily zemi kontrarevoluce.

V období NEPu kulaci zvedli hlavu. S nimi se také vypořádaly. A po zásluze. Cíle se podařilo dosáhnout: stát očištěný od odpůrců socialismu a komunismu vítězně vykročil vpřed.

Na něco se samozřejmě zapomnělo, jinak by nedošlo ke kauze Tuchačevskij⁴⁶ a ke stovkám dalších.

„Znáš Vodopjanova?“

Přikývl jsem.

„Vodopjanov pět let pozoroval jednoho občana v Moskvě. Za těch pět let se dozvěděl všechno, co bylo potřeba: s kým se stýká, kam jezdí, kde tráví čas atd.

Až po pěti letech špehování správa uznala za vhodné ho zatknout – ale spolu s ním už i stovky dalších lidí.

Dříve by toho občana zatkli, ihned zastřelili a usnuli na vavřínech, zatímco stovky jemu podobných by se stáhly do ústraní a čekaly na vhodný okamžik.

Nejdůležitější je, že jsme zdokonalili pracovní metody. Bez toho bychom napáchali spoustu hloupostí.“

Pozorně jsem poslouchal. Přiznávám se, že jsem se necítil dobře. Mluvil se mnou představitel kontrarozvědky stále se „zdokonalujícího“ sovětského systému.

Jak hluboce se ruští emigranti a ostatní státy mylí, když spatřují vývoj Sovětského svazu v tom, že už nelikviduje lidi veřejně, že tam nedochází k neslýchaným zvěrstvům jako v dobách občanské války.

Čekisté se naučili pracovat – v tom spočívá „ten vývoj“.

„Teď už můžeme lidem dovolit, aby chodili do kostela, protože jsme natolik uvědomělí a silní, že jakmile by církev začala páchat škody, můžeme její činnost ukončit.

V Mukačevu se nám s Vodopjanovem poštěstilo seznámit se se dvěma americkými novináři. Samozřejmě že to byli novináři jen naoko. Ve skutečnosti to byli špioni.

Šabalín nás, mne a Vodopjanova, vyslal jako jejich průvodce. Ukázali jsme jim samozřejmě jen to, co jsme chtěli, pak jsme se s nimi napili, dohodili jsme jim dvě děvčata a mezitím jim jeden z našich prohlédl věci...”

46 TUHAČEVSKIJ, Michail Nikolajevič (16. 2. 1893 – 12. 6. 1937) – sovětský maršál, vrchní velitel Rudé armády. Zřejmě nejznámější oběť Stalinovy čistky v Rudé armádě v období Velkého teroru – popraven v červnu 1937.

Někdo zaklepal na dveře.

Na prahu se objevila tatáž dívka, do které kapitán „hučel“ na večírku u Čornousova.

Když mne zpozorovala, trochu se zarazila.

„Nazdar, Ziso.“

„Přišla jsem jen na chvíličku...“

„Dobře, sedni si.“

Zisa roztěkaně prošla po pokoji, zastavila se u pianina a vestoje začala něco vyťukávat.

Poseděl jsem ze slušnosti ještě tak pět minut a poté jsem se zvedl k odchodu. Kapitán mne doprovodil ke dveřím.

„Líbí se ti?“ zeptal se mne šeptem.

„Je moc hezká.“

„Kdybys tušil...“ kapitán se odmlčel, ale bylo zbytečné cokoli dodávat. Vyčetl jsem z jeho očí všechno, co by mi mohl říci.

Chudák Zisa! Kdyby tak věděla, že kapitán je nemocný.

10. DUBNA

Správa kontrarozvědky Smerš 4. ukrajinské frontu je ubytována asi pět kilometrů od Rybníku⁴⁷ v malém městečku, které zůstalo nedotčené.

Naše operativní skupina se přestěhovala z Wadowic před několika dny. Cestou jsme míjeli samé ruiny, do základu zničené vesnice a osady, pole rozrytá granáty, rozbořená a spálená města, stržené mosty...

Major Grečin nás přátelsky přivítal, přidělil nám byty a nařídil nám, abychom si odpočinuli.

„Soudruzi, tady už to smrdí Německem. Čeká nás spousta práce.“

Kromě smeršovců není ve městě nikdo. Obyvatelstvo městečka bylo evakuováno do sousedních vesnic.

Kolem správy stojí stráž. Na cestách jsou závory. Kromě nás nikoho na správu nepouštějí.

V jídelně poddůstojnictva jsem se setkal s Metodijem. Vedle nás seděli podmračení, snědí Srbové. Mluvili svým jazykem a co chvíli bouchali pěstmi do stolu.

Stovky důstojníků, které jsem neznal a které jsem viděl poprvé, vcházely mlčky do jídelny, mlčky jedly a mlčky zase odcházely.

„Ti jsou všichni z vašeho oddílu,“ řekl Metodij.

„Ano, ale já je vidím poprvé.“

„Ty asi vůbec netušíš, kolik lidí v druhém oddílu vlastně je...“

⁴⁷ Rybník – město v jižním Polsku ve Slezském vojvodství, zhruba 30 km severovýchodně od Ostravy.

„Měl jsem o vašem oddílu divnou představu. Nejsi jediný, kdo vidí tyhle důstojníky poprvé. Taky jsem je ještě neviděl. Každý den přicházejí noví lidé, snědí oběd a odejdou. Ten váš druhý oddíl, to je něco.“

Přestože strava byla dobrá, Metodij zhubl a zestárl.

„Nejsi nemocný?“

„Ne... Nemoc, Koljo, je jen půl hoře. Onemocněla mi duše a téhle nemoci mě zbaví jenom hrob.“

Mlčky jsme odešli z jídelny.

„Nemám čisté svědomí,“ řekl najednou Metodij.

„Často sedím jako třetí ve vojenském tribunálu a odsuzuji lidi k smrti... Kdybys věděl, jak je to všechno odporné. Prokurátor přečte obžalobu a navrhne nejvyšší trest – smrt zastřelením. Naše trojka návrh potvrdí a poté dotyčného odvedou, aby vykonali rozsudek. Potom přečte prokurátor další obžalobu. Kdybys ty odsouzence viděl. Mně puká srdce, a soudci nad monotónním prokurátorovým projevem zívají. Při tom nejenom zhubneš, ale taky zestárneš. Smysl má snad jediné sebevražda. Zastav se někdy. Rád ti svoje místo v tribunálu přenechám.“

„Prosím tě, vzpamatuj se!“

„Nechceš si pošpinit svědomí, co?“ zasmál se divoce Metodij. Pozorně jsem se na něho podíval. V jeho rozšířených zornicích bylo něco šíleného, odpudivého, ale zároveň to vyvolávalo soucit.

Ještě ten den ve tři hodiny odpoledne mne major Grečin poslal k Halje do čtvrtého oddílu.

„Má tam nějakého Poláka, se kterým se nemůžu domluvit.“

Její místnost mi ukázal velitel vězeňské stráže, seržant Suvorov.

Zaklepal jsem. Nikdo mi neodpověděl.

Zaklepal jsem hlasitěji.

„Vstupte.“

Halja ležela na malém kavalci v rohu místnosti. Promnula si oči a usmála se.

„Kde jste tak dlouho?“ zeptala se mne a začala si zapínat bundu.

„Byl jsem ve Wadowicích.“

„S kapitánem Šapirem? To si dokážu představit – pořádali jste hony na Polky, co?“

„Taky.“

„Ach, vy chlapi! Ruských děvčat je na správě habaděj, ale vy chcete Češky, Maďarky, Němky a další...“

„Prosím vás, Haljo, nenadávejte. Nesluší vám to.“

„Ale...? A já jsem si myslela, že můžu všechno. Vy jste ale divný... Jste čekista. Kdysi jsem čekisty nenáviděla... Co jsem to vlastně chtěla...? No, jestli se vám nelíbí moje nadávky, zkusím to bez nich.“

„Děkuji vám.“

„Tak se dáme do práce. Dostal se mi do rukou jeden Polák. Je pěkně tvrdohlavý.“

Halja vyšla na chodbu a nařídila Suvorovovi, aby přivedl toho Poláka.

Přelétl jsem pohledem Haljin pokoj. Mezi oknem a dveřmi stál psací stůl. U něho byly tři židle, v koutě malý kavalec. Dále kamna, dřevěný strop, špinavé zdi, na stole elektrická lampička, desky s papíry a to bylo tak všechno. Asi za pět minut přivedli Poláka. Byl to vysoký, zrzavý, asi třicetiletý muž. Měl mohutnou hrud, která napínala košili, a tlustý krk. Hladce oholený obličej svědčil o tom, že ho zatkli teprve nedávno.

Polák si mlčky sedl na židli, položil si ruce na kolena a zadíval se do okna.

V Haljiných rukách se objevil gumový váleček, který připomínal pendrek.

„Prohlížíš si to okno? Ne, ne, kamaráde, odsud neutečeš. Vstaň! Pojď k tomu oknu!“ nařídila mu Halja.

Polák ji uposlechl.

„Otevři okno, a jestli chceš, tak jdi.“

Polák otevřel okno a podíval se dolů.

„Je tam stráž s automatem.“

„Vykašli se na něho. Stejně tě čeká smrt. Tak čeho se bojíš?“

Halja měla škodolibou radost. Nepoznával jsem ji. Halja, která tu byla ještě před chvílí, dočista zmizela. Předě mnou stálo kruté děvče, jež se kochá duševním zápasem člověka, kterého čeká smrt.

„Jsi zbabělec! Dávám ti čestné slovo, že tě stejně zastřelí. A ty nemáš kouska odvahy, aby ses rozhodl utéct? Jestli zůstaneš tady, zemřeš. Skoč z okna, dokud je čas.“

„Ne!“

„A ke všemu jsi špion!... Ty děvko prodejná! Sedni si... Za kolik zlatých ses prodal?“

Polák mlčel.

„Asi jsem tě už dlouho nemlátila. Tak mluv! Za kolik zlatých ses prodal?“

„Nikdy jsem se neprodával.“

„Lžeš, ničemo! Ty ses prodal stejně jako prostitutky. Co to říkám, prostitutky jsou proti tobě svaté. Ty prodávají jenom sebe, ale tys prodal sebe i svůj národ.“

„To není pravda!“

„Jestli mi to řekneš ještě jednou, stáhnou z tebe kůži! Slyšíš mě?“

Polák mlčel.

Halja k němu přistoupila a výhrůžně mu zamávala gumovým pendrekem před očima.

„Nepřetvařuj se! Slyšíš?“

„Nerozumím vám.“

Přeložil jsem Polákovi Haljina slova.

„Lže, ničema. Rozumí všemu. Je to padouch. Je chytřejší než celé Polsko dohromady. Poslyš...“

Polák zavřel oči a zatnul zuby. Rána pendrekem po sobě zanechala červenou stopu a na několika místech se objevila krev. Druhá, třetí, čtvrtá...

Teď už ho bila bez přestání.

„Já z tebe tu tvou nadutost vytluču, ty ničemo... Budu tě mlátit tak dlouho, dokud se nepřiznáš nebo nezdechneš... Slyšíš mě...“ Z Haljiných úst vycházely ty nejhrubší nadávky.

Otočil jsem se. Krev mi stoupla do hlavy, tep se zvýšil.

Opravdu. Ten Polák je hrozný zbabělec. Nemá ani odvahu chytit ji za ruku a tu ránu odrazit.

Po pětiminutové „práci“ odhodila unavená Halja pendrek a posadila se za stůl. Třesoucíma se rukama listovala deskami s jeho případem a koutky úst jí přitom divně cukaly. V očích měla něco šíleného, v bledém obličejí něco bolestného, nervózního.

Polákův obličej se změnil v krvavou kaši. Krev mu tekla tenoučkým potůčkem na prsa, na košili, na sako...

Seděl nehnutě. V jeho krvi zalitých očích nebyla ani jiskřička života. Ani jediný sval v jeho obličejí se nepohnul. Ani jeden sten z něj nevyšel.

Ne, tak tohle není zbabělec. Obvinil jsem ho neprávem. Je to velmi tvrdý chlapík. Zbabělci se při takových výsledcích chovají úplně jinak.

„Kde jsi byl 1.-10. ledna?“ Haljin hlas zněl mnohem klidněji než před chvílí, její zběsilost pomalu mizela.

„V Osvětimi.“

Polák mluvil s velkou námahou. Sražená krev mu zalila ústa a překážela mu v řeči.

„Dobře! ... A co jsi tam dělal?“

„Pracoval jsem v továrně.“

„V jaké?“

„I. G. Farben.“⁴⁸

„Kdo byl tvůj mistr?“

„Jeden Němec. Jeho jméno neznám.“

„Lžeš, kamaráde, lžeš!“ V Haljině hlase se opět ozval nervózní podtón. Já vím, že od 1. do 10. ledna jsi byl v Novém Sonči.

„To není pravda.“

„Cože?“

Halja vzala do ruky pendrek.

„Není to pravda.“

Haljin obličej zaplavil hněvivý ruměnec a v koutcích jí začalo cukat.

„Já tě zabiju, ty padouchu, ty hade, ty ničemo, já...“

Halja se prudce zvedla od stolu a po několika krocích stála před Polákem.

„Můžu si vytáhnout kapesník a otřít si oči?“

„Ne.“

48 I. G. Farben – německá chemická průmyslová konglomerátní společnost, která úzce spolupracovala s nacistickým vedením. Během 2. světové války se firma zapojila do řady válečných zločinů. Neslavně se proslavila zejména výrobou chemické látky Cyklon B pro koncentrační a vyhlazovací tábory Osvětim I a Osvětim-Březinka.

Ozvalo se švihnutí pendrekem a tlumená rána přes hlavu.

„Haljo, tady jsem jako překladatel zbytečný...“

„Co, to jste taková buržujská měkkota? ... Tady zůstanete. Já budu tohohle ničemu vyslyšet do rána. Buď se mi ke všemu přizná, nebo ho zabiju. Mluv, ty bidáku, mluv, ty pse...! Mluv, kde jsi byl od 1. do 10. ledna?“

„V Osvětimi.“

„Tak ty...!“

Halja se na něj zběsile vrhla. Mlátila ho přes hlavu, přes obličej, přes uši, krk, ruce a nohy... Viděl jsem, jak ji opouštějí síly, zdálo se, že už to napětí nevydrží. Ale hluboce jsem se mylil. Ještě deset minut toho nešťastníka tloukla. Potom si celá zadýchaná sedla ke stolu.

Nepamatuji si na všechny její otázky. Nepamatuji si ani na Polákovy odpovědi. Pamatuji si jen to, že do večere, tj. do deseti hodin večer, nejméně desetkrát propadala šílenství a začala ho nelítostně řezat.

Přesně v deset zavolala seržanta Suvorova.

„Odveď ho a nezapomeň mu dát vodu, aby se opláchnul.“

Seržant zkrvaveného, napůl mrtvého Poláka odvedl.

„Teď půjdeme na večeři.“

Mlčel jsem. Nechtělo se mi mluvit ani se na Halju podívat.

Noční chlad mi pomohl, abych se z té krvavé hrůzy trochu vzpamatoval.

„Koljo, nezlobte se na mne,“ řekla.

„Já se nezlobím.“

„Zlobíte. Ale vždyť mně může být všechno jedno. Já to sama nechápu... Po-
vídejte mi radši o svých milostných zážitcích ve Wadowicích.“

„Není o čem.“

„Vážně ne?“

„Haljo, já se vás taky nevypytávám na váš intimní život.“

„Já žádný intimní život nevedu. Ještě tak před půl rokem, ale teď už na to nemám ani pomyšlení. Ve dne práce, v noci práce. Jsem ráda, když mi zbude pár hodin volna, abych se vyspala... Život čekisty není žádný med. Máte cigarety?“

Otevřel jsem krabičku rumunských cigaret. Halja si jednu vzala a zapálila si.

„Takhle je to dobré. Víc ani nepotřebuju.... Minulost se nevrátí a před budoucností se člověk neschová.“

V jídelně bylo plno. Museli jsme chvíli počkat, než se někde uvolní dvě místa.

Sedl jsem si vedle Halji. Na zdi přede mnou visel plakát s nadpisem: „Dobijeme fašistickou bestii v jejím brlohu.“

Halja toho moc nesnědla. Známí důstojníci ji zdravili, ale vypadalo to, že je nevnímá.

„Půjdeme?“

„Posed'te ještě a odpočítejte si.“

„Odpočineme si u mě v pokoji.“

Šel jsem za ní. Cestou neřekla ani slovo. Rozhovořila se teprve ve svém pokoji.

„Tak jsme tady. Posad'te se.“

Podíval jsem se na zasklou krev na podlaze, pak na Halju a poté znovu na tu krev.

„Haljo, vy jste prožila nějakou strašnou tragédii?“

„Co je to za otázku?“

„Vy...“

„Suvorove, přiveď toho Poláka.“

Halja se úzkostlivě vyhýbala všem hovorům o minulosti. Dospěl jsem k názoru, že je ztracená a nemá smysl o tom dál mluvit. Půjde za svou čekistickou kariérou, dokud buď nezešílí, nebo ji nezastřelí jako zločince, který má na svědomí stovky životů.

Suvorov přivedl Poláka.

Krvavý horor, který přerušila večeře, pokračoval. Ve čtyři hodiny ráno vy-nesla umírajícího Poláka služba. Halja se oblečená svalila na kavalec a zavřela oči.

Dovlekl jsem se do svého bytu a hned jsem usnul, také oblečený.

12. DUBNA

Včera se mnou kapitán Potapov mluvil o politice.

Souhlasil, že v západní Evropě a v Americe se žije lépe než v Sovětském svazu.

„Nícméně, budoucnost patří nám. Všechno nezvratně směřuje k socialismu a komunismu.“

Kapitán je o tom přesvědčen. Zato já ani trochu. Mne nezajímají ekonomické procesy, nýbrž „odborníci“, kteří se zabývají ruskými emigrantskými organizacemi a o kterých jsem tolik slyšel, ale dosud o nich nevím nic konkrétního.

Stočil jsem rozhovor na ruskou emigraci. Kapitán mi ochotně sdělil své názory.

„Já toho vlastně o ruských emigrantských organizacích vím málo. Zato major Nadvornyj, to je specialista na NTSNP.“

„To je ten, co má nevěstu v Užhorodě?“

„Přesně tak.“

Poté se hovor stočil na anglickou rozvědku. Kapitán se domnívá, že sovětská rozvědka je lepší než anglická.

„Sice nemáme tolik zkušeností jako Angličané, ale naše rozvědka si vede v kapitalistických zemích úspěšně. Využívá služeb tamních komunistických stran a liberální režim, který jí umožňuje, aby se poměrně snadno dostala i k těm nejtajnějším informacím. Ve všech kapitalistických zemích navíc mají velmi špatnou kontrarozvědku. Sám vidíte, jak čistě pracuje ta naše. Stačí na to dvě slova: Smrt špionům.“

Se včerejškem můžu být spokojen. Seznámil jsem se s majorem Nadvorným. V Užhorodě se totiž zamiloval, a tak chtěl od mne nějaké informace. Zajímá ho Karpatská Rus. Na oplátku se ho zeptám na to, co zajímá mne: NTSNP.

15. DUBNA

Vzhled majora Nadvorného člověka ničím neupoutá: je střední postavy, má tmavé vlasy, kulatý obličej a tlustý nos.

Když jsem včera vycházel z jídelny, potkal jsem ho na chodbě.

„Dobrý den, soudruhu majore.“

„Dobrý den.“

Major mírně ráčkuje, takže jsem ho při našem prvním rozhovoru považoval za Žida. Ale je to Rus.

„Chtěl jsem se vás zeptat...“

„Prosím, prosím.“

„Vůbec netuším, co se děje u nás na Karpatské Rusi. Otec mi píše jenom o hospodářství, a vy jste určitě o všem dobře informován.“

„Ano, samozřejmě. Moje nevěsta teď pracuje ve vaší radě. Pojdte ke mně, řeknu vám, co vím.“

Majorův návrh mi udělal radost. Konečně se dozvím, co už mne tak dlouho zajímá. Skutečně se to dozvím...? Některé otázky mu budu moci položit přímo, ale většina jich...

Major to měl ze své kanceláře do jídelny pěkný kus cesty.

U vězení jsme se zastavili.

„Počkejte tu chvíli na mě. Musím zajít k Meščerjakovovi a hned jsem zpátky.“

„Dobře.“

K věznicí přijely tři studebakery.⁴⁹ Z korby seskočilo asi dvanáct ozbrojených vojáků. Velitel vězeňské stráže seržant Suvorov je přivítal slovy: „Kde jste tak dlouho?“

Mohutný poručík, asi jejich velitel, se na něj vztekle podíval a procedil skrz zuby: „Co je ti do toho?“

V budově nastal zmatek a po chodbách se rozléhal křik. Za deset minut vyvedli z věznice deset zatčených a naložili je do vozů.

„Zastřelí je,“ blesklo mi hlavou.

Vypadali otřesně. Byli bledí, zarostlí, špinaví, z očí jim koukala smrt...

Vojáci vyzbrojení automaty na ně pokřikovali: „Kam koukáš?“ – „Hni sebou...!“ – „No, ty...!“

Odvrátil jsem se.

„Jeď!“

49 Studebaker US6 – americký nákladní vůz, v 2. světové válce hojně využívaný Rudou armádou.

Motory zaskřípaly a studebakery se rozjely.

Všechno se mi v hlavě pomíchalo a popletlo. Tisíce otázek a odpovědí, otázky z minulosti, otec, bratr, NTSNP, Věra, Halja, Kovalčuk...

Vytáhl jsem cigaretu a zapálil si. Klid, zachovej klid. Major Nadvornyj není skoupý na slovo. Musím se dozvědět všechno, co ví o NTSNP.

„Promiňte, že jsem vás nechal tak dlouho čekat. Tenhle Meščerjakov toho namluví za dva.“

„To nic, soudruhu majore.“

Pokoj, v němž major Nadvornyj bydlel, vypadal jako pracovna bohatého Poláka, který si libuje v přepychu. Masivní psací stůl s bizarní řezbou, kožená křesla, gauč, obrazy, perský koberec, skříň s knihami v kožené vazbě, figurky, mramorové kalamáře, telefon...

„Posadte se.“ Major zapnul rádio. „Až skončí válka, zažádám si, aby mě převeleli k vám na Podkarpatsko. Je to nádherný kraj!“

„To je pravda.“

„Myslím, že teď už u vás bude pořádek. Velitel našich záloh na Podkarpatsku, podplukovník Čeredničenko, je chlapík. Vypořádá se s vaší reakcí. Po pravdě řečeno, vládl tu pořádný chaos – Brody,⁵⁰ Fencik,⁵¹ Agrární strana,⁵² NTSNP, UN,⁵³ deset maďarských stran...“

„UN, to jsou ukrajínští separatisté?“

50 BRÓDY, Andrej (2. 7. 1895, Kivjažd – 7. 11. 1946, Užhorod) – rusínský pedagog, novinář a politik. V rozmezí 11.–26. 10. 1938 zastával funkci předsedy první nezávislé vlády Podkarpatské Rusi v rámci tzv. Česko-Slovenské republiky. Tato vláda byla jmenována po udělení autonomie československou vládou, později však rozpuštěna jako „promaďarská“. A. Brody byl odvolán, zatčen a obviněn z vlastizrady. Po odsouzení byl vězněn v Praze na Pankráci. V únoru 1939 byl z rozhodnutí prezidenta E. Háchy propuštěn, v březnu 1939 po obsazení Podkarpatské Rusi Maďarskem se vrátil do Užhorodu a byl jmenován poslancem dolní komory maďarského parlamentu. Během války pracoval v Chustu jako advokát. Na konci roku 1944 zatčen orgány Smerš. V květnu 1946 byl Lidovým soudem Zakarpatské Ukrajiny odsouzen za spolupráci s maďarským režimem a 7. 11. 1946 popraven.

51 FENCİK, Štefan Andrejevič (13. 10. 1892, Velyki Lučky – 30. 3. 1946, Užhorod) – rusínský kněz, pedagog a politik. V roce 1935 jeden z hlavních iniciátorů založení Ruské nacionálně autonomní strany, která usilovala o autonomii Podkarpatské Rusi. Od roku 1935 poslanec Národního shromáždění RČS za Národní sjednocení. Působil jako zplnomocněný ministr pověřený vedením hospodářských resortů ve dvou autonomních vládách Karpatské Ukrajiny, tj. v první vládě Andreje Bródyho (11. 10. – 26. 10. 1938) a první vládě Augustina Vološina (26. 10. – 1. 12. 1938). Po maďarské okupaci Podkarpatské Rusi byl v březnu 1939 jmenován poslancem horní komory maďarského parlamentu, v této funkci setrval až do roku 1944. V březnu 1945 byl zatčen orgány Smerš, později odsouzen Lidovým soudem Zakarpatské Ukrajiny pro spolupráci s maďarským režimem a dne 30. 3. 1946 popraven.

52 Agrární strana – oficiální název Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Jedna z nejsilnějších politických stran předmnichovského Československa. Na konci třicátých let začalo pravé křídlo strany inklinovat k vládě pevné ruky a smířovat se s německým nacismem. Někteří její funkcionáři včetně posledního předsedy Rudolfa Berana se zejména na začátku nacistické okupace Čech a Moravy zdiskreditovali spoluprací s okupanty.

53 UN – správně OUN – (Organizacija ukrajinskych nacionalistov – česky Organizace ukrajinských nacionalistů) – nacionalistické hnutí vzniklé ve dvacátých letech 20. století, které prosazovalo ideu samostatné Ukrajiny, nezávislé na Polsku či SSSR.

„Ano. To jsou ti, kteří v roce 1939 prohlásili Zakarpatsko za samostatnou republiku v čele s Vološinem.⁵⁴ Když jsme byli v Užhorodě, podařilo se nám jich spoustu zatknout. Vološin je zatím na svobodě, ale i na něho dojde.“

„Co je to NTPN nebo jak jste to řekl? Musím říct, že znám skoro všechna naše uskupení, ale o NTPN jsem nikdy neslyšel.“

„NTSNP. To jsou ruští nacionalisté. Nedivím se, že jste o nich nic neslyšel. Jsou velmi opatrní. Ale byli tu a stále jsou, o tom není pochyb. Dva z nich jsme chytili. Slyšel jste o nějakém O. H.?“

„Ne.“

„Bohužel ani jeden z nich nic nevěděl. Škoda! ... NTSNP je pro nás ta nejnebezpečnější emigrantská organizace.“

„Zvláštní, jak to, že jsem o ní nikdy neslyšel...!“

„Mám jejich literaturu – noviny, brožury, ideologické zásady atd. Všechno nám to posílají z Moskvy.“

Náš rozhovor nakonec trval dvě hodiny. Přiznávám se, že jsem se necítil dobře. ... Ale polovinu úkolu jsem splnil. Teď vím, kolik toho Smerš ví o NTSNP. Zbývá ta druhá polovina.

16. DUBNA

„Koljo,“ zavolal na mne Šapiro, „slyšel jsi to o kapitánovi Sikalenkovi?“

„Ne!“

„Představ si, jeho otec byl za Němců starosta!“

Hned mi to došlo. Tak proto ho není vidět. Nakonec se toho dopátrali. Časem se dostanou na kobytku i mně. Budu muset ze správy zmizet, čím dřív, tím líp. Škoda, že u sebe nemám žádné dokumenty kromě těch smeršovských. Musím zajet do Mukačeva.

25. DUBNA

Před třemi dny jsme podplukovník Dušnik, kapitán Šapiro, já a několik dalších vojáků nasedli do chevroletu.

„Jedeme do Opavy,⁵⁵ do armádního oddílu kontrarozvědky,“ oznámil nám Šapiro.

Musím mít oči otevřené.

Na silnicích bylo boží dopuštění. Projížděly po nich minomety, studebakery, zisy,⁵⁶ děla všech ráží. Přecházela po nich pěchota, vozy přečpané k prasknutí skřípaly. Důstojníci křičeli a vojáci nadávali.

54 Viz Úvodní studie.

55 Opava, v letech 1938–1945 centrum opavského vládního obvodu Říšské župy Sudety, byla osvobozena 22. 4. 1945.

56 ZIS (Zavod imeni Stalina) – sovětské osobní i nákladní vozy.

Ve vzduchu hučely desítky bitevních letounů. Ze západu k nám doléhaly výbuchy granátů, opakovaný řev gardových minometů, křik a výstřely.

Vesnice byly v jednom ohni. Dým zastínil celé nebe. Vzduchem se nesl zápach spáleniště. Města hořela. Požáry nikdo nehasil. Kupředu! Každý má svůj úkol! Co je komu do toho, že německý majetek lehá popelem. Tak ať!

Pro člověka je přirozenější ničit než budovat. Pokud dostane rozkaz, aby bořil, páčil a ničil, začne se činit. Oheň a oblaka dýmu mu dělají dobře a sám od sebe s chutí zapaluje další domy.

Do Opavy jsme přijeli nazítří poté, co ji obsadila Rudá armáda. Na ulicích ležely hromady cihel, nábytku, pytle s pískem, trámy a nejrůznější harampádí.

Ze sklepů zavalených sutinami stoupaly tenké proužky dýmu, který páčil v očích.

Každou chvíli jsme naráželi na nápisy: „Miny nebyly zjištěny.“

Vojáci ve skupinách nakukovali do domů, které vydržely.

Projeli jsme Opavou a zastavili jsme na jejím západním okraji, který zůstal nepoškozený. Místní obyvatelé nikde. Uviděli jsme podmračenou stráž a závo-ry. Tady musí být sídlo kontrarozvědky, pomyslel jsem si a měl jsem pravdu.

Podplukovník Dušník vystoupil z auta a po krátké rozmluvě s hlídkou vešel do krásné vily. Zakrátko z ní vyšel snědý major a nařídil stráž, aby nás pustila dovnitř.

V šest hodin večer jsme s kapitanem Šapiřem odjeli do nevelkého tábora, který se nacházel několik kilometrů od Opavy.

„Koljo, tady to vypadá jako na hřbitově. Představ si, že v celém městě není jediná ženská,“ naříkal kapitán.

Včera Šapiro odjel. V táboře jsem zůstal jen já se dvěma vojáky. Smeršovci mi věří, jinak by mě tu nenechali samotného. To je dobře, to je moc dobře.

1. KVĚTNA

Moji vojáci sehnali pět litrů vodky. Jak a kde, to jsem z nich nedostal.

Pozval jsem Zoju, velitelku sanitářů, a začali jsme slavit 1. máj.

Zoju alkohol velmi rychle zmohl. Vojáci ji odnesli do jejího pokoje a hodili na kavalec.

Velitel tábora, kapitán a veselý tlouštík v jedné osobě, se k nám připojil. Vypil dva litry čtyřicetiprocentní vodky, a přesto nebyl opilý.

Ve čtyři ráno se moji hosté odporoučeli. Kapitán šel spát. Vojáci se ještě chtěli podívat do města.

„Tam to teď bude zajímavé. Opilé medičky a tak...“

V mé místnosti je spousta nástěnných hodin. Každých pět minut některé z nich odbijí. Asi tu dřív bydlel nějaký sběratel. Vojáci je zřejmě naschvál natahují, aby byla „legrace“.

Dnes je venku překrásně! Je jaro, všude voní květiny a svítí hebké slunce. Je teplo.

Budu ještě někdy v životě šťastný? Dostanu se někdy z téhle Bohem i lidmi prokleté správy?

Kdybych tak mohl vyjít na louku v našich Karpatech a natáhnout se na teplé jarní trávě... Na nic nemyslet, nemít jediné přání! Kdybych tak byl zase volný a necítil neustále kolem sebe smrt!

Ne, tak šťastný jako předtím už nikdy nebudu. Něco se ve mně změnilo. Smerš. Vraždy a krev, krev a vraždy. Všude kolem mne je krev, utrpení a smrt!

Smrt špiónům. Smrt antikomunistickým stranám. Smrt všemu antikomunistickému lidstvu.

3. KVĚTNA

Pracuji málo a víc odpočívám. Kdo ví, co bude zítra? Využívám toho, že se naskytla vhodná příležitost.

Včera ke mně zašla Zoja. Je to nudné, nezajímavé děvče. Už zase bijí hodiny. Budu je muset sundat.

4. KVĚTNA

Před půlhodinou ke mně přiběhl velitel tábora.

„Mám tu pro vás rozkaz ze štábu: máte se okamžitě vrátit ke Kovalčukovi, je v Moravské Ostravě.“⁵⁷

„Tak a je to.“

„Radši to nechte na zítřek. Ráno v osm hodin tam pojedou tři moje vozy.“

Velitel tábora odešel. Čert to vem! Co je to zase za kvalt? Doufám, že... Ale ne, v takovém případě by za mnou přijeli sami.

Ne! Je v tom něco jiného.

Velitel tábora má pravdu. Vyrazím zítra. Stopem bych se tam nedostal ani za týden.

Ale o co jde? Kovalčuk určitě volal na armádní štáb a odtud volali sem. Uvidíme.

6. KVĚTNA

Moravská Ostrava.

Major Grečin, můj přímý nadřízený, mne přátelsky uvítal.

„To je dobře, že jste tady! Slyšel jste to? V Praze je povstání.“⁵⁸

„Neslyšel.“

„Hlásili to včera v rádiu.“

57 Moravská Ostrava – k jejímu osvobození došlo 30. 4. 1945.

58 Pražské povstání – vypuklo v Praze 5. 5. 1945.

„Odkud vysílalo?“

„Z Prahy. Češi obsadili budovu rozhlasu. Ve městě se bojuje. Nejdřív jsem tomu nevěřil – moc mi to k Čechům nesedí. Ale představte si, drží se. Dnes také vysílali... Pojedeme do Prahy.

„Kdy?“

„Brzy!“

Majorova slova mne děsí. V Praze mám spoustu známých. Ještě mne někdo z nich pozná a... To není dobré. Ale pojedu a pak se uvidí. Musím včas napsat vzkaz. Ale jak ho předám? Češi naštěstí udělají za peníze všechno...

Týž den k večeru mne zavolali k podplukovníku Dušnikovi. V prostorném sále sedělo u velkého stolu asi dvacet důstojníků. Byli tu kapitán Miller, kapitán Šapiro, kapitán Potapov, kapitán Vadopjanov, major Grečin, Eva a Soňa, ostatní jsem neznal.

„Posadte se a překládejte,“ řekl mi podplukovník Dušnik a předal mi desky se seznamy pražských členů organizace Vlajka.⁵⁹

Ostatní přítomní byli také pohrouženi do překladů. Většina z nich uměla číst česky, i když mnohým slovům nerozuměli. Kapitán Miller se na mne často obracel s prosbou, abych mu přeložil nějaké slovo.

Podplukovník Dušnik se procházel po sále a dával nám pokyny.

„Překládejte jen to, co je důležité. Máme málo času.“

V jedenáct hodin v noci přišel plukovník Kazakevič.⁶⁰ Je to náš nový zástupce velitele. Je to vysoký, silný chlap s křivýma nohama. Všichni se ho bojí. Je přísný a náročný.

„Jak to jde, soudruzi důstojníci?“

„Do rána by to mělo být hotové,“ odpověděl mu Dušnik.

„Soudruhu Siněvirkij, tady jste zbytečný,“ řekl mi plukovník, „zajděte ke kapitánu Stěpanovovi. Má tam něco velmi naléhavého.“

„Provedu, soudruhu plukovníku.“

Správa zabírala část města hned vedle parku. Pouze čtvrtý oddíl a prokuratura sídlily vedle věznice.

59 Vlajka – fašistické a nacionalistické hnutí působící jak v meziválečném Československu, tak na počátku Protektorátu Čechy a Morava. V období druhé republiky se hnutí značně zradikalizovalo, během nacistické okupace se z Vlajky stala kolaborantská organizace. V roce 1943 byla na popud ministra školství a lidové osvěty Emanuela Moravce rozpuštěna. Předsedou protektorátní Vlajky byl Jan Rys-Rozsévač.

60 KAZAKEVIČ, Vladimír – od roku 1928 tajný spolupracovník ukrajinské GPU, později pracovník ukrajinské NKVD. Od roku 1937 působil při ústředí NKVD v Moskvě. Patřil mezi nejefektivnější a nejkrutější vyšetřovatele. I proto během války rychle stoupal ve velitelské hierarchii NKVD. V letech 1943–1945 zástupce velitele Smerš 2. běloruského a poté 4. ukrajinského frontu. Stejně jako jeho nadřízený Kovalčuk byl v druhé polovině 50. let kárně potrestán kvůli používání nepřístojných praktik při vyšetřování některých dřívějších kauz.

Stráže po mně chtěly heslo. Ve všech budovách se horečně pracovalo. Smeršovci se připravovali na velký záťah. Aby ne! Na Prahu si brousili zuby už dávno... Je tam spousta antikomunistických živlů. Ruská emigrace, ukrajinští separatisté, čeští politici. Od generála Gajdy až po ty levicové, jako jsou sociální demokraté.

Je nutné zničit všechny, kteří stojí v cestě komunismu. Proto má teď správa plné ruce práce.

Tohle ohromné mraveniště nespí. Probíhají razie, šifraři se potí, tajné a přísně tajné telegramy létají do Moskvy a zpátky.

Tisíce lidí, kteří budou za pár dní zatčeni, teď spí.

Vyhledal jsem Stěpanova. V jeho kanceláři seděl solidně vypadající pán středních let. Během šestihodinového výslechu jsem zjistil, že zatčený je významný příslušník Vlajky a osobně se zná s Beranem,⁶¹ Moravcem⁶² a dalšími československými politickými činiteli. Kapitán Stěpanov nestačil zapisovat všechny jeho informace.

Po pravdě řečeno, záráží mne jedna věc. Smeršovci se v poslední době zájímají mnohem více o Čechy a o protikomunistickou emigraci než o Němce.

9. KVĚTNA

Den vítězství. S oslavou začali v jedenáct hodin večer, když Moskva oznámila kapitulaci Německa, kterou podepsal Keitel.⁶³

Následovaly radostné salvy, zpěv, tanec, další salvy, vodka a polibky.

Obyvatelé Moravské Ostravy se polekali.

„Co se to děje? To se vracejí Němci? Proč se tolik střílí?“

„Válka skončila, pane!“

„Velení rozeslalo dozorčí orgány do celého města, aby zastavili střelbu. Ale co vás vede! Stříleli i oni. To už je takový ruský zvyk.“

61 BERAN, Rudolf (28. 12. 1887, Pracejovice – 28. 2. 1954, Leopoldov) – politik za Agrární stranu. V letech 1918–1933 ústřední tajemník, od roku 1933 místopředseda a od roku 1935 předseda Agrární strany. Od 1. 12. 1938 do 15. 3. 1939 předseda česko-slovenské vlády, od 16. 3. do 30. 4. 1939 předseda první protektorátní vlády. V červnu 1941 zatčen gestapem a v dubnu 1942 v Berlíně odsouzen k deseti letům vězení. V roce 1943 byl však propuštěn a zbytek války strávil v domácím vězení. Po konci války znovu zatčen a v dubnu 1947 odsouzen lidovým soudem k dvaceti letům vězení. V roce 1954 zemřel ve věznici v Leopoldově.

62 MORAVEC, Emanuel (17. 4. 1893, Praha – 5. 5. 1945, Praha) – legionář, voják, publicista, politik. Během Protektorátu Čechy a Morava patřil k předním představitelům kolaborace s nacistickým okupačním režimem. Od roku 1941 předseda organizace Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, od roku 1942 ministr školství a lidové osvěty. Po vypuknutí Pražského povstání 5. května 1945 spáchal na útěku sebevraždu.

63 KEITEL, Wilhelm (22. 9. 1882, Helmscherode – 16. 10. 1946, Norimberk) – německý polní maršál. V letech 1938–1945 náčelník Hitlerova Vrchního velení Wehrmachtu.

V deset hodin dopoledne svolal podplukovník Dušnik celý druhý oddíl. (Velitel druhého oddílu podplukovník Šabalin odjel v noci s operativní skupinou do Prahy se zvláštním úkolem chytit Vlasova.)⁶⁴

Více než sto důstojníků se shromáždilo v rozlehlých místnostech vily, kterou podplukovník obsadil. Podplukovník vstal: „Soudruzi, blahopřeji vám k vítězství.“

„Hurá-á-á-á!“

Podplukovník se tvářil přísně, rozhodně ne slavnostně.

„I v naší ulici se bude slavit, řekl soudruh Stalin v roce 1942, když byl nepřítel nedaleko od Moskvy. Jeho prorocká slova se naplnila. Slavíme vítězství.“

Ale my, pracovníci kontrarozvědky, nesmíme zapomínat, že všude kolem nás jsou nepřátelé. Náš socialistický stát je obklíčen kapitalistickým světem.

Když řeknu, že pro nás válka neskončila, rozhodně se nespletu. Čeká nás spousta práce, dokonce možná ještě těžší a odpovědnější než dosud.

My jsme opora našeho státu a musíme na to být hrdí.

Nepřítel nespí. Noviny si mohou psát o smlouvách, o lásce a přátelství, ale nás se to netýká.

Kapitalisté jsou, byli a budou naši nepřátelé. A jako takoví pracovali, pracují a budou pracovat proti nám.

Zapamatujte si to, soudruzi!

Každá chyba nás může přijít velmi draho.

Škrýta válka se vede ve všech koutech světa.

Špióni, diverzanti a další nepřátelé k nám pronikají nejrůznějším způsobem. Zaslouží si smrt. Ve jménu Leninových a Stalinových idejí...

Připijme si na vítězství nad Německem, na našeho moudrého vůdce soudruha Stalina a na věrné syny naší socialistické vlasti – pracovníky kontrarozvědky.“

Podplukovník pozvedl svou sklenici a začal si přitukávat s důstojníky, kteří seděli nejbliž.

Jeho slova mne ničím nepřekvapila. Z pracovního nasazení jsem už dávno vycítil, že Sovětský svaz uznává jen svoji pravdu.

V šest hodin večer odjíždíme do Prahy. Kolik nás pojede?

64 VLASOV, Andrej Andrejevič (14. 9. 1901, Lomakino – 2. 8. 1946, Moskva) – sovětský generál. Po nacistickém útoku na SSSR velel zprvu 37. armádě bránící Kyjev. V listopadu 1941 ho Stalin pověřil zformováním 20. armády k obraně Moskvy. Díky svým velitelským úspěchům byl povýšen do hodnosti generálmajora. Od března 1942 působil jako zástupce velitele Volchovského frontu, který měl odrazit obklíčení Leningradu. 2. úderní armáda pod jeho velením se však ke konci roku 1942 dostala do německého zajetí. V SSSR by mu jistě hrozil trest smrti, a proto se rozhodl pro kolaboraci s nacisty. Podílel se na založení Ruské osvobozené armády a stal se jejím velitelem. V posledních válečných dnech se sice dostal do amerického zajetí, již 12. května ho však Američané vydali Sovětům. Souzen byl za vlastizradu a nakonec popraven.

10.—22. KVĚTNA

9. května večer se naše studebakery vydaly na cestu. Operativní skupině čítající asi stovku důstojníků (kromě vojáků a identifikátorů) velel plukovník Kazakevič. Ten jel vpředu americkým willysem.

Druhý v koloně byl studebaker, ve kterém jsem jel i já. Vedle mne seděl major Grečin a major Nadvornyj. Byli tu i kapitán Šapiro, kapitán Stěpanov, major Popov, kapitán Miller, kapitán Šibajlov a deset dalších, mně neznámých důstojníků.

Každý z nás měl kromě pistole také automat.

Byl tichý večer – jarní idyla, kvetoucí keře a stromy, zelená tráva. Přesto to všechno, i když je to divné, nezavdávalo důvod k radosti. Naopak, všechno dráždilo svou krásou.

„Kostó, čeká tě pěkná práce,“ řekl major Grečin majoru Nadvornému.

„Ano, osud se na mě usmál... Příslušníků NTSNP je v Praze jako much.“

„Taky mám spoustu adres,“ vmísil se do hovoru major Popov.

„Jenom se bojím, aby Koněvova⁶⁵ kontrarozvědka nebyla rychlejší...“

„To je pravda. Budou v Praze dřív než my,“ souhlasil major Nadvornyj.

Kapitán Miller nám vyprávěl o krásách Prahy, byl tam před válkou.

„Najdete v ní všechny architektonické směry, počínaje gotikou a mrakodrapy konče...“

Kapitán Šibajlov místo toho vychvaloval svoji ženu: „Vždycky uhodne, co mám za lubem...“

Zastavili jsme ve Šternberku. Plukovník Kazakevič vydal rozkazy ohledně noclehu.

„Za svítání vyrážíme, takže jděte hned spát, abyste si odpočinuli.“

V pět ráno jsme vyrazili.

Na silnicích byl hustý provoz. Směrem k Praze se valily nekonečné řady automobilů, zástupy pěchoty, dělostřelectva a dalších zbraní.

Stále častěji jsme potkávali kolony německých válečných zajatců.

„Kam jedete?“ ptal se jich kapitán Šapiro.

„Wir wissen nicht,“ odpovídali mu zajatci.

„Teď uvidíte Moskvu, vy bídáci,“ nadával jim major Popov. Byl v obzvlášť mizerné náladě.

Za Olomoucí jsme se dostali do zácpy. Kazakevič sjel ze silnice a přes žito, pšenici a travu objížděl zátarasy.

Češi se vyhrnuli ven.

„Nazdar! Na-zdá-á-ár!“ zaznívalo kolem nás.

65 KONĚV, Ivan Stěpanovič (28. 12. 1897, Lodejno – 21. 5. 1973, Moskva) – sovětský maršál. Od května 1944 velitel 1. ukrajinského frontu, jehož vojska se podílela na osvobození jižního Polska, Slezska a Saska, účastnila se závěrečného útoku na Berlín, poté osvobození severních, východních a středních Čech a jako první se dostala v květnu 1945 do Prahy.

Sbor generálporučíka Beckera⁶⁶ nám blokoval cestu. Auta se pohybovala ve dvou, někdy ve třech proudech. Všechna mířila na Prahu.

Po zuby ozbrojení Němci se na nás dívali zle, ale k útoku se neměli.

„Kam jedete?“ ptali jsme se jich.

Odpověď byla stále stejná.

„K Američanům.“

Smeršovci nadávali, vztekali se, ale museli se s tím smířit. Němců bylo mnohem víc a jakýkoliv pokus zastavit je by skončil nezdarem.

Občas se z okolních lesů ozývala střelba.

Ozbrojení Němci vylézali z lesů, stříleli do vzduchu, nadávali a hrozili nám pěstmi. Potom se připojili ke své koloně a také ujížděli k Američanům.

Zvířený prach po obou stranách silnice nás štípal do očí.

Kolem dvanácté hodiny pokrývala můj kabát, čepici i obličej silná vrstva prachu.

Průjezd vesnicemi, městečky a městy byl ještě horší.

„Nazdar! Nazdá-á-ár!“

Nadšení Čechů neznalo mezí. Víтали nás jako osvoboditele, jako zachránce a dlouho očekávané hosty.

Ale my jsme jim nepřinášeli svobodu.

Nesli jsme s sebou smrt! Vždyť jsme smeršovci.

Co je nám do těch usmívajících se, svátečně oblečených děvčat a chlapců? My se musíme co nejdřív dostat do Prahy, zatknout tisíce lidí a potom je vyslýchat, mučit a nakonec zabít. Zabít!

Smrt špiónům! Smrt německým kolaborantům! Smrt všem, kteří, i když ne spolupracovali s Němci, nesouhlasí s komunismem.

Smrt jim všem!

„Znáš Vološinu?“ zeptal se mne Šibajlov.

„Ne.“

„Tak se s ním seznámíš.“

Snažím se zahnat myšlenky, které mne vyvádějí z míry.

Vološina sice neznám, ale vím, jak vypadá. V roce 1939 byl šestnáct hodin prezidentem Zakarpatské Ukrajiny.

66 BECKER, Hellmuth (12. 8. 1902 – 28. 2. 1953) – německý generál. Od června 1944 velitel třetí SS pancéřové divize Totenkopf. Se svou divizí se účastnil bojů o Varšavu, Budapešť i Vídeň. Po válce se dostal do sovětského zajetí. V listopadu 1947 byl sovětským vojenským soudem v Poltavě odsouzen k pětadvaceti letům vězení. V únoru 1953 byl zastřelen pro údajnou sabotáž.

V duchu si představuji výjevy z dob ukrajinské vlády v roce 1939. Zakarpatská Sič⁶⁷ v Berkově škole. Chustský sněm. Révay,⁶⁸ bratři Braščajkové,⁶⁹ Kločurak,⁷⁰ Klimpuš.⁷¹ Běženci z Haliče. Pak boj o Chust. Červená Skála a Krásné Pole.

67 Karpatská Sič – branná organizace ukrajinských a rusínských nacionalistů, která vznikla na konci října 1938. Velitelem byl Dmytro Klimpuš. Po vyhlášení nezávislého státu Karpatská Ukrajina se Karpatská Sič stala oficiálně armádou nového státu.

68 RÉVAY, Julius (26. 7. 1899, Myrča – 30. 4. 1979, New York) – rusínský pedagog a politik. Člen karpatoruské frakce Československé sociálně demokratické strany dělnické. V letech 1935–1939 členem Národního shromáždění RČS. Působil jako ministr autonomních podkarpatoruských vlád Andreje Bródyho i Augustina Vološina. Ve vládě nezávislé Karpatské Ukrajiny krátce zastával funkci premiéra. Po maďarské okupaci Podkarpatské Rusi uprchl nejdříve do Bratislavy a poté do Prahy. V roce 1945 byl v Praze zadržen orgány NKVD, ale za dosud neznámých okolností se mu podařilo uprchnout do americké zóny v Německu, kde se aktivně zapojil do činnosti ukrajinského exilového hnutí. Od roku 1948 žil v USA, kde působil v tamějších ukrajinských exilových organizacích.

69 BRAŠČAJKO, Julius Michajlovič (19. 4. 1879, Hlboké – 9. 10. 1955, Užhorod) – rusínský právník a politik. Jeden z předních činitelů Křesťansko-lidové strany Podkarpatské Rusi. V meziválečném období člen mnoha kulturních a hospodářských institucí na Podkarpatské Rusi. V březnu 1939 ministr financí a dopravy vlády Karpatské Ukrajiny. Během maďarské okupace Podkarpatské Rusi se snažil neúspěšně v Budapešti vyjednat autonomii pro Podkarpatskou Rus v rámci Maďarského království. Po návratu se v Chustu věnoval právnícké praxi. V roce 1942 byl však zatčen a obviněn z příprav protimaďarského povstání. Po propuštění se znovu vrátil k právníckému povolání. Začátkem prosince 1944 byl zatčen orgány Smerš a v lednu 1945 deportován do pracovního tábora Jenakijeve v Doněcké oblasti, kde pracoval v uhelných dolech. Propuštěn byl v roce 1950.

BRAŠČAJKO, Michail Michajlovič (14. 10. 1883, Balaževo – 5. 1. 1969, Užhorod) – rusínský právník a politik. V meziválečném období vedl v Užhorodu advokátní kancelář. V letech 1924–1938 místopředseda Křesťansko-lidové strany na Podkarpatské Rusi. Stejně jako jeho bratr Julius, i on byl aktivní v řadě kulturních a hospodářských institucí na Podkarpatské Rusi. Předseda ústavního a právního výboru Sejmu Karpatské Ukrajiny, kde 15. 3. 1939 přečetl deklaraci nezávislosti Karpatské Ukrajiny. Během maďarské okupace Podkarpatské Rusi byl několik měsíců vězněn. Po příchodu sovětské armády na Podkarpatskou Rus pracoval jako poradce pro oblast spravedlnosti v Národní radě Zakarpatské Ukrajiny. Po rozpuštění zastupitelstva v roce 1946 se vrátil k advokátní praxi, po zákazu výkonu právníckého povolání se od roku 1948 živil jako tlumočník.

70 KLOČURAK, Štefan (27. 2. 1895, Čorna Tisa – 8. 2. 1980, Praha) – rusínský právník, politik a novinář. Působil v několika vládách krátce trvajících republik – Západoukrajinské lidové republiky (1918–1919), Huculské republiky (1919), znovu pak jako ministr průmyslu a zemědělství v autonomních podkarpatoruských vládách A. Vološina v březnu 1939. Ve vládě nezávislé Karpatské Ukrajiny krátce zastával funkci ministra obrany. Po zaboru Podkarpatské Rusi Maďarskem uprchl do Prahy, kde byl 14. 5. 1945 zatčen orgány Smerš. Následující den byl převezen do Lefortovské věznice v Moskvě. Po roce zde stráveném byl odsouzen k osmi letům gulagu. Po krátkém pobytu v tranzitním vězení byl převezen do centrálního tábora Unžlugu, kde pracoval jako vedoucí skladu. V polovině roku 1947 byl převezen do Vorkuty, kde pracoval dalších šest let jako horník. Krátce před vypršením trestu v květnu 1953 mu byl trest změněn na doživotní vyhnanství ve Vorkutě. Na základě úsilí příbuzných v Československu mohl Kločurak nejdříve v roce 1956 navštívit své příbuzné na Ukrajině, následně mu byl vydán čsl. pas. Do tehdejší ČSSR se vrátil v říjnu 1957.

71 KLIMPUŠ, Dmytro (7. 11. 1897, Jasiňa – 1959, Jasiňa) – ukrajinský nacionalista. Od listopadu 1938 velitel Karpatské Siče. Po maďarské okupaci Podkarpatské Rusi se několik týdnů skrýval, později ale dosáhl dohody s maďarskými úřady a mohl se vrátit do Jasině. V prosinci 1944 zatčen orgány Smerš, ale po roce věznění v pracovním táboře na Donbasu propuštěn. V březnu 1947 byl však znovu zatčen, obviněn z protisovětské činnosti a odsouzen na osm let gulagu. Propuštěn byl až v roce 1955.

Poté následuje příchod Maďarů – zatýkání a popravy.

Té tragédii ještě není konec.

Dnes v noci nebo zítra zatkneme spoustu dalších ukrajinských separatistů. Major Nadvornyj a NTSNP.

Vzpomínám na své přátele... Mám u sebe dopis. Budu ho muset předat stůj co stůj.

Kdyby Nadvornyj věděl, jak je život složitý. Má ve své tašce materiály proti NTSNP a já zase dopis, ve kterém líčím, co všechno chystá.

Kdo z nás bude rychlejší a šikovnější, já, nebo on?

Zoufale přemýšlím, jak varovat své přátele před nebezpečím, které se blíží. Majorův mozek kuje stovky plánů, koho a jak zatkne.

Od smrti mne dělí jediný krok. Aťsi! Tahle hra se mi líbí. Taška majora Nadvorného se dotýká té mojí.

„Soudruhu majore, zakryjte si obličej kapesníkem.“

„Máte pravdu. K čertu s tím prokletým prachem! Mám pocit, že ho mám plný žaludek. Major následoval můj příklad a zavázal si oči kapesníkem.“

V Čáslavi nám Češi připravili uvítání. Na náměstí hraje orchestr české písničky. Tisíce lidí volají „nazdar“. Děvčata v pestrých národních krojích nám mávají šátky.

Naše kolona nikde nezastavuje. V Praze nás totiž čeká spousta práce. Tlačí nás čas, každá minuta je drahá.

Za Čáslaví se proti nám sunuly kolony Němců, které bůhví kdo zastavil.

Všude je slyšet rámus motorů, křik nadávky a výstřely. A ten prach!

Kupředu!

„Nazdar!“

„Jděte do p... s tím svým nazdar!“

„Uhněte, nebo vás rozmáčkne.“

„Was ist los?“

„Uhni z té silnice! Vezmi to přes obilí!“

„Nazdá-á-ár!“

„Verfluchte Kommunisten!“

„Stůj. Jeď víc doprava! Tam jsou miny!“

„Podívejte, támhle jsou vlasovci!“⁷²

„Mrchy jedny!“

„Zrádci!“

„Měli by je postřílet.“

„Stůj!“

Náš studebaker se zastavil. Major Nadvornyj vystoupil.

Poslyš, fricku! Vylez z toho auta.“

72 Vlasovci – příslušníci Ruské osvobozené armády (ROA), která bojovala na straně nacistického Německa proti stalinistickému režimu v SSSR. V čele armády stál generál Andrej Vlasov.

Z osobního auta značky BMW vystoupili němečtí důstojníci.
 „Ty zůstaň uvnitř!“ poručil řidiči.
 „Kdepak major, to je chlapík!“
 Za půl hodiny měl každý z nás auto. Jel jsem s kapitánem Šapirem v tatře. Plukovník Kazakevič tu nechal svého willyse a zabavil Němcům Opel Admiral.
 „Soudruzi, držte se pohromadě!“
 S každou minutou potíží přibývalo. Do Prahy jsme dorazili až v osm večer.
 Všude ležely mrtvoly a stály barikády. Nikde žádné osvětlení, spěchající chodci, vojáci, důstojníci a „nazdar“.
 „Nazdar!“
 V hotelu Alcron bylo rušno. Není divu, vždyť tu sídlil štáb povstání.
 Vešel jsem s majorem Popovem a majorem Grečinem dovnitř. Ostatní smeršovci čekali venku. Na zemi ležely koberce, na stropě visely lustry, všude stáli zřízenci ve fracích, američtí vojáci a čeští generálové..
 „Kde je tu štáb?“
 Portýr nás tam zavedl.
 „Potřebujeme ubytování pro sto důstojníků.“
 „Pro jakou jednotku?“ zeptal se český štábní kapitán.
 „Do toho vám nic není.“
 Čech se zamračil, ale dal pokyn sekretářce, aby nám vypsala poukaz na ubytování v hotelu Central.⁷³ Slečna na nás kradmo pohlédla a zavrtěla hlavou. Aby ne. Jako lidi jsme moc nevypadali. Obličej pokrýval prach smíšený s potem. Ve vlasech jsme měli také prach, prach a špínu.
 „Podívej se na ty nafoukané Američany!“
 „Kapitalisti.“
 Za deset minut jsme byli v hotelu Central, který stál kousek od Prašné brány.
 Holohlavý majitel hotelu si chtěl zapsat naše jména, ale major Popov ho okřikl, a tak se děda rozhodl, že toho nechá.
 „Kdo to je?“ zeptal jsem se kapitána Šibajlova.
 „Baron Bergstein.“
 „Nesmysl, ten obličej znám.“
 Kapitán se usmál.
 „To je možné. Je to Voron,⁷⁴ ukrajinský separatista. Přijel nám pomáhat s identifikací.“

73 Hotel Central – dnešní hotel K+K Central v Hybernské ulici na Novém Městě pražském.

74 VORON, Andrij Michailovič (7. 11. 1901, Zatisivka – Chust, 22. 6. 1962) – rusínský učitel, žurnalista a politik. V letech 1938–1939 tajemník ministra Julia Révaye, od ledna 1939 generální tajemník Ukrajinského národního sjednocení. Během maďarské okupace Podkarpatské Rusi několikrát vězněn pro své protimaďarské aktivity. Po osvobození Podkarpatské Rusi na podzim 1944 zatčen orgány Smerš, jistou dobu působil jako překladatel v Rudé armádě, ale již v červnu 1945 byl propuštěn. V minulosti obviňován pro svou údajnou spolupráci se sovětskými tajnými službami.

Tak takhle vypadá opravdová zrada.

Jen připomenu, že Voron sehrál významnou roli v dobách Vološinovy republiky. Teď je to baron Bergstein. Spolu se smeršovci se bude účastnit honu na „bratry“ Ukrajince. Bude se dívat do očí Vološinovi a říkat přitom: „Vy jste Vološin, prezident Zakarpatské Ukrajiny.“

Tentokrát „unovci“⁷⁵ selhali.

Když jsem si prohlédl místnost, sešel jsem dolů. V jídelně bylo prázdno. Přišel ke mně číšník a byl ztělesněná pozornost a oddanost.

„Pojď sem... Ne, radši takhle...“ Dál jsem na něho mluvil česky. Podivil se.

„Vy jste Čech?“

„Ne, jsem Rus. Mám k vám prosbu.“

„Poslouchám.“

„Tady je obálka,“ mluvil jsem s odmlkami ve snaze vložit do svých slov co nejvíce tvrdosti, „na této adrese vyhledáte tohoto pána.“

Číšník pozorně poslouchal.

„Předejte mu tenhle dopis. Ale jen jemu osobně. Kdyby nebyl doma, zeptejte se u sousedů, kde je. Nikomu ani slovo, ani o dopise, ani o tom, že jsem vás tam poslal. Jestli se prořeknete, zastřelím vás. Když nebude doma, okamžitě se vraťte. Budu čekat. A ještě něco... Kdybyste na té adrese narazil na vojáky, zmizte. Tohle je pro vás... Budu čekat. Pamatujte si, kdyby něco, tak vás zastřelím.“

Číšník si vzal dopis i peníze. Trochu zbledl, ale slíbil, že všechno do puntíku splní.

Přede mnou byla hodina napjatého očekávání... Už by tu mohl být. Není to tak daleko. A co když byt obsadili čekisté a číšníka zatkli?

Ještě deset minut. Číšník nikde... Ještě pět minut...

Nesmysl. Nikam nemůžu. To by mohlo být podezřelé. Najednou se ozvalo klepání na dveře.

„Vstupte.“

Zaradoval jsem se, byl to číšník.

„Pán před čtyřmi dny utekl k Američanům.“

„Kdo vám to říkal?“

75 Unovci – stoupenci Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN), nacionalistického politického hnutí hlásajícího ideu samostatné Ukrajiny, nezávislé na Polsku a SSSR. Osvobozené tradice Ukrajinců začaly znovu ožívat již počátkem 19. století. Ukrajinské národní obrození se projevovalo nejdříve v rozvoji ukrajinského jazyka a kultury, později i v politické sféře. Obrozenské snahy se soustředily zejména do habsburské části země, kde panoval mnohem liberálnější režim než v Ruské říši, v níž byli Ukrajinci vystaveni tvrdému národnostnímu útlaku. Snahy o nezávislost Ukrajiny vyvrcholily na konci 1. světové války. V letech 1917–1919 existovala první Ukrajinská lidová republika, která však zanikla pod náporom ruských bolševiků. Říšským mírem z března 1921 bylo území Ukrajiny rozděleno mezi Polsko a SSSR. Tehdy se odsud vzedmula velká emigrační vlna, která směřovala i do Československa. V roce 1929 ukrajinští emigranti založili ve Vídni Organizaci ukrajinských nacionalistů hájící zájmy Ukrajinců a prosazující vytvoření samostatné Ukrajiny. Do jejího čela byl zvolen bývalý důstojník carské armády a politik Jevhen Konovalec.

„Sousedí.“

„Dobře. Můžete jít. Nikomu ani slovo, jinak vás čeká kulka.“

Číšník odešel.

Hotel byl dobře zařízen. Byla tu koupelna s teplou vodou. Nádhera!

Vykoupal jsem se a ulehl jsem. Únava se na mně podepsala a já jsem ihned usnul.

V šest hodin ráno mne vzbudila hlídka.

„Pospěšte si, major Popov už je oblečený.“

„Dobře.“

U snídaně nám číšník dobromyslně vyprávěl: „Prahu fakticky zachránili vlašové. Nebýt jich, esesáci by všechno zničili.“

Smeršovci ho pozorně poslouchali a major Grečin mne požádal, abych přeložil, co říkal.

„Podívejme se, tak z Vlasova se stal zachránce Prahy. Ne, ne, kamaráde... Řekněte mu, že to není pravda. Prahu zachránili Rybalkovi⁷⁶ tankisté.“

Přeložil jsem číšníkovi majorova slova.

„Rozumím...“ souhlasil číšník prozíravě.

Pražské číšníky jsem měl v oblíbě i dřív. Jsou to sice šejdíři, ale příčinliví.

„Jedeme.“

Major Popov vzal s sebou čtyři vojáky a studebaker vyrazil.

Modřany. Stojí tam ukrajinské gymnázium,⁷⁷ centrum ukrajinských separatistů.

Následuje zatýkání...

V poledne jsme se vrátili. Naše operativní skupina se přestěhovala do Střešovic do Dělostřelecké ulice.⁷⁸ Poznávám čekistickou stanici. Uprostřed ulice je závora. Dál pouštější jenom naše.

Krásné vily. Předtím v nich sídlilo gestapo.

Major předal zatčené. Přijel Šapiro se svými zatčenými...

Čtyřicet osobních vozů, studebakery, willysy, chevrolety, zisy, dokonce jedna emočka. Všude neustále hučí motory.

Je tu hezounek plukovník Kazakevič. Je v civilu.

Major Grečin mne popohání.

76 RYBALKO, Pavel Semjonovič (4. 11. 1894, Malyj Istopol – 28. 8. 1948, Moskva) – sovětský generál. Během 2. světové války zprvu velitel 5. tankové armády a poté 3. gardové tankové armády. Tato armáda se pod Rybalkovým velením vyznamenala v řadě významných bitev 2. světové války, účastnila se i Pražské operace a právě její tanky jako první dorazily 9. května 1945 časně ráno do Prahy.

77 Ukrajinské reálné gymnázium v Modřanech fungovalo v letech 1925–1945 nejdříve jako přímá součást Ukrajinského pedagogického institutu Mychajla Drahomanova, od roku 1927 se nacházelo v Řevnicích a od roku 1937 již jako samostatná instituce v Modřanech. Neexistují důkazy, že by škola pod vedením ředitele Avhustyna Štefana za nacistické okupace spolupracovala s okupanty. Většina studentů a učitelů byla v dubnu 1945 evakuována do německého Augsburgu, kde poté pokračovala ve výuce. Za dobu své činnosti prošlo školou více než 700 studentů.

78 Viz Úvodní studie.

„Jděte se naobědvat. Čeká nás spousta práce.“

Dům č. 11.

Smeršovci zabavili všechny psací stroje. Napočítali jich osmdesát kusů.

„To jde!“ říká kapitán Šibajlov. Gestapo nebylo jen tak ledajaký úřad.“

„O tom nepochybuji,“ souhlasil major Grečin.

„Škoda že zničili všechny dokumenty...“

Šel jsem na oběd.

Rychle! Rychle! Musím jet do budovy gestapa⁷⁹ v Bubenči.⁸⁰ Major Grečin, kapitán Šapiro, kapitán Naumov... Jedeme. Motory zaburácely.

Budova gestapa v Bubenči sídlí ve svérázném zámku.

U vchodu stojí český štábní kapitán s hlídkou.

„Vstup zakázán.“

„My jsme důstojníci NKVD.“ Štábní kapitán se okamžitě vzdává.

„Prosím, prosím...“

„Už tady někdo byl?“

„Ne!“

„Nic jste odsud neodváželi?“

„Ne!“

Začala honba za dokumenty. Vylamovali jsme dveře, skříně... Ale Němci nás zřejmě ušetřili práce – všechny sejfy byly otevřené. Nikde nic. Všechny poličky prázdné.

„Aby je čert vzal. Přece nemohli všechny ty papíry spálit.“

„Buď je spálili, nebo odvezli.“

Ve sklepech ani pod parketami také nic...

V jedné místnosti našel kapitán Naumov dvacet litrů vodky.

„Není otrávená?“ zeptal se bázlivě major Grečin. Rád by si dal, ale zmocnila se ho obava: „Co když je otrávená?“

„Neboj se!“ Major se však nenapil.

„To je zajímavé. Kde ty dokumenty můžou být?“

Na jeho otázku nikdo neodpověděl.

Díval jsem se na všechny ty police s nepochopitelným pocitem. Kolik lidského hoře v nich ještě nedávno leželo. Kdyby se dalo zvážit, musela by se budova gestapa pod jeho tíží propadnout do pekla...

„Jsou to čestní chlapi,“ prohodil ironicky kapitán Šapiro.

„To je zlé! Kolik špiónů nám kvůli tomu vyklouzne...“

„Ale kde ty dokumenty jsou?“

V jedenáct hodin večer jsme se po marném hledání vrátili do Dělostřelecké ulice.

79 Gestapo (Geheime Staatspolizei – česky tajná státní policie) – nacistická politická policie.

80 Budova gestapa v Bubenči – jednalo se o budovu bývalého Arcibiskupského gymnázia v dnešní Wintrůvě ulici.

„Soudruhu Siněvirkij, máte jít ke kapitánovi Stěpanovovi.“

„Provedu, soudruhu plukovníku!“

Kapitán Stěpanov bydlel až úplně nahoře.

„Sedni si... Mám tu zajímavé lidi...“

Do místnosti přivedli pána střední postavy. Kdysi jsem v Praze takových jako on vídal spoustu. Tihle stálí hosté nočních barů jsou si všichni podobní.

„Vaše jméno, příjmení.“

„...“

„Povolání?“

„Advokát.“

„No tak! Nemáme čas.“

Rychle jsem překládal Stěpanovova slova.

„Odkdy jste pracoval v Abwehru?“

„Od roku 1942.“

„Jaký byl váš první úkol?“

„Cesta do Konstantinopolu.“

„Proč?“

„Abych zprostředkoval vliv Anglie na Turecko.“

„Mluvte podrobněji.“

„Měl jsem se tam spojit s jedním Angličanem.“

„Jméno a příjmení.“

„...“

„Váš druhý úkol?“

„Cesta do Ankary.“

„Á, tak vy jste specialista na Turecko?“

„Ne!“

„Třetí úkol?“

„Cesta do Stockholmu.“

„Proč?“

„...“

„Vlasta B. je vaše žena?“

„Ne.“

„Milenka?“

„Ano.“

„Jezdila s vámi?“

„Ne.“

„Lžeš. Víím, že s tebou jela do Stockholmu.“

„Nejela.“

„Co? ... Služba! Přiveďte Vlastu.“

Po pěti minutách strčili do místnosti asi dvacetiletou dívku. V životě jsem moc takových krasavic neviděl. Hnědé vlasy, zářivé oči, urozenost v každém pohybu.

„Vlasto, jela jste s ním do Stockholmu?“

„Ano.“

„Slyšíš to?“

Stěpanov uhodil právníka pěstí do obličeje. Brýle mu sjely na zem a rozbily se. Z nosu mu začala téct krev.

Právník se podíval na Vlastu. V jeho očích se zračila hrůza. Při všech svatých, svou ctí a svědomím začal kapitána zaklínat, že Vlasta s tím nemá nic společného, že o jeho spolupráci s Němci nic nevěděla.

„Mějte slitování alespoň s ní...“ prosil.

Vlasta se začala chvět.

„Odvedte ho.“

Služba odvedla právníka.

„Proč jste jela do Stockholmu?“

„Ráda cestuji...“

„Co-o?“

„Pan doktor mi chtěl udělat radost, a proto mě vzal s sebou.“

„Lžeš.“

„Čestné slovo.“

„Lžeš!“

Ve Vlastiných očích se objevily slzy. Možná že jí poprvé v životě někdo říkal do očí tak hrubá slova.

„Proč jsi jela s doktorem do Stockholmu?“ Vlasta mlčela.

„Mluv, ty děvko...“

Kapitán k ní přistoupil a... pohladil ji po vlasech.

„Neplač, moje drahá... Všechno jednou končí. Tys... cestovala s doktorem, jezdila sis po cizině, zatímco tisíce lidí kvůli tobě umíraly. Teď se karta obrátila. Ty zemřeš a ti, kteří trpěli, budou žít a budou šťastní.“

Vlasta mlčela.

„Tak hele, sice jsi krásná, ale jestli nebudeš odpovídat na moje otázky, vymlátím ti zuby... Rozumíš? Vytluču ti tyhle krásné bílé zuby.“ Při těch slovech se kapitán dotkl Vlastiných úst.

„Naposled tě varuji.... Proč jsi jela s doktorem do Stockholmu?“

Vlasta mlčela.

Kapitán ji pěstí udeřil do zubů. Zavravorala, ale udržela se na nohou. Kapitán ji udeřil podruhé. Upadla na zem.

Začaly orgie mlácení. Kapitán v holínkách šlápl děvčeti do obličeje a pak začal divokým tancem dupat po její hrudi.

Z Vlastiných úst vytékal tenký potůček krve.

„Ty kurvo, ty děvko... Na mě si nepřiďeš...“

Ve tři hodiny ráno ukončil kapitán Stěpanov předběžný výslech.

Začínal jsem přicházet o rozum. Když jsem scházel do svého pokoje, něčeho jsem se polekal. Co chvíli na mne skočí. Ale kdo?

Krvavý, copak ho nevidíš? ... Zavřel jsem oči a asi minutu jsem stál na místě.

„Á, to jste vy, zrovna vás hledám,“ vyrušil mne kapitán Naumov.

„Co se děje?“

„Potřebujeme rychle přeložit dokumenty jednoho gestapáka.“

„Jděte k čertu s těmi svými gestapáky. Jsem k smrti unavený a chce se mi spát...“

„Také se mi chce spát, ale práce má přednost.“

Naumov mne odtáhl do svého pokoje.

Otevřel jsem okno. Z ulice k nám doléhal hluk motorů. Někdo přivezl další zatčené. Proč je vozí po stovkách? Všechny sklepy jsou přecpané. Není místo. Vlastně, co to říkám, místa je tu dost. Večer přece odvezli první várku na správu.

Ano, místa je ještě dost. Dost pro všechny. Smrt špiónům, smrt celému lidskému pokolení.

„Co se ohlížíš?“ dolehl ke mně hlas z ulice.

„Vezmi ho pažbou...“

Zavřel jsem okno.

Naumov přivedl starého Němce; byl úplně holohlavý.

„Pracoval v tomhle domě...“

„To je zajímavé.“

„Poslyš, fricku. Řekni nám, kde je to zlato, co jste vzali Židům?“

„Ich weiss nicht.“

Kapitán Naumov se na něj vrhl.

„Ich weiss nicht...“

Od Naumova jsem odešel ve čtyři hodiny ráno.

Vedle mne bydlel kapitán Šapiro. Za zdí se ozývaly opilé hlasy.

„Napij se, Váňo. Čert vem Vološina nebo jak se vlastně jmenuje,“ kapitánovi se zapletl jazyk.

„Napiju se, Viktoro, napiju se na Vološinovu smrt... Vždyť jsme staří přátelé. Ty jsi čekista a já jsem také čekista.“

Lehl jsem si na postel.

„Vezmi pistoli a zastřel se,“ našeptával mi do ucha něčí hlas. Ano, to je on, krvavý. Ten, kterého jsem viděl na schodech. Jdi pryč! Čekisti, Vlasta... Bože, i kdyby Vlasta byla vinna... Ne, nemůžu. Ten malý potůček krve, který jí vytékal z úst...

Vstaň a vezmi si pistoli. Nebuď zbabělec, je to jen vteřina. Jedna, dvě, tři, čtyři, pět... Jestli se bojíš pistole, tak si vezmi cyankáli. Máš ho u sebe. Jsi zbabělec! Ubožák!

Musíš jednat tvrdě a rozhodně. Jestli nechceš zemřít zbytečně, jdi a zabij Kazakeviče. To bude hrdinský čin... Nech mě, prosím tě, nech mě na pokoji. Chci spát. Chci zapomenout na ten potůček krve... Šlápl jí na hrud' a začal na ní tancovat... Co to bylo za tanec? Smeršovský? Ďábelský? Ne! Tak jaký? ... Nech mě, ty krvavče. Chci spát. Jsem k smrti unavený. Jestli chceš, abych si prohnal kulku hlavou... udělám to zítra. Hned ráno, jak se vzbudím... Teď už mě, prosím tě, nech.

Koljo, vzpamatuj se, nebo se zblázníš. Ještě naposledy to zkus. Napni vůli a vyžen ze sebe všechny ty hrůzy. A udělej to hned, jinak zešílíš.

Kolik vás tu je? Proč jste se na mě všichni vrhli? Říkám vám přece, že chci spát, rozumíte, už nechci vidět ten potůček krve...

„Váňo, jsi můj nejlepší přítel. Ty jsi čekista a já jsem také čekista. Oba jsme čekisti. Ha, ha, ha.“

Raz, dva, tři, čtyři... Á, tady je kapitán! Stůj! Pamatuješ si na její hrud! Podívej, z úst jí vytéká potůček krve. Kapitáne, co to je za tanec... Pryč se všemi těmi myšlenkami. Raz, dva, tři, čtyři...

„Viktore, doma... máš... krásnou ženu. Je... ti nevěrná. Ty tady se mnou zpíváš... a ona zatím objímá... někoho jiného. Taky mám krásnou... ženu. Každý čekista... ty... i já... všichni jsme čekisté... jsme skromní lidé.

„Váňo, chceš, přivedu ti... jednu krasotinku... Češku...“

„Ne-e! Až zítra... chci se napít.“

Raz, dva, tři, čtyři... Hospodine, Ježíši Kriste. Odpusť mi všechny mé hříchy a neuveď mne v pokušení...

Cha, cha, cha, teď se modlíš! Ne, nevymlouvej se na duši.

Jsi čekista, stejně jako všichni ostatní. Viděl jsi potůček krve, ale nezaostal ses jí. Jsi zbabělec. Jestli chceš napravit svou vinu, vezmi pistoli a zamiř na čelo, jako to dokážou správní chlapi. Trvá to jen vteřinku...

Konečně ráno. Svítá! Za půl hodiny vyjde slunce. Slunce! Kde je? Kdy vyjde? Za půl hodiny? Tomu nevěřím... Tak brzy? ... K čemu je mi slunce? Co je to vlastně slunce? Čím je slunce v porovnání s tím malým potůčkem krve. Ničím!

„Váňo... je ráno... musíme spát... Přece k němu... no, jak se... nepojedeš opilý...“

„Hned si vzpomenu... jak se to... jenom... no... v buržujských republikách... jsou... Vzpomněl sis, Viktore?“

„Jo... Prezident... Váňo, tys něco dokázal. Zatýkáš... prezidenty... cha-cha-cha. Ale ten, co ho... zatkneš... zítra, to je nula... ten byl... preziden...t osm-náct hodin.“

„Jdeme... spát, Viktore...“

„Počkej, prezident... neuteče. Musíme spát. Něco jsem dokázal. Zítra... ne, dneska... zatknou esesáckého... generála... generála... s kříží... je přísný...“

Je vidět generál... v mlze... Ne, je tady. Kdo? Vítr? Tráva! ... Zelená... Louka... Halja...

V osm hodin mne vzbudil službu konající voják.

„Vstávat, soudruhu podporučíku.“

Otevřel jsem oči. Pokoj byl zalit slunečním svitem. Tělem mi proběhlo radostné chvění. Na to, co bylo v noci, nesmím myslet. Už nikdy!

Ale abych na to opravdu nemyslel, rychle jsem vstal. Chtěl jsem se obléct, ale spal jsem oblečený. Když jsem si polil hlavu studenou vodou, vrátil jsem se do pokoje a zapálil si cigaretu.

Je čas naučit se na nic nemyslet.
 „Snídaně čeká.“
 Jídelna byla v protější vile.
 U vchodu jsem potkal Kazakeviče. Na rtech mu hrál samolibý úsměv.
 „Dobrý den, soudruhu plukovníku!“
 „Dobrý den. Tak jak jste se vyspal?“
 „Dobře.“
 „Dobře se nasnídejte, čeká nás spousta práce.“
 V jídelně jsem potkal Evu. Byla v civilu. Je vidět, že to nejsou její šaty. Ale
 co... Hlavně že jsou z čistého hedvábí.
 „Dobrý den, Koljo.“
 Kývl jsem na pozdrav a sedl si ke stolu o kus dál do rohu.
 Vešel kapitán Šapiro. Sedl si vedle mne.
 „Sakra, špatně jsem spal.“
 „Pil jsi?“
 „Ano.“
 Po snídani jsme nasedli do naší tatry. Mladý řidič, Čech původem ze Smíchova, nastartoval.
 „Kam?“ To bylo jediné ruské slovo, které znal.
 „Ke Strahovskému stadionu.“⁸¹
 Chudák. Přidělili nám ho z národního výboru. Dostal rozkaz ani na chvíličku se od nás nevzdalovat. Dokonce s námi musel i spát.
 Ze Střešovic na Strahov je to jen pár minut jízdy.
 Český kapitán, velitel stráže, nás uvítal slovy: „Mám příkaz nikoho do tábora nepouštět...“
 Šapiro vytáhl svou legitimaci. „NKVD.“
 Slova protestu zamrzla kapitánovi na rtech.
 „Ano, ano, prosím.“
 Na ohromném stadionu se dělo něco nepředstavitelného. Ne, tohle nebyl sokolský slet. Byly tu desítky tisíc Němců, které právě vyhnali z bytů. Měli s sebou nemluvnata, byli bosí, špinaví...
 Uprostřed stáli vojáci. Kdo je velitelem tábora?
 „Ich.“
 „Pojďte s námi.“
 Šapiro si sedl na jednu z klád, která ležela opodál.
 „Kdo jste? Jakou hodnost jste měl v armádě?“
 „Jsem plukovník polního četnictva.“
 „Výborně! Co je to za lidi tady v táboře?“
 „Všechno možné.“

81 Strahovský stadion – po konci války sloužil Masarykův stadion na Strahově k internaci německých civilistů.

„Sežeňte všechny důstojníky počínaje hodností majora.“

„Jawohl.“

Během tří hodin jsme „ověřili“ všechny členy vyššího důstojnictva.

„Musíme jet. Plukovník polního četnictva a major SD pojedou s námi,“ rozhodl Šapiro.

„Detaily se nebudeme zdržovat.“

V Dělostřelecké ulici nás uvítal major Grečin.

„Už jste to slyšeli?“

„Co?“

„Dnes ráno jsem se náhodou setkal s jedním svým bývalým kolegou. Pracuje v Koněvově kontrarozvědce. Vyprávěl mi, jak našli Goebbelsovu mrtvolu.⁸² Představte si to. Koněvova operativní skupina vyčenichala jako první mrtvého Goebbelse. Je to samozřejmě velkolepý nález. Je zapotřebí sepsat podrobný protokol. A také musí přijít různí odborníci. Koněvovci se rozhodli podat hlášení vyššímu velitelství. Pro jistotu tam nechali stráž.

Po hodině se vrací s veliteli, fotografy, lékaři atd. Otevírají dveře a... Nic! Mrtvola nikde. Jak je to možné? ptají se stráží. Ty o ničem nevědí. Hledali, ale nic. Nakonec se rozhodli, že buď Goebbels nebyl mrtvý a utekl, nebo ti, kteří našli jeho tělo, měli vlčí mlhu. Tím to celé skončilo.

Navečer se všechno vysvětlilo: Žukovovci⁸³ byli mnohem chytřejší. Vlezli do místnosti oknem, Goebbelsovu mrtvolu ukradli a podali hlášení na Hlavní správu...“

„Jsou to chlapíci!“ nadšeně řekl Šapiro. „To se mi líbí. Socialistická soutěž.“

Uznal jsem, že má Šapiro naprostou pravdu. Socialistická soutěž je mezi smeršovci nezbytná.

Po obědě následuje odpočinek. Je to jediná doba, kdy nikdo nepracuje. Je nedotknutelná dokonce i v pražských podmínkách. Také jsem si chtěl odpočinout.

Ale neuběhlo ani deset minut, když mne neobvyklý rámus donutil vyjít ven.

Na betonovém dvoře ležel člověk. Panebože, vždyť je to Rafalskij!⁸⁴ Kolikrát jsem ho viděl v Nikolajevském chrámu.⁸⁵ Vždycky jsem obdivoval jeho ušlechtilý vzhled: bílé vlasy, bílá bradka, moudrá a výrazná tvář.

„Umírá,“ pronesl major Nadvornyj.

82 GOEBBELS, Joseph (29. 10. 1897, Rheydt – 1. 5. 1945, Berlín) – říšský ministr propagandy a zmocněnec pro vedení totální války. V tomto případě se však Mondič s největší pravděpodobností zmylil ve jméně zesnulého. Goebbels totiž se svou manželkou Magdou spáchali sebevraždu ve vůdcově bunkru v Berlíně. Krátce předtím zavraždili i svých šest dětí.

83 ŽUKOV, Georgij Konstantinovič (1. 12. 1896, Strelkova – 18. 6. 1874, Moskva) – sovětský maršál. V letech 1942–1945 zástupce Vrchního velitele Rudé armády J. V. Stalina a náměstek lidového komisaře obrany.

84 Viz Úvodní studie.

85 Nikolajevský chrám – chrám sv. Mikuláše na konci Kaprovy ul. u Staroměstského náměstí, kde se sloužily pravoslavné bohoslužby.

„O jednoho bílého banditu míň,“ odtušil major Popov.
Hleděl jsem na krvi zalitou tvář, na mozek smíšený s prachem.
Lubjanka!⁸⁶ Proč jezdit do Moskvy, aby člověk viděl Lubjanku? Ta je i tady.
Tam se lidé vrhají z okna, aby skončili svůj život sebevraždou. A totéž se děje i zde.

Lubjanka v Praze, ve Střešovicích, v Dělostřelecké ulici číslo 11.

Chudák! Zákeřná doba ho zradila, smířila ho s bolševismem. Doba má vůbec takovou nepříjemnou vlastnost. A tak si Lubjanka našla i tohoto ušlechtilého starce až v Praze.

Jaké prokletí stihlo ruský národ? Provinil se snad před Bohem víc než ostatní národy? Proč ruský národ trpí víc než všechny národy dohromady? Vždyť každý jiný národ před Hospodinovou tváří hřeší mnohem více, ale je nesrovnatelně méně trestán. Bože, cesty tvé jsou nevyzpytatelné...

Mozek smíšený s prachem na chladném betonu... Proč?

Jen proto, že se tenhle stařec kdysi narodil jako šlechtic a možná ani to ne. Proto, že miloval svobodu a ve jménu svobody se rozhodl žít mimo Sovětský svaz. Ve jménu svobody se také vrhl z okna druhého patra, aby skončil svůj život sebevraždou.

Krev! Krev! Krev!

Kde kolem není? Máme ji ve sklepeních, na pokojích, na dvoře. Jsme přece čekisté! Bez krve nemůžeme žít. Krev je náš živel.

Když chtěl Ivan Hrozný vymýtit zrádce, potřeboval opričníky.⁸⁷

Ale co jsou opričníci proti čekistům? Psi smečka, nic víc.

My nemáme psí hlavy. Nám stačí nagany.

Rozkazuje nám ne Ivan Hrozný, ale „moudrý Stalin“.

Vojáci zabalili tělo Rafalského a někam ho odnesli.

„Koljo, jdeme!“

„A kam?“

„Do lágru na Smíchově.“

„Proč?“

„Jak to proč? Je tam plno špionů.“

Špion. Kdo z nás není špion? Jestli je špion každý, kdo není komunista, pak má kapitán naprostou pravdu.

„Jedeme, kapitáne.“

Lágr válečných zajatců se nachází v budově školy poblíž smíchovského pivovaru.

Rutina již začala: nejdříve prověrka dokumentů a po ní následují výsledky a verbování agentury.

86 Lubjanka – velitelství sovětských i ruských tajných služeb na náměstí Lubjanka v Moskvě.

87 Opričník – člen osobní stráže ruského cara Ivana IV. Hrozného (1530–1584).

V šest hodin večer jsme se vrátili do Střešovic spolu se zatčeným esesáckým generálem.

Vystoupil jsem z vozu. Vojáci odvedli esesáka.

Přijelo auto kapitána Šibajlova.

„Nazdar, Koljo!“ Šibajlov se usmívá. Jeho oteklý růžový obličej prozrazoval uspokojení z právě vykonané práce.

„Poznáváš ho?“

Podíval jsem se na tělnatého monsignora, který vystupoval z vozu.

„Vološin!“

„Ano, je to on. Váš bývalý prezident.“

Stařec Vološin se na mne podíval. Sotva mne viděl. Jeho pohled bloudil někde daleko v neznámých krajích.

Vždycky to byla jen figurka v rukou těch vychytralejších a silnějších. Ti mazanější a silnější čekistům unikají, ale Vološina tu jako pěšáka nechali.

„Kam koukáš, pope? Na nebe? Už je pozdě! Měl ses modlit k Bohu dřív a nechat politiku politikou.“

Vološin bez zájmu poslouchal Šibajlova.

„Hybaj, hybaj tady s tímhle vojákem do sklepa. Rychle.“

Vološin zrychlil krok, jako by dosud nevěřil, že je zatčen.

„Sedni si, Koljo. Jedeme do bytu esesáckého generála.“

„Ano, ano.“

Řidič nastartoval.

„Kam?“

„Pod Hradčany.“

Díval jsem se za vzdalujícím se Vološinem. Voják ho dloubl pažbou do zad.

Esesácký generál si žil jako v bavlnce. Všude koberce, nádherný nábytek, obrazy, knihovna...

Dvě hodiny jsme prohlíželi jeho věci, ale dokumenty nikde.

Šapiro si vzal kolínskou.

„Bude se hodit! Jdeme!“

„Kam?“ zeptal se řidič.

„Do Bendovy ulice.“⁸⁸

Vzpomněl jsem si na Bendovu ulici. Měli jsme tam konspirační byt.

V jedenáct hodin večer jsme se vrátili do Dělostřelecké ulice č. 11. V rychlosti jsme povečeřeli a pustili se do práce.

„Soudruhu podporučíku! Máte jít k majoru Nadvornému.“

Pomalu jsem stoupal po schodech. To je konec. Major určitě chytil někoho z mých známých. O co jiného by mohlo jít? Proč mne potřebuje...?

88 Jak uvádí V. Bystrov, mohlo se jednat o zkomolení názvu Bendovy (dnes Raisova) ulice v Praze-Bubenči. Viz BYSTROV, V.: *Únosy československých občanů do Sovětského svazu v letech 1945–1955*, s. 80.

„Posaďte se!“

Trochu se mi ulevilo. Major se přívětivě usmíval.

„Přečtu vám protokol o sebevraždě Rafalského. A vy to podepíšete jako svědek...“

Vyšlo najevo, že na rozkaz plukovníka Kazakeviče měl major Nadvornyj vyslýchat zatčeného Rafalského. Během výslechu vyšel major na chodbu, aby požádal službu o vodu.

Zatčený Rafalskij využil situace, otevřel okno a skočil na vybetonovaný dvůr. Rozbil si hlavu a zlomil si pravou ruku. Po deseti minutách zemřel...

Podepsal jsem to.

„Děkuji! Na shledanou...!“

Kapitán Šapiro vyslýchal esesáckého generála. Překládal jsem jeho osobní doklady.

„Soudruhu podporučíku! Máte jít ke kapitánu Stěpanovovi,“ hlásila spojka.

„Řekněte mu, že mám práci.“

„Provedu.“

Spojka odešla.

Na ulici hučely motory. Někdo přijížděl, někdo odjížděl. Prošel jsem se po pokoji.

Jestli to bude trvat ještě dlouho, tak zešílím. Mám utéct? Asi ano. Ale nejdřív musím do Mukačeva. Tam mám spoustu dokumentů.

Do pokoje vešel kapitán Šibajlov.

„Koljo, na chvíličku... Zatkl jsem jednoho Čecha, je velmi podezřelý. Jeho žena bydlí v jiném bytě. Musíme se dozvědět adresu.“

Sešli jsme s kapitánem do sklepa.

„Služba, přiveďte Skřivánka.“

Dveře se otevřely. V tmavém sklepení se zatčení choulili jeden k druhému. Bylo jich tu tolik, že neměli kde sedět. A tak stáli.

„Skřivánek!“

„Zde.“

„Pojď sem!“ Kapitán si zapsal adresu Skřivánkovy ženy...

Vrátil jsem se do svého pokoje.

Kapitán Šibajlov odjel, aby zatknul Skřivánkovu ženu.

Ve tři hodiny v noci jsem všeho nechal a ulehл jsem. Už nemůžu dál! Připadám si jako v hrůzostrašném snu plném krve.

Musím se svléknout... Proč? Vždyť je to jedno, to mi nepomůže. Dole ve sklepě stojí zatčení a na ulici hučí motory.

Někdo nadává. Na dvoře leží v prachu Rafalskij. Mozek smíšený s prachem...

„Ty generále, nelži mi,“ vyslýchá Šapiro esesáka. A teď ho tluče... Je to jen drobnost.

Ale mozek smíšený s prachem, to není drobnost. To je projev lidské zbeřilosti. Koho obviňovat? Sebe? Proč? Proto, že jsem se narodil? Ale to není moje vina.

Musím usnout! Nemá smysl tu mudrovat. Kdo potřebuje filozofii? Smeršovci? A proč? Skvěle se obejdou i bez ní.

To je ale bída, ten Šapiro. Ví, že chci spát. Ale místo toho, aby pracoval trochu tišeji, řve jako blázen. Vlastně to blázen je. Všichni jsme blázni. Kdo z nás je schopen se od srdce usmát, jako se usmívají děti? Nikdo... Co jsem to vlastně chtěl? Aha! Podepsal jsem protokol o Rafalského vraž... sebevraždě. Radši na to nemyslet! Jsou tři hodiny v noci. Co dělat, jak mám usnout?

„Du bist kein General, du bist padouch...“

Šapiro je nejenom padouch, ale i hulvát. Když nemá ohledy na mne, ať je má aspoň k sobě. Vždyť je hluboká noc!

Spát se musí... Co dělá Vološin? Modlí se? Pozdě.

Smrt... Krev... Mozek smíšený s prachem...

Dnes je 14. května. Jaro je v plném proudu. Jsem rád, že kapitán Šapiro dal před prací přednost zlodějně. Jak je to snadné! Všechny dveře máme otevřené! Nikdo se nezmůže na slovo protestu.

NKVD. Češi se bojí čekistů více než dříve gestapáků.

Během tří dnů se jejich vztah k Rusům naprosto změnil. Už nekřičí: „Nazdar.“

Podplukovník Šabalin si nahrabal deset kufrů různých cenností.

Kapitán Miller trumfnul všechny, má jich patnáct.

Šapiro si „obstaral“ akordeon Hohner. Šibajlov se chlubí dvěma fotoaparáty. Grečin sbírá náramkové hodinky. Popov krade, ale jako vždy a ve všem, velmi opatrně a potají.

Kazakevič na sebe navlékl krásný oblek jakéhosi zatčeného soudruha ministra a teď v něm pořád chodí.

„Šibajlov dostane důtku,“ oznámil mi Šapiro.

„Za co?“

„Že nechytí Vlasova. Jel do Plzně, ale nic z toho. Myslím, že Vlasova schovávají Američané.“

Šapiro vystoupil z vozu.

„Jenom se mrknu do jednoho krámu.“

Sotva udělal několik kroků, ucítil jsem na svých zádech něčí ruku.

Otočím se: Je to Líza L.

Šapiro se může každou chvíli vrátit. Ví o mně, že jsem v Praze nikdy nebyl... Když jsem v Mukačevu sepisoval svůj životopis, uvedl jsem, že kromě Karpatské Rusi jsem byl pouze v Budapešti.

„Dobrý den, Lízo. Promiň, nemůžu s tebou mluvit. Prosím tě, odejdi... Třeba ti to někdy vysvětlím...“

Líza se zarazila, zčervenala a pospíchala pryč.

Neušla víc než pět kroků, když se vrátil Šapiro.

„Je zavřeno... Jedeme.“

Řidič nastartoval.

Umím asi dobře skrývat své pocity, protože Šapiro na mně nic nepoznal.

Moje duše byla jako rozbouřené moře. Jediné setkání s bývalou spolužačkou mne mohlo prozradit. Vyšlo by najevo, že jsem dříve žil v Praze, že jsem byl ve spojení s ruskými emigranty, že jsem lhal a že jsem „velmi podezřelý mladík“, kontrarevolucionář, špion a zrádce.

Před pěti minutami byla vzdálenost mezi mnou a smrtí menší než jeden krok...

Kdo ví, co se mnou osud zamýšlí. Asi něco zvláštního, jinak by ode mne neodháněl neodvratnou smrt.

Prozatím ale není důvod k radosti. Kromě našich operativních skupin pracujících v Praze směršovci Koněva a Malinovského. Je jich mnohem více. Možná že už zatkli některého z mých přátel a moje jméno se někde objevilo.

Major Grečin mi řekl, že jsme do Prahy přijeli „nezákonně“. To znamená, že území Prahy patří čekistům Koněva a Malinovského.⁸⁹

Kovalčuk totiž neodolal, aby se nepřiživil na kořisti, a poslal nás sem.

Zřejmě jsme jeho důvěru nezklamali. Dokazují to stovky zatčených. Pokud zůstaneme v Praze ještě déle, půjde jejich počet do tisíců.

Kovalčuk dostane další hvězdičku a nějaký velký řád.

V šest hodin večer se v jedné ze tříd smíchovské školy udál tento případ: Dovnitř vešel hubený německý válečný zajatec, na první pohled stejný jako všichni ostatní.

„Chtěl bych si s vámi promluvit,“ řekl nám.

„O co jde?“ zeptal se kapitán Šapiro.

Němec si odkašlal.

„Pracoval jsem jako agent anglické rozvědky...“

„To je zajímavé.“

„Pracoval jsem jako dělník v hamburských docích, a tak pro mě nebylo těžké podávat cenné zprávy Angličanům.“

„A co od nás chcete?“

„Abyste mě pustili na svobodu.“

Kapitán Šapiro se mazaně usmál.

„Dobře, pojedete s námi.“

V domě č. 11 proběhl mezi mnou a kapitánem krátký rozhovor.

„Anglická rozvědka dělá chyby. To mě překvapuje...“

„Proč?“

„Její agenti mají špatné instrukce. Agent nesmí (a on si to musí zapamatovat na celý život) nikdy nikomu přiznat, že je agentem.“

89 MALINOVSKIJ, Rodion Jakovlevič (23. 11. 1898 – 31. 3. 1967) – sovětský maršál. Od května 1944 velitel 2. ukrajinského frontu, jehož vojska v dubnu 1945 osvobodila část jižní Moravy a v květnu 1945 společně s 1. a 4. ukrajinským frontem osvobodila většinu Čech.

„V daném případě je to pochopitelné. Člověk se dostal do těžké situace. Myslel si, že válka skončila a že ho, jakožto tajného Hitlerova nepřítele, pustí na svobodu... Svým způsobem to lze omluvit.“

„Právě pro takový případ mu měli Angličané dát instrukce.“

„Co s ním bude?“

„Takových případů jsme měli hodně. Znáš to – smrt špionům. Pojedeme. Musíme ještě do Bendovy ulice prověřit jeden byt v Bubenči a vyslechnout tohoto anglického agenta...“

Ve dvě hodiny v noci jsem si lehl s odhodláním usnout. Továrna na smrt pokračovala v práci. Přijížděla auta a přivázela nové zatčené. V sousedních místnostech se vyslýchalo. Byl slyšet křik a sténání neznámých lidí.

Při takové hudbě se špatně usíná... Kdybych nebyl k smrti unaven, trvalo by dlouho, než bych usnul...

Celý národ se vyhrnul do ulic, aby uvítal prezidenta Beneše.

Děti, děvčata, dospělí a staří lidé, všichni ve svátečním, s praporky v ruce.

Pražané se i dříve vyznačovali zvláštní náklonností k oslavám různého druhu. V takových případech se vyvěšovaly prapory a obyvatelé pochodovali po hlavních ulicích. Nedalo se nikde ani projít, ani projet. A tak tomu bylo i dnes.

Kapitán Šapiro nadává, protože se nemůžeme ze Smíchova dostat do Bendovy ulice.

„Sakra... Přijedeme tam pozdě.“

Díval jsem se na radostné tváře Čechů a záviděl jsem jim. Šťastný národ. Válka je poznamenala ze všech nejméně. Upřímně se radují z příjezdu svého prezidenta.

A my jako prokletí stále někam pospícháme.

Proč?

Abychom stihli zatknout co nejvíce nepřátel Sovětského svazu. Evropa musí být komunistická. To nezařídí ani komunistická strana, ani moskevské noviny nebo rozhlas, ale my čekisté, nejvěrnější z věrných dětí „moudrého vůdce“.

Dnes, 20. května večer, odjíždíme z Prahy do Pardubic.

Smeršovci pracují na plné obrátky; vyvázejí poslední skupiny zatčených na správu, nakládají kufry s nakradenými věcmi a „zametají za sebou stopy“.

Stále se mi nechce věřit, že hrozba mého zatčení pominula, přesněji, byla odložena na... neurčito.

Naše operativní skupiny nikoho z mých přátel nezatkly.

Operativní skupina podplukovníka nechytla Vlasova. Nechytili ho ani Konevovi smeršovci. Kdyby ho někdo chytil, věděli bychom to.

Vlasov se bezpochyby skrývá u Američanů.

23. KVĚTNA

Pardubice. Bloky domů stojící kolem městského parku. Závory... Pracuji v klidu... Prověřuji archiv pražského střediska ve věci ruské emigrace. Archiv jsme v Praze zabavili my.

Kdyby tu byl Jefremov,⁹⁰ dal bych mu přes hubu... Copak neměl dost času zničit všechny ty papíry, kartotéku a fotografie?

Právě jsem roztrhal svoji fotografii.

V roce 1942 jsem se musel u Jefremova zaregistrovat. Dal jsem mu tenkrát svou fotografii, a jakou! Vypadám na ní jako skutečný bělogvardějec. V černé vojenské blůze, ve furažce s kokardou!

Roztrhal jsem i desítky fotografií mých známých.

Soudruhu Kovalčuku, nemějte strach, archiv je v dobrých rukou.

24. KVĚTNA

Dnes mi pomáhal podporučík Kuzjakin.

„Poslyš, Koljo,“ řekl a přitom držel v ruce nějaký papír. „Tady je jasné řečeno... Je to žádost nějakého ruského emigranta: Vždycky jsem se považoval za Rusa. V době krize, když Rusy nepřijímali na práci, jsem se nikdy nepřihlásil za Čecha. Není to chlapík?“

Kuzjakin, dvaadvacetiletý podporučík smeršovec. Špatně se orientuje v nuancích vnitřní a zahraniční politiky Sovětského svazu.

Má upřímnou radost, že nějaký ruský emigrant se ve svízelné životní situaci nevzdal své národnosti.

Ve dvanáct hodin mne zavolali ke Kovalčukovi.

„Vstupte,“ řekl mi adjutant generála, kapitán Černyj, a ukazoval přitom na velké bílé dveře.

V hlubokém koženém křesle seděl u kulatého stolu generálporučík Kovalčuk. Jasné světlo stolní lampy osvětlovalo jeho směřující se oči.

Vpravo od Kovalčuka seděl podplukovník Goryšev, velitel kádrového oddělení.

„Posaďte se, soudruhu překladateli,“ vyzval mne Kovalčuk svým obvyklým familiérním tónem, když vyslechl můj raport.

„Mám k vám prosbu. Přeložte mi tady ten článek...“ Generálporučík mi podal české noviny s Hitlerovým portrétem v černém rámečku na první stránce.

90 JEFREMOV, Konstantin Alexandrovič (1899, Kyjev – ?) – student Právnické fakulty v Kyjevě, voják Dobrovolnické (čili Bílé) armády. V ČSR žil pravděpodobně od roku 1923. Zde pokračoval ve studiích na Ruské právnické fakultě v Praze, později se živil jako šofér na velkostatku Hrubý Rohozec u Miku-láše Desfours Walderode. Během 2. světové války vedoucí Ruské ústředny v Praze – střediska, které na popud německých okupantů evidovalo ruské emigranty na území Protektorátu (pouze ty, kteří neměli české občanství, ale tzv. nansenovské pasy). O jeho poválečných osudech existovala řada protichůdných informací. Podle posledních zjištění byl i on zatčen orgány Smerš a zavlečen do SSSR.

„Kdy to vyšlo?“ díval se na mne podplukovník Goryšev.

„V dubnu.“

„Aha...“

Začal jsem překládat článek, který vzletnými slovy popisoval hrdinnou Hitlerovu smrt během bitvy o Berlín. Generál mne pozorně poslouchal.

„Je Hitler po smrti, nebo stále žije? To je velká hádanka,“ řekl Kovalčuk, když jsem skončil.

„A jestli nakrásně zemřel, pak ne v Berlíně... Nemáte moc práce, soudruhu překladateli?“

„Ani ne. To spíš ta práce samotná...“

„Však si zvyknete. Kdysi se mi také nelíbilo vysedávat po nocích a vyslýchat zatčené. Ale to je síla zvyku.“

Rozhostilo se ticho.

„Dovolte mi odejít!“

„Jděte, děkuji vám.“

O Hitlerově osudu neví sovětská kontrarozvědka nic. Existují jenom dohady: buď zemřel (ale ne v Berlíně), nebo se někde skrývá, nebo... rozhodně není v rukou Sovětů.

Všichni vysocí představitelé hitlerovského Německa se raději vzdali Anglo-američanům.

28. KVĚTNA

Tři dny jsme se zástupcem frontové rozvědky jezdili po táborech s válečnými zajatci.

Přehlídka v Moskvě se nemůže obejít bez německých zástav a jiných válečných trofejí.

Včera večer jsme se vrátili a ohlásili jsme veliteli štábu, plukovníku Žukovovi: „Němci si nikdy do boje nebrali bojové zástavy s sebou, ty zůstávaly vždy ve štábu záložních jednotek, a proto nikdo z vojáků o jejich osudu nic neví.“

Plukovník Žukov začal nadávat na nějaké velitelství.

„Vždycky si něco vymyslí, a člověk aby jim pak skládal účty... děkuji, můžete jít.“

30. KVĚTNA

V místnosti kapitána Šapira bylo nakouřeno. Kolem stolu seděli smeršovci.

„Napijeme se, soudruhu,“ křičel Čornousov.

„A na co?“ zeptal se Kuzjakin.

„Ale na nic...“

Major Grečin se podíval na Čornousova.

„Soudruhu majore, nezlobte se... Potřebuji se napít... Evropa se mi zprotivila...“

Čornousovi všechno vycházelo. Právě pořádal večírek na oslavu svého povýšení.

„Evropa, soudruhu Čornousove, není tak špatná. Až ji očistíme, lépe řečeno, vykořeníme z ní buržoazní psychologii, pak bude úplně dobrá.“

„Také se dívám na Evropu,“ vmísil se do hovoru Šapiro, „a čím víc všelijakých pánů a páníčků a jejich přísluhovačů zničíme, tím lépe pro nás.“

Vstoupil seržant Saška s tím, že podle rozkazu podplukovníka Dušnika s ním musím odjet do repatričního tábora sovětských občanů.

Nechtělo se mi. Počítal jsem s tím, že se dozvím novinky od opilých smeršovců. Vodka jim rozvázala jazyk a vyjadřovali své názory víceméně otevřeně. Ale rozkaz je rozkaz, zvlášť od podplukovníka Dušnika. Neuposlechnout by se mi rozhodně nevyplatilo.

Tábor stál deset minut od správy. Saška mne dovedl k malému, uspěchanému kapitánovi.

„Posaďte se, soudruhu překladateli,“ řekl mi a ukázal na volnou židli... „Potřebuji rychle přeložit několik dokumentů.“

Prohlédl jsem si zachmuřeného blondatého chlapíka sedícího u psacího stolu. „Další oběť rudého teroru,“ pomyslel jsem si a pustil se do překladu.

Blondatý chlapík, jak jsem se dozvěděl z dokladů, se jmenoval Andrej P.

„Ty pse. Jak to, že jsi neustoupil s Rudou armádou a zůstal jsi tady? Vždyť jsi podléhal mobilizaci!“ zněl přísný kapitánův hlas.

Andrej P. mlčel. Jeho zasmušilá tvář prozrazovala hluboký vnitřní boj a zoufalství, ve kterém je všeho schopen. Napjatým pohledem přebíhal z jednoho okna na druhé.

Kapitán si toho zřejmě všiml, a proto zmírnil hlas.

„Proč mlčíš, no?“

Andrej nervózně trhl hlavou a zatnul zuby. Zřejmě kapitána neposlouchal, o něčem přemýšlel, rozhodoval se... Pravděpodobně uvažoval, zda se má vrhnout na kapitána, potom na mne a nakonec do okna, nebo nás nechat být a vrhnout se rovnou do okna. Noc je tmavá...

„Mluv, ty ničemo, nebo to z tebe vytluču pendrekem...“

Andrej jako by se probudil, vyskočil... a opět si pomalu sedl.

Kapitán pootevřel zásuvku psacího stolu a vytáhl nagan.

„Chceš mě zastřelit?“ promluvil najednou Andrej a pomalu se zvedal. „Ty padouchu, ty pijavice... na co čekáš? Tak střílej! Zlostně trhl rukou saka, až knoflíky odletěly. Dalším trhnutím rozerval košili a obnažil hrud... „Střílej, ty mizero!“

Tolik opovržení, nenávisti a zároveň zoufalství bylo v jeho slovech, že kapitánova ruka, ve které držel nagan, mimoděk poklesla.

Rozhostilo se mučivé mlčení.

Kapitán, ohromený výstupem vyslýchaného, zrozpačitěl. Jeho bezradnost však netrvala dlouho.

„Co...? Služba!“

Na kapitánův rozkaz přiběhl desátník.
„Zde, soudruhu kapitáne!“
Andrej opovržlivě pohlédl na službu.
„Přivolal sis další zrůdu!“
Desátník se napřáhl, ale Andrej ho stačil chytit za ruku.
„Nesahej na mě! ... Desátník vytrhl ruku... A začali se rvát.
„Vy vrazi. Vy pijavice...!“
„Strážte!“
Za pár vteřin vběhli do místnosti další dva vojáci.
Andrejův osud zpečetila jeho nerozhodnost. Kdyby jednal rychleji, mohl utéct.

Ale přesile nedokázal vzdorovat. Svázali ho a odvěkli.

Kapitán zlostně chodil po místnosti.

„Já tě naučím! Počkej! Ty... parchante! Ty zrádče!“

Neměl jsem náladu na dopisy.

Právě si tu jeden odvážný Rus podepsal rozsudek smrti a nebál se nazvat čekistu ničemou. Jestli ho nezastřelí, dostane dvacet let nucených prací, které se rovnají dvaceti rozsudkům smrti... Podle zpráv moskevského rozhlasu si však Rusové, kteří přežili německý trest, zaslouží ty nejvyšší pocty. Ale to říkají v rádiu... Ve skutečnosti mu nejdřív Němci zbídačili duši jako „ostarbeiterovi“ a teď ho vlastní lidé odsoudí jako zrádce. A ti „vlastní“ jsou ještě horší. Ne, i kdybys mě zabil, už nemůžu. Nemám sil. Kdyby mě... Škoda slov! Ne, je potřeba zachovat přísnost a neoblomnost a dotáhnout to do konce.

Kde všude umírá ruský lid!

Umíral na frontách za nenáviděný komunismus, v německých lágrech a v německých věznicích. Umírá na daleké Sibiři, v mučírnicích NKVD, Smerše.

Nikdo a nikdy však nezdotká sílu ruského národa. Přežil tatarské jho, přežil dobu bouří, přežije i komunismus.

10. ČERVNA

Včera se major Grečin rozpovídal o Zakarpatí. Jak se ukazuje, naši karpatsští komunisté si vůbec nepočínali chaoticky, jak se mi zdálo. Ivan Ivanovič Turjanica dostával instrukce bezprostředně od generálporučíka Kovalčuka a od člena vojenské rady Mechlise.⁹¹ Ve svých úvahách ohledně naší zakarpatské komunistické strany jsem byl velmi naivní. Instrukce dostávala přímo z Moskvy, stejně jako ostatní komunistické strany všech států.

91 MECHLIS, Lev Zacharovič (13. 1. 1889, Oděsa – 13. 2. 1953, Moskva) – sovětský novinář, politik a generál. Jeden z nejbližších spolupracovníků J. V. Stalina. Během 2. světové války působil jako vojenský komisař hned u několika sovětských armádních frontů. Při svém angažmá u 4. ukrajinského frontu to byl právě Mechlis, s kým nejčastěji jednali představitelé čs. vládní delegace a velitelství osvobozeného území o otázce Podkarpatské Rusi. V letech 1946–1950 ministr státní kontroly SSSR.

Často jsem slyšel nepříliš hezká slova na adresu maršála Žukova. Major Grečin vyprávěl, že maršál Žukov údajně na jednom banketu prohlásil: „Kdo zachránil Rusko? Já!“

„To přehnal,“ dodal major.

Činnost armádního generála Jeromenka⁹² na naší frontě kontroluje generálporučík Kovalčuk. U Žukova tomu nemůže být jinak. Maršál Žukov přece musí vědět, že ve vojenské radě jeho frontu sedí příslušný velitel správy kontrarozvědky Smerš.

Maršál Žukov se zřejmě příliš spoléhá na svou autoritu a popularitu. Není to však pro rudý Kreml málo?

Včera bylo 13. Podle všech symptomů nepříjemný den.

Naše operativní skupina (Šapiro, Čornousov, Kuzjakin a já) pracovala v lágru německých válečných zajatců v Pardubicích, v čelní budově kasáren. Prověřovali jsme vyšší sbor. Po generálporučíkovi Beckerovi a dalších generálech následovali plukovníci a podplukovníci.

Pracoval jsem s kapitánem Šapírem, s Čornousovem pracoval podporučík Kuzjakin.

Asi v deset hodin dopoledne k nám vešel tlustý podplukovník s kulatým obličejem, červenými tvářemi a holou hlavou. Měl pronikavý pohled. Od ostatních německých důstojníků se něčím lišil.

„Posaďte se,“ vybídl ho kapitán.

Právě jsem kouřil a ze zvyku jsem podal tabatěrku plukovníkovi. Vzal si cigaretu a uctivě poděkoval.

„Jak se jmenujete?“ zeptal se kapitán.

Podplukovník mu neochotně sdělil své jméno s čistě slovanskou koncovkou. To mne udivilo.

„Kde jste se narodil?“

„Ve Vídni.“

„Výborně!“ Kapitán Šapiro byl ve velmi dobré náladě. „Skvěle...!“

Nechápal jsem, co je na tom tak báječného, že se podplukovník narodil ve Vídni.

„Osud Rakušanů je daleko příznivější než ostatních Němců. Válka skončila. Odkroutíte si pár měsíců v zajetí a pojedete domů...“

Podplukovník kouřil cigaretu s mimořádnou chutí, zhluboka šlukoval. Z jeho tváře vyzařovalo uspokojení. I jeho výraz ztratil na ostrosti.

Kapitán Šapiro mluvil dál. Zajímaly ho ty nejzákladnější informace... Jaké bylo zásobování německé armády v poslední době, kolik vydělával poručík

92 JEROMENKO, Andrej Ivanovič (14. 10. 1892, Markivka – 18. 11. 1970, Moskva) – sovětský generál. Od března 1945 velel 4. ukrajinskému frontu.

německé armády, kolik podplukovník atd. Podplukovník ochotně odpovídal na všechny jeho otázky.

„Vidím, že jste člověk uvážlivý. Řekněte mi upřímně, věřili Němci až do konce ve své vítězství?“

„Ano.“

„Zajímavé... A na čem se ta víra zakládala?“

„Nevím to jistě, ale zvěsti o nové zbrani nebyly podle mého názoru pouze Goebbelsova propaganda, aby pozvedly morálku armády a obyvatel. Zakládaly se na realitě...“

Podrobnější a přesnější informace o nové zbrani podplukovník neměl.

Kapitán šikovně převedl hovor na německou rozvědku. Nepovažoval ji sice za špatnou, ale...

„...měla velké nedostatky, zvláště při práci v Sovětském svazu.“

„Máte pravdu, naše rozvědka narážela v Sovětském svazu na vážné překážky. Vím o velkých průlomech.“

„Ze spolehlivých zdrojů?“

„Ano... Sám jsem občas přicházel do styku s naší rozvědkou.“

Podplukovník se najednou zarazil, ale už bylo pozdě. „Válka skončila, a tak o tom všem můžeme hovořit, je to minulost...“

„Jistě, a jak jste se dostal do styku s vaší rozvědkou?“

Podplukovník mlčel. Zmocňovaly se ho jisté pochybnosti.

„Nemyslete si, že vaše informace nám k něčemu budou. Válka se skončila a to, co nám řeknete, může být zajímavé jen z historického pohledu.“

Plukovník se odmlčel. „Kdysi jsem byl styčným důstojníkem mezi naší a rumunskou rozvědkou. Mluvím dobře rumunsky...“

Šapiro nabídl podplukovníkovi další cigaretu.

„Podle mého názoru není rumunská rozvědka důležitá.“

„Ani bych neřekl,“ opáčil podplukovník.

Z rozhovoru vyšlo najevo, že podplukovník je „velmi důležitý člověk“ – sypal zprávy o rumunské rozvědce jako z rukávu.

Stále častěji se začala opakovat jména jejích velitelů a jejich temné čachry. Okruh podplukovníkových známých se rozrůstal do nevídaných rozměrů a podchycoval téměř všechny vládnoucí kruhy Antoneskova⁹³ Rumunska.

Vyšel najevo ještě další důležitý fakt. Podplukovník byl v poslední době zastupcem velitele kádrového oddělení Milamtu v Berlíně.

Kapitán Šapiro triumfoval. Často snil o tom, že chytí „důležitého člověka“. A tentokrát nebylo sebemenších pochyb – podplukovník je „důležitý člověk“, ba dokonce velmi důležitý!

93 ANTONESCU, Ion (15. 6. 1882, Pitești – 1. 6. 1946, Jilava) – rumunský generál a politik. V letech 1940–1944 ministerský předseda rumunské vlády a vojenský diktátor (conducător).

Podplukovník pokračoval a dělil se s námi o „historické údaje“ týkající se německé rozvědky. Dlouho mluvil o Canarisovi,⁹⁴ pak o Kaltenbrunnerovi,⁹⁵ o nejdůležitějších novinkách od roku 1942. Díky těmto novinkám německá rozvědka přestala být „skutečnou rozvědkou“.

Podplukovník měl neobyčejně dobrou paměť. Pamatoval si jména mnoha velitelů i členů německé rozvědky v zahraničí.

Podle jeho slov to vypadalo následovně: základní práci v Sovětském svazu prováděli Němci prostřednictvím Turecka, Finska a naposledy i přes Švédsko.

Po tříhodinovém rozhovoru přišli do místnosti Čornousov i Kuzjakin.

„Co je to za ptáčka?“ zeptal se Čornousov.

„Velmi důležitý člověk,“ odpověděl klidně kapitán Šapiro, „zástupce velitele kádrového oddílu Milamtu v Berlíně. Osobně se zná s Hitlerem a celou německou špičkou.“

„Opravdu?“

„Proč se s ním tak mažeš? Odvezeme ho na správu... Tam řekne i to, co neví...“

„Ano. Máte nějaké osobní věci v táboře?“ zeptal se podplukovníka. Kapitánův hlas se změnil k nepoznání. Tohle nebyl hlas dobrého spoléčníka, který si rád popovídá o „historických událostech“, ale hlas smeršovce.

Upřímně řečeno, podplukovníkovo chování mne udivilo. Tak hloupý propad by se dal předpokládat u nezkušeného příslušníka „abwehr komanda“, ale rozhodně ne u tak významného pracovníka německé rozvědky.

Z poslední kapitánovy otázky podplukovník pochopil, že se dopustil nenapravitelné chyby. Na jeho obličeji už nebyl ani stín po dobromyslnosti a upřímnosti.

„Co se mnou provedete?“

„O to se nestarejte!“ mechanicky mu odpověděl kapitán. Čornousov podplukovníka osobně prohlédl.

„Podívejte, cyankáli!“

Vzal jsem od Čornousova malou retortu plnou cyankáli.

„Tahle dávka by stačila pro deset lidí...“

„Kdo ví, vidíš, jaký je ho kus...“

„Proč u sebe nosíte cyankáli?“ zeptal se ho přísně Čornousov.

„Tak, pro všechny případy. Sám to víte nejlíp.“ V podplukovníkových slovech zazněla beznaděj. Zbavili ho fakticky poslední naděje, jak uniknout mučení. Muselo mu být jasné, že se mu nevyhne. Všechny rozvědky pracují na stejném principu: vytáhnout z nepřítele maximum. Rozdíl spočívá pouze

94 CANARIS, Wilhelm (1. 1. 1887, Aperlbeck – 9. 4. 1945, Flossenbürg) – německý admirál. V letech 1935–1944 velitel německé vojenské zpravodajské služby Abwehr.

95 KALTENBRUNNER, Ernst (4. 10. 1903, Ried – 16. 10. 1946, Norimberk) – v letech 1942–1945 velitel Hlavního úřadu říšské bezpečnosti.

v metodě výslechů. Sověti pracují hrubě, bez zábran. Účel světi prostředky. Přesně takhle postupovali i Němci a Maďaři, i když obezřetněji.

Rozdíl spočívá v trestu. Za války Sověti odsuzovali k trestu smrti. Dnes se trest smrti ve většině případů změnil na dvacet let nucených prací. Podle mého názoru je rozsudek dvacet let koncentračního tábora krutější než trest smrti.

Maďaři zřídka odsuzovali k trestu smrti. Němci častěji... Podplukovník se nechal nachytat... Jeho informace budou stát život mnoho desítek, ne-li stovek lidí. To není žádná legrace! Styčný důstojník mezi rumunskou a německou rozvědkou.

Kolik lidí figuruje v téhle špinavé záležitosti!

Takhle to může dopadnout, když člověk zapochybuje a v jednu chvíli se dopustí chyby.

Zaplatpánbůh, že znám smeršovce tak dobře, abych takhle nepostupoval. Každé přiznání nebo pokání se rovná smrti. Buď smrti během výslechu, smrti zastřelením podle rozsudku „trojky“, nebo dlouholetému umírání v koncentracích.

Kapitán Šapiro ohlásil celou událost podplukovníku Šabalinovi. (Náš přímý nadřízený major Grečin odjel do nějakého zajateckého tábora. S koncem války se počet válečných zajatců neuvěřitelně zvýšil. Administrativa se nedokázala vypořádat s nápořem práce, jaká na ni byla naložena. V souvislosti s tím přišel z Moskvy příkaz předat válečné zajatce smeršovcům. Generálporučík Kovalčuk pověřil touto prací majora Grečina).

Podplukovník Šabalín podal hlášení generálporučíkovi Kovalčukovi. Ten poslal dotaz do Moskvy generálu Abakumovovi.

Ráno přišel rozkaz vyslechnout německého podplukovníka na místě a využít jeho informace a poté ho odeslat letadlem do Moskvy.

Dnes se pracuje na plné obrátky: nejvíce to odnáším já. Jakmile jakýkoli vyšetřovatel vyslýchá podplukovníka-abwehrovce, figuruji u toho jako překladatel. Určitě se nevyspím ani dnes. Zatracená práce...

15. ČERVNA

Proslýchá se, že celý náš 4. ukrajinský front bude převelen na Dálný východ... do boje s Japonci. To mi tak ještě scházelo! Ne, soudruzi, na japonskou frontu já nepojedu.

19. ČERVNA

Osvětim.⁹⁶ Tohle malé městečko zná celý svět. Zde stály největší továrny na smrt hitlerovského Německa.

⁹⁶ Osvětim – z rozhodnutí sovětské vojenské správy sloužily bývalé nacistické koncentrační a vyhlazovací tábory Osvětim I a Osvětim-Březinka od dubna 1945 jako průchozí tábory pro německé válečné zajatce, německé civilisty a ruské repatrianty, kteří byli v průběhu let 1945 až 1946 deportováni do SSSR.

Ubytoval jsem se u Jana Ljacha v osadě stojící mezi městem a „cihlovým lágrem“.

Jan říká, že v těchto třech osvětimských lágrech Němci zavraždili nejméně pět milionů lidí nejrůznějších národností. Člověku vstávají hrůzou vlasy na hlavě. Pět milionů, to je malý stát.

V „cihlovém lágru“ se zachovala první „zkušební“ plynová komora, kterou postavili na Himmlerův rozkaz. Krátce poté byly postaveny čtyři komory v „dřevěném lágru“. Tím byla první továrna na smrt „předána k užívání“.

Jan mi ukázal obrázek jakéhosi neznámého umělce-trestance. Malování moc nerozumím, a proto se neodvážuji hodnotit jeho uměleckou hodnotu, ale vyvolal ve mně pocit hrůzy. Byl namalován pastelkami. Námět: trestanečtí muzikanti.

Lidé-kostry hrají na hudební nástroje pro obveselení esesáků.

Obrázek mimořádně přesně vystihuje ducha koncentračnického Německa.

Chtěl jsem ho od Jana koupit, ale má za ušima. Vyšrouboval cenu tak vysoko, že by se s ní mohl popasovat jen americký milionář.

V „cihlovém“ táboře č. 11 se nyní nacházejí váleční zajatci a ve větším, „dřevěném“ ruští repatrianti. Je jich asi dvacet tisíc a hlídají je strážé.

V táboře pracují smeršovci (smeršovské zálohy), na padesát důstojníků. Vztah smeršovců (který je stejný jako vztah sovětské moci k nim) k těmto ruským lidem se obecně výrazně zhoršil. Může za to fakt, že mnozí „ostarbeitři“ se nechtějí vrátit domů. Smeršovci je chytají a samozřejmě je posílají za drát.

U každé komandatury jsou smeršovci. Polské úřady mají podle jejich příkazů „ostarbeitery“ vyhledávat a předávat na příslušná místa.

Co čeká tyto třikrát nešťastné lidi, těžko říci. V každém případě mnohaletý trest...

Pracuji v Šapirově operační skupině. Je nás šest důstojníků, tři vojáci a osm identifikátorů. Pracujeme v „cihlovém“ lágru.

Válečných zajatců je tu spousta, asi čtyřicet tisíc. Identifikátoři jsou většinou Němci. Jsou oblečeni do ruských vojenských uniforem a ke každému z nich je přidělen jeden voják. A tak od rána do večera prochází táborem šestnáct lidí... Každý den přináší „tučný“ úlovek.

21. ČERVNA

Včera přijel major Kravec s operativní skupinou (šest důstojníků a deset identifikátorů). Major je rodák z Oděsy.

Nedávno se vrátil z Užhorodu, kde pracoval u podplukovníka Čeredničenka. Sdělil mi mnoho zajímavých novinek. Vypadá to, že tam probíhá děsivá čistka... Co s námi Rusíny bude? Sověti nás určitě chtějí jako etnikum zničit. Proč?

Kravec mluví o Podkarpatské Rusi jako o něčem, co nestojí za řeč. Chlubí se, ale tak silný zase není!

Již dlouho pozoruji podivnou psychologii smeršovců. Pro ně je Polsko jen takový státeček, může se s ním počítat, ale i nemusí. Československo pro ně není víc než plivanec. Maďarsko, to Maďarsko, se kterým vedeme tisíciletý boj, není o nic důležitější než Československo.

Smeršovci mluví o státech jako o libovolném člověku: „Když budu chtít, dám mu do držky... Když budu chtít, slituji se nad ním.“

30. ČERVNA

Správa je v Hindenburgu. Podporučík Kuzjakin se právě odtamtud vrátil a říká, že celý náš front bude v krátké době přemístěn.

Prý přišel příkaz předat celé území, které náš front zaujímá, Koněvovu frontu. Naše operativní skupina dostala příkaz přejít na práci do lágru ruských repatriantů. Němci budou tak jako tak pracovat v Sovětském svazu a nemá smysl se s nimi zabývat.

Práce v repatriačních táborech je momentálně důležitější.

5. ČERVENCE

Děje se se mnou něco strašného...

Předevčírem jsme se přestěhovali do „dřevěného lágru“.

Počasí bylo nádherné. Slunce plavně klouzalo po nebi, kolem plula němá oblaka. Košaté stromy, telegrafní sloupy, křížovatky, tráva, keře a řeka... Díval jsem se na ten svět, který jako by si žil vlastním životem...

Večer, když jsem se konečně ubytoval, jsem se šel nadýchat čerstvého vzduchu.

Naše baráky hlídala stráž. Jejich bodáky se v noční polotmě zlověstně blýskaly.

Z levé strany se táhla řada drátěných zátarasů. Ostré, elektrickým světlem ozářené ostny připomínaly pařáty pavouků, číhajících na kořist.

Z druhé strany drátěných zátarasů se procházely stráže odměřeným krokem, rovněž s trojhrannými bodáky...

Dál se táhla tmavá noc. Zdálo se mi, že si zvědavě prohlíží náš tábor. Zvláště! Již dávno se přece mohla do sytosti vynadívát na tábor smrti.

Zprava vykukovaly pravidelně seřazené malé dřevěné baráky. Ty poslední se topily v matném světle elektrické lampy. V barácích je tma. Ruští repatrianti uvnitř buď spali, nebo se chvěli úzkostí z budoucnosti.

V nejbližších barácích se nacházeli vlasovci. Ty byly od ostatního lágru ohrazeny drátem a byly zvlášť stráženy.

Smerš je nechal na pokoji. Nemělo smysl je vyslýchat. Jejich osud Kreml již dávno zpečetil. Všechny čekaly mnohaleté tresty.

Kolem dokola panovalo mrtvé ticho. Pouze kroky stráží připomínaly, že sovětská vláda bdí a „otcovsky“ pečuje o své občany.

Ve smeršovských barácích byla práce v plném proudu. Zvenku však nebylo nic vidět, všechna okna byla zakryta příkrývkami.

„Nemá smysl civět na ostnatý drát,“ napadlo mne konečně a spěšně jsem se vrátil do svého pokoje.

Můj stůl byl zavalen různými doklady a dopisy repatriantů. Pustil jsem se do práce.

Do jisté míry jsem se styděl za to, že musím ty dopisy číst. Lidé, které jsem nikdy v životě neviděl, přede mnou vyvstávali jako živí.

Například dopis matky, která psala svému synovi do Berlína:

„Můj drahý Váněčko... Zaplaťpánbůh, jsme naživu...“ Na konci dopisu: „Bůh tě opatruj. Líbám tě vroucně...“

Stejným způsobem psala moje matka mně...

Zasunul jsem všechny „Váněčkovy“ doklady i dopisy do obálky, protože jsem v nich nenašel nic podezřelého.

Vtom někdo zaklepal na dveře.

„Soudruhu podporučíku! Máte jít k majoru Glazunovovi.“

Pracovna majora Glazunova se nacházela na konci chodby sousedního baráku.

Co mi chce? Asi naléhavě potřebuje nějaký překlad.

Po chodbě se procházela služba.

„Tady, soudruhu podporučíku.“

Přešel jsem přes práh...

U okna stál major Glazunov. Něco se ve mně stáhlo. Major na mne pohlédl zmatenýma, strnulýma očima, jeho tvář vyjadřovala jakousi snahu po záhadném klidu. Měl hranatý, dopředu vystrčený podbradek, byl bledý a měl rozčuchané vlasy a stažené tenké rty.

Ale ten zmatený pohled! Takový mají jen duševně nemocní! Dlouhé spuštěné ruce s roztaženými prsty. Celá jeho postava vypadá, jako by se chtěla na něco vrhnout...

„Přeložte mi tenhle dokument!“ řekl major nehnutě.

Na stole se válely desky, dokumenty, nedopalky kolem popelníku, popel. Ležela tu malá dámská taštička ze staré ošoupané umělotiny. Vedle taštičky byla fotografie, dopisy a dokumenty.

Majorův výraz mne natolik překvapil, že jsem si dokonce hned nevšiml slaboučké dívčiny sedící v koutku na taburetu.

Nemohlo jí být víc než dvaadvacet let. Seděla tam schoulená do klubíčka. Ruce se jí trásly. Hnědé vlasy jí visely na stranu. V očích měla zděšení, bázeň a ještě něco nepochopitelného...

Obličej měla bledý, bez jediné kapky krve, a vyschlé, rozpálené rty. Pootevřela ústa a dýchala s námahou, jako by se jí nedostávalo vzduchu. Její vpadlá hrud se pod bílou halenkou vysoce zdvíhala.

Vzal jsem si dokumenty, že je přeložím, a chystal jsem se k odchodu.

„Kam jdete? Přeložte to tady. Potřebuji to hned.“

Dívka se jmenovala Zoja. Podle mne se ani jinak jmenovat nemohla. V mých představách bylo vždy jméno Zoja spojeno s obrazem dívky slaboučké, křehké a nevyvinuté.

Zoja na mne odevzdaně pohlédla a sklopila hlavu. Milá Zojo, proč jsi tu? chtělo se mi zeptat se jí. Ty ses sem dostala omylem? Co ty jsi za špiona? Co ty jsi za vlastizrádkyni, jeden závan větru tě může odfouknout... Nejspíš máš tuberkulózu. Asi se ti, milá Zojo, těžce dýchá...

Zoja jako by četla mé myšlenky. Na jejích rozpálených rtech se mihlo něco jako úsměv.

Major Glazunov k ní pomalu přistupoval. Díval se na ni svýma šílenýma očima upřeně jako čaroděj.

Zojiny ruce se ještě více roztřáslly. Každou chvíli zemře strachy. Bezmezný strach jí doširoka rozevřel oči.

Ještě okamžik a major přistoupil těsně k ní. Záměrně si ji prohlížel pomalu ze všech stran.

Otrásl jsem se hnusem. Všechno se mi to zdálo šílené, neuvěřitelné... Ne, tohle ještě není to. Bylo v tom něco většího.

„Tak, tak!“ nečekaně zakřičel major.

Zoja se zachvěla, a dokonce zavřela oči.

Major zvýšil hlas.

„Nemůžu pochopit, proč mi tak drze lžeš. Řekni mi, proč tak sprostě lžeš. Já vím všechno, chápeš to?“

Zoja chtěla něco říci, ale slova jí zamrzla na rtech. Místo slov se z její hrudi vydraly nesouvislé zvuky, které se podobaly sténání umírajícího.

Major ustoupil o pár kroků. Snažil se ji zhypnotizovat pohledem.

Do duše se mi vkradla jakási matná, neblahá předtucha. Báł jsem se, že pokud major začne Zoju bít, nevydrží to a zemře strachy. Zemře mi před očima. A to jsem nechtěl, nechtělo se mi vidět ji umírat. Ať je jakákoliv, ale tolik chce žít, jako já, jako každý! Bůh jí dal život...

Kdyby na Zojině místě seděl silný chlap, možná že by mi ho nebylo tak líto. Ale takhle...! Hřmotný major s rukama jako gorila, se zběsilostí v očích a proti němu křehká, slaboučká dívenka...

Major podruhé přistoupil k Zoje.

„Poslyš, krasavice,“ zakřičel znovu, „říkáš, že německý voják, který k tobě chodil, ti přivezl balík od rodičů. Já vím, že to bylo úplně jinak. Ten voják si k tobě chodil pro informace. Chtěl vědět, jaká je nálada mezi dělníky ve vašem lágru... Já ti dokážu, že to tak bylo.“

Pochopil jsem, o co jde. Zoju podezírali ze špionáže. Nesmysl! Je to hnusná lež! Zoja přece nemohla být špionka. Koneckonců, jaké informace by mohla vojákovi předávat? Zprávy o tom, v jak hrozných podmínkách žijí ruská děvčata na těch jejich galejích? To věděli Němci sami i bez Zojiny pomoci.

Nějaká Zojina kamarádka, kterou zverbovali smeršovci, určitě označila Zoju za agentku, aby se sama zachránila. Návštěvy toho vojáky si může každý vyložit, jak chce...

K čemu je tohle všechno dobré? Proč rozsévat mezi lidmi nenávist, opovržení, hněv, nesváry a práskačství? Proč nutit lidi, aby se navzájem zabíjeli? I ta Zojina kamarádka je obětí Smerše. Zítra ji čeká totéž, co dnes prožívá Zoja.

Z dokumentu, který jsem přeložil, nevyplývalo nic zvláštního. Byl to dopis adresovaný nějakému panu Millerovi, psaný lámanou němčinou, aby byl tak laskavý a poslal rodičům balíček do Černigova, pokud bude mít možnost...

Major mne požádal, abych prohlédl další Zojiny dopisy a doklady. V pracovně bylo horko k padnutí. Okoralá Zojina ústa se pohnula. Chtivě hleděla na karafu s vodou, která stála v koutě na taburetu. Určitě by se ráda napila, ale neodvážila se o ni majora poprosit.

Major Glazunov došel ke dveřím.

„Služba, přiveďte bratra zatčené.“

Zoja asi v první chvíli majorovi nerozuměla a vzpomatovala se až za okamžik.

Zapomněl jsem na překlad jejích dopisů a pozoroval jsem ji. Její zorničky se neuvěřitelně roztáhly. Ruce se třásly, dýchala přidušeně a méně často...

Za deset minut strčili do pracovny muže asi šestadvacetiletého. Rysy obličeje a celou svou postavou se podobal Zoje.

Jeho obličej se hrůzou otrásl. Nesměle sklonil hlavu a úkosem se díval na sestru.

Nevím, na co myslel, ale stěží to věděl on sám. Lidi, kteří se dostali do krvavého objetí Smerše, zvířecí strach úplně změnil. Až dosud jsem viděl jen dva nebo tři, kteří zůstali stateční až do konce. Všichni ostatní se báli, třásli se... Lidé mají vůbec omezené možnosti chování.

„Kolikrát přišel německý voják k tvojí sestře?“

„Já nevím,“ nesměle odpověděl Zojin bratr.

„Lžeš!“

„Nelžu...“

Major přistoupil až k němu. Hřbetem ruky ho přetáhl po zátylku... Bratr zakolísal.

„Mluv!“

„Já nevím... Bydlel jsem na jiném lágru.“

Major udeřil jejího bratra ještě několikrát. Při každém bratrově zasténání si Zoja zakryla oči a sklonila hlavu ještě níž.

Tvář se jí změnila k nepoznání. Ještě více zbledla.

Major nervózně pochodoval po místnosti a rozhazoval rukama. Pouze oči zůstaly stejné, nehybné a šílené.

„Služba! Odvedte ho.“

Zdalo se mi, že Zoja si oddechla. Služba bratra odvedla. Major dále mával rukama. Najednou se zastavil. „Já tě... zabiju... jestli mi neřekneš pravdu...“ Jeho slova pronášená s odmlkami nezněla jako planá hrozba, ale bylo v nich slyšet odhodlání šilence. Po zádech mi přeběhl mráz. Ruce se mi zatřáslly. Upustil jsem pero a zvedl se ze židle... ale už bylo pozdě. Major s nečekanou rychlostí přiskočil k Zoje a hranou dlaně ji uhodil do levého spánku. Zoja se svalila na podlahu. Obličej jí zakryly prameny vlasů. Vedle nich ležel nedopalek cigarety... Major se na ni díval šilným pohledem, jako by nechápal, co se to děje. Přiběhl jsem k Zoje. „Služba!“ zakřičel jsem hlasem, který se mi zdál cizí a vzdálený. Přiběhla služba. Major jako by se vzpamatoval. Pomalu ustoupil, otevřel tabatěrku a zapálil si. Na chodbě se ozvaly rychlé kroky. Pak zazněla něčí nesouvislá slova. Nahnul jsem se nad Zoju, abych zjistil, jestli žije. Ano, ještě žila, ale život z ní s každou vteřinou vyprchával... Rozčísl jsem jí vlasy. Dívaly se na mne mrtvé oči. Zůstal v nich úlek a ještě něco pokorného a nesmělého... Pomohl jsem vynést Zoju na chodbu. Přiběhlo ještě několik vojáků. Z pracovny vyšel Čornousov. „Koljo, co se stalo?“ zeptal se mne. Neodpověděl jsem mu. I když jsme se snažili přivést Zoju k vědomí, bylo to marné. Byla mrtvá. Čornousov mne vzal za ruku. „Co ti je?“ Mlčel jsem. Zatáhl mne k sobě do pracovny. „Váňo, nech mě být.“ „Co ti je, Koljo? Jsi celý bledý.“ Čornousov zavolal službu a požádal, aby odvedli staříka, který byl u něho u výslechu. „Dej si trochu vodky.“ Mlčel jsem. Moje zostřené vnímání bolestivě reagovalo na jakékoli nejasné zvuky a hluk. Na chodbě byl stále ještě spěch a křik. Všechno je to marné. Zoja umřela bezbranná, zesměšnil ji, umučili. „Napij se, Koljo.“ Mechanicky jsem vzal sklenici do ruky. „Nalej mi ještě...“ Čornousov mi podal další skleničku. Chtěl jsem pít... Pít... do nekonečna, abych zahnal ty prokleté zvuky smrti a hluk. Abych zahnal obraz majora-sadisty, který se dívá na svou oběť a přitom pokuřuje cigaretu...

Na podlaze u Zojiny hlavy se válel nedopalek, který odhodil major. Proten-
tokrát se to všechno obešlo bez krve. Opravdu, nikde nebyla ani kapička...

Ale Zoja zemřela, zmučená a bezbranná...

Mohl ji někdo zachránit? Její nesmělý bratr? Ne! Já? Ne! Tak kdo tedy?
Kdo? Zákon! Zákon. V Sovětském svazu však zákon neexistuje.

Je hrozné žít bez zákonů.

Z nějakého důvodu jsem chtěl, aby mne ochránil zákon... Před smeršov-
ským přízrakem, před svévolí, před sovětským „rájem“.

Zlý démon se mi usadil v duši.

„Nalej mi ještě, Váňo.“

Vodka mi nepomáhala. Naopak, stále lépe jsem chápal tu okolní hrůzu. Hro-
zilo mi, že mne rozdrtí. Něco ve mně se škodolibě smálo. Zákon! Kde je zákon?
Kde je? chtělo se mi křičet.

„Váňo, kde je zákon?“

Čornousov se na mne nechápavě zadíval. Cítil jsem, že melu hlouposti a že
se mi plete jazyk.

„Jaký zákon?“

„Zákon, ty to nechápeš?“

Čornousov se podíval na dveře.

„Buď zticha. Lehni si.“

„Ne! Řekni mi, kde je zákon. Kde je zákon?!“

Ale Čornousov mlčel. Nalil ještě sklenici vodky a nabídl mi ji.

„Nechci.“

Obrátil ji do sebe jedním lokem. Nalil si druhou a udělal totéž.

„...Zákon není!“

„Jak to, že není?“

„Buď zticha!“ zašeptal Čornousov.

„Proč? Viděl jsi Zoju? Viděl jsi, jak byla bezbranná?“

„Buď zticha!“ zopakoval Čornousov a pohrozil mi pěstí. „Já ti rozumím.
Také v jádru nejsem špatný člověk.“

Co to žvaní? Kdysi mne chtěl zastřelit za to, že jsem buržuj. Cha-cha-cha!

„Váňo, ty nejsi špatný člověk... Proč se tedy k tomu všemu stavíš tak lhos-
tejně?“

„Koljo, nech toho, prosím tě.“

„Nenechám...“

„Tak mě poslouchej. Ty asi nevíš, že musím na příkaz majora Grečina sledo-
vat každý tvůj krok a všechno mu hlásit.“

Po těchto slovech jsem se trochu probudil... Čornousov se na mne upřeně
díval.

„Kdybych majorovi řekl, jak se někdy chováš, už by ti nic nepomohlo. Ale
říkám ti, že v jádru nejsem špatný člověk. Myslíš, že mi je Zojina smrt ukrade-
ná? To se moc pleteš. Trápí mě to možná víc než tebe... Co si budeme vyprávět,
u nás v Sovětském svazu není všechno tak hezké, jak říkájí v rádiu!“

Čornousov se odmlčel.

Ke všem těm prožitkům, které mi rvaly srdce, se připojily nové obavy.

„Co jsi řekl majoru Grečinovi?“

„Nic moc, věř mi... Ale měl bych toho dost. Četl jsem tvoje básně. Vykašli se na to. Co ty jsi za básníka? No řekni sám...“

Až do morku kostí jsem cítil závažnost tohoto okamžiku.

„Člověk se musí mít neustále na pozoru,“ pokračoval Čornousov. „Věř mi. Jak můžu vědět, že ty nebo někdo jiný nesleduje každý můj pohyb? Člověk nesmí podléhat sentimentu.“

Vyvstávala přede mnou důležitost tohoto okamžiku...

V nedůvěře, ve strachu jednoho člověka před druhým, v tom spočívá síla Sovětského svazu.

Čornousov má pravdu. Stydím se. Vždyť já jsem stále aktivní nepřítel Sovětského svazu. Jsem tu jen proto, že mám úkol... O to musím být opatrnější. Kdyby Čornousov chtěl, mohly mne ty moje zákony a básně přijít velmi draho...

Přehrada mezi námi postupně mizela.

„Koljo, je mi tě moc líto, můžu ti nějak pomoci? Chceš se ještě napít?“

„Ne, díky.“

Najednou jsem nebyl už tak nešťastný. Ten krvavý kruh jako by se zpřetrhal. I mezi smeršovci se našel člověk, který mne chápe. A navíc mi chce pomoci... Taková pomoc je víc než peníze, než cokoli na světě... Žiji sám jako poustevník, nemám nikoho, s kým bych se podělil o své radosti ani smutky.

Pravidlo revolucionáře přece říká, že tam, kde je opravdová práce, není místo pro city.

„Váňo, půjdu si lehnout. Děkuji ti...“

Čornousov začal horlivě pobíhat.

„Lehni si u mě.“

„Ne, děkuji.“

„Koljo, o tom, co jsem ti říkal, ani slovo. Rozumíš?“

„Rozumím.“

Na chodbě bylo ticho. Pouze službu konající vojáci mlčky obcházelí dveře vyšetřovatelů.

Kam odnesli Zoju? Takhle vypadá opravdový život. Zoja žila a těšila se, že se brzy vrátí domů k rodičům. Napadlo ji někdy, že zemře rukou sadistického vyšetřovatele v mučírně Smerše? Nejspíš vůbec nevěděla, že v Sovětském svazu nějaký Smerš existuje. Pohřbí ji někde v lese jako psa... A schválně zametou všechny stopy, aby se to lidé nedozvěděli...

Probudil jsem se velmi brzy přesto, že jsem skoro celou noc nespal.

Po chodbě někdo běhal, bylo slyšet útržky vět.

Rychle jsem se oblékl.

„Co se děje?“ zeptal jsem se podporučíka Kuzjakina.

„V noci někdo zabil majora Glazunova. Jdeme se tam podívat.“

„Já nikam nejdu.“

Kuzjakin odešel. Vrátil jsem se do svého pokoje. „Pes si zaslouží psí smrt,“ pomyslel jsem si.

Pod oknem procházela skupina repatriantů. Ochranka je vedla do práce. Jde po obou stranách a je ozbrojená. Takhle důkladně nehlídají ani německé válečné zajatce.

U Osvětimi je největší továrna I. G. Farben Industry. Sověti ji demontují a zařízení odvázejí do SSSR. Práce je hodně. Je zapotřebí spousta levné pracovní síly...

14. ČERVENCE

Přemýšl.⁹⁷

Prožil jsem těžkou duševní krizi. V jedné chvíli se mi zdálo, že jsem přišel o rozum. Její následky pociťuji ještě teď. V noci mívám halucinace.

Mám pocit, že další podobnou událost, jako byla Zojina smrt, už nevydržím. Jsem na dně.

Moje veškerá energie, myšlenky a snahy se odteď musí soustředit na jedinou věc – dostat se ze Smerše. Čeká mne zřejmě velmi těžký úkol. Udělal jsem všechno, co bylo v mých silách. Zůstat v kontrarozvědce už nemá smysl. Musím co nejdříve zmizet a dostat se do Užhorodu nebo do Mukačeva.

Včera jsem mluvil s kapitánem Potapovem. Řekl bych, že je to jediný člověk, se kterým se dá mluvit otevřeně. Pokud člověku přímo nepomůže, rozhodně ho neshodí.

„Dá se vůbec dostat se ze Smerše?“

„Ne! Osobně žádný takový případ neznám, ale nevěšte hlavu.“

„Dobře, ale já chci pryč.“

„Radím vám, nemluvte o tom s nižším vedením. Ti vám řeknou, abyste mlčel. Obráťte se přímo na generálporučíka.“

„Podle mě je to také nejschůdnější řešení, ale stejně si o tom promluví s podplukovníkem Dušnikem.“

„To nemá smysl. Jenom vám vynadá a řekne vám, abyste to pustil z hlavy.“

Potapov také uvažuje, jak by se dostal ze Smerše.

„Já mám ještě mnohem menší šanci než vy.“

„Podle mě jsme na tom oba stejně. Přesněji řečeno, moje i vaše šance je nulová.“

97 Přemýšl – polské město na území východní Haliče. Město bylo v minulosti známé jako vojenská pevnost, která byla počátkem 20. století jednou z největších v Evropě. Její vojenský a strategický význam vynikl zejména za 1. světové války, kdy o její ovládnutí několikrát sváděla úporný boj rakousko-uherská a ruská vojska.

V šest hodin jsem zaklepal u podplukovníka Dušnika.

„Dále.“

„Soudruhu podplukovníku, dovolu, abych ohlásil...“

Krátce jsem vyložil důvod své návštěvy. Podplukovník zvedl obočí.

„Co to má znamenat? Jak vás vůbec napadlo přijít za mnou s takovým návrhem? Na to zapomeňte... Můžete jít!“

Odešel jsem. „Ty kryso,“ pomyslel jsem si na schodech.

Zítra půjdu za generálem.

15. ČERVENCE

To je ale nepříjemná situace! Generál někam odjel a nikdo neví, kdy se vrátí. Navíc kolují zvěsti, že náš front bude převelen do Černovického vojenského okruhu. Brzy se přesuneme do Stanislavi.

17. ČERVENCE

Stanislav.

Major Grečin svolal svůj oddíl.

„Soudruzi! Náš front bude přeformován do Černovického vojenského okruhu! Pracoval jsem v Černovicích před válkou s Němci. Zkušenost mi říká, abych byl v Haliči velmi opatrný.“

Podle našich informací není ozbrojených ukrajinských separatistů tolik – celkem 4200. Ale tohle číslo nemá samo o sobě žádnou vypovídací hodnotu. Nesmíme brát na lehkou váhu, že obyvatelstvo ve městech i ve vesnicích uvažuje stejně jako lidé v těch lesích.

S ozbrojenými separatisty se podle mého názoru vypořádáme snadno a rychle. Horší to bude s těmi ostatními. Ti jsou pro nás obzvlášť nebezpeční.

Nevím, jak se rozhodne naše vláda... Ale ať bude výsledek jakýkoli, čeká nás práce na dvou frontách: budeme se muset vypořádat s ozbrojenými bandami v lesích a zároveň s těmi, kteří se skrývají ve městech a na vesnicích.“

Major dále mluvil o konkrétních možnostech boje.

Z jeho slov jsem poznal, že Halič bude postupně přesídlena, ačkoliv to neřekl otevřeně.

Praktiky čekistů už mne nedokážou ničím překvapit. Přesídlení použili u kozáků a centra odporu zničili. To samé čeká i Halič. V žádném případě jí není co závidět.

Stejný osud čeká i nás Rusíny. V očích čekistů jsme nacionalisté.

19. ČERVENCE

Včera v deset hodin večer jsem vstoupil do generálovy přijímací kanceláře. Kapitán Černýj mne uvítal nevráživě.

„Generál nikoho nepřijímá.“
 „Kdy mám tedy přijít?“
 Vtom se otevřely dveře a na prahu stál generál.
 „Co se děje?“
 Kapitán seznámil generála s mojí žádostí.
 „Prosím, pojdte dál.“
 Šel jsem za generálem. Byl jsem plný pochybností a neklidu. Měl jsem jediný
 trumf, na který jsem se spoléhal.
 „Posaďte se.“
 Generálovy oči se usmívaly. Zřejmě byl v dobré náladě.
 „Tak vy jste se rozhodl od nás odejít?“ zeptal se a upřeně se na mne podíval.
 „Ano.“
 „Proč?“
 Usoudil jsem, že nemá smysl se vykrucovat. Tak jako tak pochopí, co mne
 přimělo k tomu, abych se obrátil přímo na něho.
 „Jsem přesvědčen, že ve své původní profesi budu sovětské vládě mnohem
 užitečnější. Práce v kontrarozvědce se mi nelíbí.“
 Generál vstal a prošel se po kabinetu.
 Na minutu se rozhostilo ticho.
 „A dál?“
 „Také bych chtěl pracovat u nás na Podkarpatské Rusi.“
 „A dál?“
 „To je všechno, soudruhu generálporučíku.“
 „To nejsou moc přesvědčivé argumenty. Ale abyste si o mně nemyslel
 nic špatného, můžu vám slíbit, že udělám všechno, co je v mých silách. Co
 s vámi...? Můžu vás jen tak pustit do světa? Nemůžu. Na obyčejného smrtel-
 níka toho víte příliš. Od nás se odchází pouze dvěma způsoby: buď do vězení,
 nebo na stejnou pozici na jiném místě. Do vězení nepůjdete, není proč. Zbývá
 tedy druhá možnost. Co kdybychom vás přeložili dejme tomu do Užhorodu?
 To by vám vyhovovalo?“
 „Ano. Pokud opravdu neexistuje jiná možnost...“
 Generál došel k telefonu.
 „Podplukovník Goryšev...? Dobrý den. Mám k vám malou prosbu. Napište
 průvodní doklad soudruhu Siněvirskému do Užhorodu... K podplukovníku Če-
 redničenkovi... Jak se máte?... Horko? Mně také horko nedělá dobře. Přes den
 se skoro nedá pracovat... Na shledanou.“
 Generál položil sluchátko.
 „V našich orgánech můžete udělat kariéru. Podplukovník Čeredničenko po-
 třebuje lidi, jako jste vy. Situaci na Zakarpatské Ukrajině znáte... Kapitalismus
 tam zapustil kořeny... Radím vám, abyste byl nemilosrdný ke všem nepřáte-
 lům sovětské moci... Když to bude potřeba, tak i k vlastnímu otci... Můžete jít.“
 Rychle jsem generálovi poděkoval a vyšel jsem z jeho pracovny.
 Kapitán Černyj si mne měřil přísným pohledem.

V poledne mne zavolali k podplukovníku Dušnikovi.

„Co si to dovolujete? Vaším přímým nadřízeným velitelem je major Grečin a vy jste byl povinen obrátit se na něho,“ křičel na mne Dušnik. Kapky jeho slin padaly na desky rozložené na stole. „Vlez mi na záda,“ myslel jsem si v duchu.

„Kdybyste byl kádrový důstojník, a ne překladatel, předal bych vás soudu! Tohle bych od vás nečekal... Nechte mi tu vaši adresu...“

Chtělo se mi křičet radostí, ale na to je ještě čas. Nesmím to zakřiknout...

20. ČERVENCE

Za tři hodiny odjíždím.

Nikdy by mne nenapadlo, že je zapotřebí tolik úsilí, abych se dostal ze správy. Od rána někde běhám a sháním podpisy. Vojenská správa, finanční velitel, vedoucí knihovny, vedoucí skladů, vedoucí zbrojnice, vedoucí oddělení kádrů, vedoucí druhého oddílu – ti všichni se museli podepsat, že jim nic nedlužím.

Zatracení úředníci! Tak například finanční oddíl je kdovíkde. Při jeho hledání jsem mnohokrát viděl na nárožních domech nápisy typu „Kovalčukovo oddělení“ a šipku udávající směr. Podobný nápis nikomu nic neřekne. Najdete ho na tisícovkách domů po celé Evropě. Člověk neznalý věci si ho přečte a jde dál. Ale mne při jejich čtení jímá hrůza. A přitom jsou na pohled tak nevinné...

27. ČERVENCE

V Chustu jsem ze sebe svlékl uniformu a převlékl se do civilu. I. V., který je členem karpatské komunistické strany už deset let, mne přijal bez nadšení.

„Co myslíš, kam tohle všechno povede?“

„Ke komunismu...“

„Kdo ví. Svoboda žádná, život stojí za starou bačkoru. Nikolo, vždyť já jsem nastavoval záda pendrekům těch českých policajtů úplně zbytečně. Panebože, za Čechů, to byla nějaká svoboda, to byl život. Špatně se žilo jen tomu, kdo nechtěl pracovat... Teď člověk pracuje... ále co... někde se stala chyba.

„Nesmysl! Zase bude dobře, to chce čas.“

„Ne, dokud budou u moci bolševici, dobře nebude. Já jsem tři roky pracoval v dolech v Belgii. Kdybych se tam dostal dnes, byl bych ten nejšťastnější člověk na světě.“

Do Užhorodu jsem dorazil 25. července v osm hodin ráno.

U budovy Národní rady Zakarpatské Ukrajiny jsem potkal Vasila P.

„Ty tu pracuješ?“ zeptal jsem se ho.

„Ne, já dělám tamhle,“ odpověděl mi a ukázal prstem na soudní budovu.

„U Čeredničenka?“

„Ano, pracuje, až se z něj kouří.“

„Vidiš, kolik lidí se tlačí před věznicí?“ Podíval jsem se tím směrem... stáli tam bosí rolníci, stařenky, matky, páni a každý měl v rukou balíček pro kamaráda, pro syna nebo otce.

„Lidé ve vězení otékají hlady. Čert mi byl dlužen, abych se dostal k čekistům... Mám hrozné výčitky svědomí. Občas si vezmu do ruky pistoli... Ale jsem zbabělec. Nedokážu se zastřelit.“

„Mám pro Čeredničenka dopis.“

Vasil se na mne udiveně podíval.

„Jaký dopis?“

„Ze štábu...“

„Tak takhle je to. Pojď se mnou, pomůžu ti ho najít. Sám by ses v tom labyrintu ztratil.“

U vchodu stály strážé.

„Soudruhu vyšetřovateli, tenhle člověk je tu s vámi?“ zeptal se strážný.

„Ano, ale není to zatčený.“

„V tom případě dovnitř nemůže.“

„Má jednání se soudruhem podplukovníkem.“

„Mám zakázáno pouštět dovnitř neznámé osoby. Musíte si dojít k veliteli stráže pro propustku.“

Po všemožných peripetiích jsem konečně dostal propustku.

Užhorodskou soudní budovu jsem znal už z dřívějška. Byly v ní dlouhé chodby a stovky místností.

Dnes to tu vypadalo jako v mraveništi. Smeršovce nahradili čekisté NKGB.⁹⁸ Na základě oficiálního připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu dostal podplukovník Čeredničenko příkaz vybudovat u nás bezpečnost.

Na chodbě jsem se nečekaně setkal s I. I. Stál u dveří čelem ke zdi, vedle něho stráž. I. I. byl můj dobrý známý. Proč ho zatkli? Vždyť si upřímně přál připojení k Sovětskému svazu!

Vypadal hrozně. Měl vystouplé lícní kosti, byl neoholený, špinavý, měl rozčuchané vlasy a na sobě roztrhanou špinavou košili... Když mne uviděl, sklopil hlavu. Určitě mne v duchu proklínal.

Po zádech mi přeběhl mráz. Strašně mne to mrzelo, ale pomoci mu nemůžu. Ani cigarety mu dát nemůžu...

Vasil mne zavolał.

„Neznáš tohoto člověka?“ zeptal jsem se ho.

„Ne.“

„Já ano. Prosím tě, nemůžeš mu dát pár cigaret...?“

98 NKGB (Narodnij komissariat gosudarstvennoj bezopasnosti – čes. Lidový komisariát státní bezpečnosti) – od roku 1941 název pro úřad soustřeďující sovětské bezpečnostní složky a tajné služby.

„Nikolo, zbláznil ses? To nejde. Kdybych ho měl u sebe... Ale takhle... nejde to.“

Přistoupil jsem ke stráži.

„Soudruhu desátníku, chtěl bych dát zatčenému pár cigaret.“

Strážný se na mne nechápavě podíval a rozhlédl se kolem sebe.

„Dobře, ale udělejte to tak, abych to neviděl.“

I. I. si však ode mne cigarety nevzal. Viděl jsem mu v očích, jak mnou opovrhne. Smutně jsem odešel. I. I. za nic nemohl, byl v právu. Pro něho jsem byl čekista.

Vasil mne zavedl k sobě do kanceláře.

„Posaď se. Dáme si cigaretu a promluvíme si. Spěcháš někam?“

„Ne.“

„Řekni mi upřímně, kdyby člověk utekl do Čech, vydají ho?“

„Ano, v Čechách je to stejné jako tady – čekisti tam mají volné pole působnosti.“

„A k Američanům?“

„To nevím...“

„To jsme dopadli. Kdyby mi kdysi někdo řekl, že Sovětský svaz je vězení, zabíle bych ho na místě. A teď vidím na vlastní oči, že to tak je. Zítra klidně můžu stát čelem ke zdi já, stejně jako ten tvůj známý. Co s tím?“

„To nevím...“

„Ty mi nevěříš, vidíš...? Hm, není se čemu divit. Nejsi sám. Já si také nevěřím. Co je tohle za život...!“

Měl pravdu, opravdu jsem Vasilovi nevěřil. Býval to dobrý chlapík. Ale jaký je teď, to jsem nevěděl. Stěžoval si na Sovětský svaz až příliš otevřeně, a přitom jsme byli v budově karpatské bezpečnosti...

Ještě chvíli jsem se u něho zdržel a pak jsem ho poprosil, aby mi ukázal kancelář podplukovníka Čeredničenka.

Na chodbě jsme potkali hezkou slečnu, která nesla desky. Když kolem nás procházela, podezřívavě se na mne podívala. Byl jsem tu cizí a jako takový jsem svou přítomností vyvolával všeobecný údiv. Ti, které jsme potkávali, se na mne dívali úkosem.

„Tak tady to je. Zatím na shledanou.“

„Na shledanou.“

Všechno jsem už měl dávno promyšlené. Na chvíli jsem se zastavil přede dveřmi...

„Dále,“ ozval se ženský hlas.

Otevřel jsem.

„Ke komu jdete?“

„K soudruhu podplukovníkovi.“

„V jaké záležitosti?“

„Mám pro něho úřední dopis od generálporučíka Kovalčuka.“

Slečna se vmžiku proměnila. Její nedbalý tón byl ten tam.

„Buďte tak laskav a posad'te se. Hned vás ohlásím,“ řekla a zmizela za velkými dveřmi potaženými kůží.

„Dále...“

Podplukovník Čeredničenko byl pohledný chlap. Byl vysoké postavy, měl inteligentní výraz, chytré oči, světlé vlasy a vysoké čelo. Oblečený byl v civilním obleku ze světlé, měkké vlněné látky.

Podal jsem hlášení a předal mu svůj svazek.

„Tak,“ přeběhl očima papíry ve svazku a řekl: „Jsem rád, že jste tu. Podplukovník Goryšev o vás mluví velmi hezky. Odkud jste?“

Řekl jsem jméno své rodné vesnice.

„To je v chustském okrese?“

„Ano.“

„Výborně. Zrovna do chustského okresu potřebuji člověka, jako jste vy.“

Podplukovník začal něco psát na jeden z papírů. „Příkaz,“ napadlo mne. Musím něco podniknout.

„Soudruhu podplukovníku...“

„Ano?“

„Měl bych k vám velkou prosbu.“

„Poslouchám.“

„Mohl bych dostat měsíční dovolenou?“

„Proč?“

„Mám zvětšenou štítnou žlázu.“

„Máte Basedowovu nemoc?“

„Zatím ne, ale když nepůjdu včas na operaci, může se to zhoršit.“

„Tak vás pošleme do vojenské nemocnice.“

V duchu jsem podplukovníka za jeho nápad proklínal.

„Mám v Mukačevu dobrého chirurga.“

„Dobře, nebudeme se dohadovat. Jeďte tedy do Mukačeva. A za měsíc ať jste zpátky,“ odpověděl podplukovník nespokojeně.

„Tenhle papír odnese majoru Děnisovovi. Je to vedoucí kádrového oddělení.“

Šel jsem za majorem Děnisovem. Musel jsem stát ve frontě. Čeredničenko doplňoval stavy. Čekisté ze všech koutů Sovětského svazu stáli na chodbě a čekali, až jejich dokumenty vyřídí na kádrovém oddělení.

„Odkud jste, soudruhu?“ zeptal se mne mladý kapitán, který stál přede mnou.

„Já jsem zdejší.“

„Tak to mi řeknete, ve kterém městě se tu nejlíp žije?“

„Všude to tu stojí za starou bačkoru. Tohle je chudý kraj.“

„Vážně!? V Kyjevě říkali, že tady je hotový ráj.“

„To se jen tak říká, soudruhu kapitáne. My jsme si mysleli, že ráj je u vás, a proto jsme se připojili k Sovětskému svazu.“

„Ano, u nás se nežije špatně.“ Kapitán se odmlčel. Zřejmě se mu moje slova nelíbila.

Major Děnisov mi bez zbytečného vyptávání vypsal měsíční dovolenou.

Díky tomu jsem získal čas. To je hlavní.

Jakmile jsem vyšel z budovy užhorodské bezpečnosti, s ulehčením jsem si oddychl. Jako bych vyšel z vězení... Pro jistotu jsem se pořádně prošel po městě. Když jsem se přesvědčil, že mne nikdo nesleduje, vešel jsem do domu, kde žil V. Jeho domácí mi řekla, že V. odejel do... Budu se tedy muset spojit s Vasjou.

Měl jsem sto chutí opustit město co nejdříve a schovat se někam daleko.

Když jsem potkal důstojníky NKGB, snažil jsem se na ně nedívat a na nic nemyslet. Pohled na čekisty ve mně vyvolával vzpomínky na minulost, na kterou jsem chtěl zapomenout, navždy ji vymazat z paměti.

Ležel jsem v lese na pasece málem až do pozdní noci. Vzpomínky na nedávnou minulost mne bohužel neopouštěly. Přesto mne vědomí, že jsem na svobodě, že široko daleko není živé duše, že mám před sebou celý měsíc volna a že jsem vůbec naživu, naplňovalo radostí.

Poprvé po sedmiměsíční práci ve Smerši jsem se cítil takový jako dřív.

6. SRPNA

Národní rada Zakarpatské Ukrajiny sídlí v nejhezčí budově na Podkarpatské Rusi. Postavili ji za první Československé republiky a byla vybavena všemi technickými vymoženostmi.

Chtěl jsem si promluvit s Kerčou, který pracuje jako zmocněnec pro osvětu, s Rusinem, zmocněncem pro dopravu, s Linturem, zmocněncem pro kulturu, a s Putrašovou, sekretářkou I. I. Turjanici. Kromě nich pracují v radě mnozí další moji známí.

Do budovy rady se může i bez propustky.

Na chodbách chodili lidé nejrozumnějších profesí. U některých dveří stály dlouhé fronty.

Moji pozornost zničehonic upoutal hluk u dveří zmocněnce pro obchod Veise. Z jeho kanceláře vycházel muž středních let o berlích.

„K čertu s vámi!“ křičel rozhořčeně. „Lumpové! Když jste potřebovali dobrovolníky do Rudé armády, slibovali jste modré z nebe. A teď, když jsem zůstal bez nohy, mi nevystaví ani obyčejný papír...“ Pak následovaly strašné nadávky.

Ženy stojící ve frontě u dveří „ministra Veise“ zaraženě klopily hlavy. Někteří muži se k válečnému invalidovi připojili. Hluk rostl.

Dveře se pootevřely a ministr Veis vystrčil hlavu.

„Jestli okamžitě neodejdete, zavolám na vás milici.“

„Já ti na tu tvou milici kašlu,“ křičel rozzlobený invalida a zamával berlí ve vzduchu.

Rychle jsem se vzdálil. Za tu krátkou dobu, co jsem v Užhorodě, jsem už zažil spoustu nepříjemností. „Spekulantům povolení dáš, a mně ne. Protože jsem ti nedal úplatek...“ nesla se ke mně slova invalidy.

Kerča se snaží o osvětu Podkarpatské Rusi. Otevírá desetiletky a povolává ze Sovětského svazu učitele.

„Reorganizace školy zabírá spoustu času. A kromě toho nám chybí potřebné kádry. Pro sovětskou školu jsou nejdůležitější základní politické znalosti. Právě v tomhle oboru máme nedostatek odborníků.“

Lintur je na služební cestě.

Jura P. měl z mé návštěvy radost. Na první pohled se vůbec nezměnil.

„Posaď se, Nikolo. Tak povídej, kdes byl, cos viděl...“

„Pracuješ tu už dlouho?“

„Jo. A baví mě to baví, práce je to zajímavá! Jako například teď. Musím sehnat dokumenty, na jejichž základě můžeme předat řeckokatolický chrám pravoslavným. Nějaké už mám, ale zatím to nestačí. Podkarpatská Rus musí být pravoslavná. A já tě ujišťuji, že brzy také pravoslavná bude.“

Jura se tak ponořil do výkladu o tom, jak navrátit Podkarpatskou Rus do lůna pravoslaví, že přeslechl klepání na dveře.

„Někdo klepe!“

„Ano, hned...“ Jura šel ke dveřím.

Vešel Vasil s čekistickým kapitánem.

Vasil se tváří, že mne nezná.

„Jdeme za soudruhem zmocněncem,“ řekl.

„Není tu.“

„Potřebujeme seznamy řeckokatolického a pravoslavného duchovenstva a také seznam studentů teologického semináře.“

Stál jsem stranou a také jsem se k Vasilovi nehlásil.

Jura začal horlivě pobíhat po místnosti. Přítomnost čekistického kapitána na něj udělala dojem.

„Potřebujete to dnes, nebo to počká do zítřka?“

„Počká,“ odpověděl suše kapitán.

Když Vasil s kapitánem odešli, oddechli jsme si.

„Juro, sám Karpatskou Rus na pravoslaví neobrátiš. Ale ti, co právě odešli, ano. Já jim věřím, ti nezklamou,“ řekl jsem. „Někoho z duchovenstva zatknou, někomu pohrozí, někoho zabijí – a bude to. Nakonec u nás nebudou ani řeckokatolíci, ani pravoslavní. Pro sovětskou moc je náboženství opium lidstva. Pokud nás Sověti momentálně podporují, je to z jejich strany jenom taktika. Věř mi! Chtějí po tobě seznamy pravoslavného duchovenstva? Proč asi? Protože nevěří pravoslavným stejně, jako nevěří řeckým katolíkům... Říkej si, co chceš, ale tohle pěkně smrdí.“

Jura se mnou nesouhlasil.

Zaslepila ho myšlenka obrátit řecké katolíky na pravoslaví a dál nedohlédne. Proti opatřením čekistů nic nenamítá, jen když bude Podkarpatská Rus pravoslavná.

Po půlhodinovém rozhovoru jsem se s Jurou rozloučil.

„Na shledanou,“ stiskl mi Jura ruku a šel oznámit sekretářkám, aby připravily seznam kněží pro... čekisty.

7. SRPNA

Od vstupu Rudé armády na Podkarpatskou Rus neuplynul ani rok a už by ji člověk stěží poznal.

Za první Československé republiky u nás fungovalo asi dvacet stran. Ze všech jejich bývalých členů se stali nepřátelé sovětské moci. Podplukovník Čeredničenko skutečně pracuje jako stachanovec. Tisíce zatčení jsou toho důkazem. Nakonec zatkne celou Karpatskou Rus kromě komunistů. Sice to zní neuvěřitelně, ale všechno tomu nasvědčuje.

Kdo u nás není nepřítel sovětské moci? Duchovenstvo je nepřítel. Soukromý rolník je nepřítel. Inteligence je nepřítel.

Dělníků máme málo. Ale copak naši dělníci půjdou s bolševiky? Mají přece oči a vidí, co se kolem nich děje!

Není divu, že inteligence utíká do Československa a do... Maďarska. To je výsměch! Rusíni, kteří Maďary hluboce nenáviděli a radostně očekávali příchod Rudé armády, teď utíkají do Maďarska! Prchají před podplukovníkem Čeredničenkem, před čekisty, před komunistickou mocí a sovětským zřízením...

V letech 1939–1940 skončila většina lidí, kteří uprchli do Sovětského svazu, na Sibiři a zahynula na Kolymě a v dalších koncentracích.

Menší část jich vstoupila do Svobodovy armády. Nemálo jich položilo život u Sokolova, na Dukle, na Slovensku. Těch nemnoho, kteří zůstali naživu, se nechtělo vrátit z Československa domů. Dali přednost emigraci před hrůzami sovětské reality. Rolníci se bojí kolchozů. Bolševici vedou děsivou politiku proti rolníkům a obchodníkům. Na soukromý majetek uvrhují takové daně, že neexistuje jiné řešení než se ho zříci a „dobrovolně“ se připojit k vládní linii. Zemědělci bolševiky nenávidí.

Připojili jsme se k Rusku ve výjimečné době. Lidé si neuvědomují, kdo je skutečný kat. Karpatská Rus žije v mukách, je vyhladovělá a bojí se zítřka.

Pokud se na to podíváme nezaujatým okem, čeká nás temná a beznadějná budoucnost. Před námi jsou intenzivní čistky, kolchozy a stěhování daleko do Sovětského svazu.

Ano, připojili jsme se k Rusku v mimořádné době.

Patos opětovného spojení po tisíciletém otroctví vystřídal rozčarování a vinu na tom nesou pouze a jenom bolševici.

Copak je možné být šťastný?

- Když váš známý byl z obavy, že ho někdo okrade nebo zabije, nucen strávit noc na nádraží?
- Když vám před týdnem znásilnili sestru a otce zabili jen proto, že chtěl bránit svoji dceru?
- Když vás den co den v rozhlase a v novinách přesvědčují, že jste ten nejsvobodnější člověk na světě, zatímco vy v noci nespíte a posloucháte, zda někdo nezaklepe na dveře a nezatkne vás za to, že jste byli v dobách Československa demokratem, a nikoli komunistou?
- Když vám váš nejlepší kamarád, se kterým jste sdíleli svoje radosti i smutky, nic neřekne a tajně, jako zloděj, uprchne do Maďarska, protože vám nevěřil a bál se, že byste ho mohl udat?
- Když vám za práci dávají takový měsíční plat, že si za něj nemůžete koupit nic víc než deset kilogramů chleba, zatímco dříve to bylo 200 kilogramů?
- Když váš strýc, který celý svůj život pracoval na svém poli od svítání do pozdního večera, jedinkrát nezašel do hospody, všechno šetřil pro své děti a každou brázdou svého pole naplnil potem, ho bude muset odevzdat kolchozu a dělat to, co mu poručí podvodník, zloděj, pijan a darebák, kterým celá vesnice opovrhuje?
- Když za půl roku, v zimě a možná i v třicetistupňových mrazech, přijdou do vaší rodné vsi čekisté, začnou vyhánět její obyvatele jako stádo, nakládat je do těplušek a odvážet na Sibiř a vaši vlast osídlí Tataři?

Čekal jsi na příchod Rudé armády a myslel sis, že přinese svobodu a ráj na zemi. Jak krutě tě oklamali!

Ted' vidíš, Rusíne, co to je sovětská realita!

Život se skládá z drobností. Lidé většinou nepotřebují k životu hymnu o géniu Stalinovi, o straně a ještě jednou o géniu Stalinovi a ještě jednou o straně. Národ nepotřebuje lživou propagandu z rozhlasu a tisku. Lidé potřebují žít.

Neodsuzuji nikoho, kdo utekl nebo utíká do Československa či do Maďarska.

Neodsuzuji ty, kteří se dívají na sovětskou realitu s rukama založenýma v klíně.

Ale opovrhují těmi, kteří ve snaze stát se vůdcem, velitelem či ředitelem nebo získat kousek chleba ze speciální prodejny vykřikují spolu se sovětskou mocí hesla o našem „bohatém, veselém a svobodném životě“.

Skláním se před těmi, kteří dali najevo svůj nesouhlas a umírají ve věznicích a koncentracích.

Ruský lid bojuje s komunismem, topí se v krvi, utrpení a mukách. Svrhnout komunistickou diktaturu je neskutečně obtížné.

ČK, GPU, NKVD, NKGB, Smerš.

Ruský lid přinesl na oltář svého osvobození miliony obětí.

A možná bude zapotřebí přinést ještě další. Ale já v ruský lid věřím, věřím v jeho nezdolnost, věřím v to, že boj dříve nebo později skončí jeho vítězstvím.

10. SRPNA

Mukačevo.

Vasja měl z mého příjezdu radost.

„Nikolo, Nikolo, já už jsem si myslel, že jsi zemřel. Sedm měsíců jsem o tobě neslyšel. Pojď sem, ať si na tebe sáhnou. Jsi to opravdu ty? Sedni si, panebože. To je ale překvapení... Maminko, máme hosta. Hádej, kdo k nám přišel?“

Vasjova matka mne zulíbala.

„Nikolo, kde jsi byl? Nenapsal jsi ani řádku. To se nedělá. Ale co. Neomlouvěj se. To já jen tak... Dáš si čaj? Určitě máš hlad... Hned něco přinesu.“

„Co je nového?“ zeptal jsem se Vasji. „Z našich nikoho nezatkli?“

„V poslední době nikoho. NKGB asi ztratilo stopy.“

„Mám k tobě prosbu.“

Vasja zpozorněl.

„O co jde?“

„Potřebuju kompletně všechny dokumenty, rodným listem počínaje.“

„Chceš se znovu narodit?“

„Přesně tak.“

Vasja se zamyslel. Zvážněl.

„Dobře.“

Ulevilo se mi.

„Během tří dnů se narodíš, dokončíš školu a odpracuješ si tři roky v nějaké továrně... Zítra zajedu za strýcem.“

Dlouho jsem se Vasji vyptával, co je v Mukačevu nového. Chtěl jsem se ho zeptat i na Věru, ale nějak se to nehodilo. Sice jsem se ji rozhodl vymazat z paměti, ale nedařilo se mi to. Nedokázal jsem to.

A Vasja se o ní jako naschvál ani slovem nezmínil.

„Nenudíme tě?“ zeptal se mne náhle.

„Ne, co je s Věrou?“

„Á, je to venku! Věra se vdala.“

Tohle jsem opravdu nečekal. No co. To znamená, že mi není souzena.

„Je šťastná?“

„Je.“

Měl jsem Věru moc rád. A proč to skrývat a lhát sám sobě – mám ji rád i teď.

Vasja změnil téma, ale já jsem ho už dál neposlouchal. Tohle je konec. Věru jsem miloval – dokážu mít ještě někoho rád? Jestli ano, už to nikdy nebude ono. Takový cit člověk prožije jednou v životě. Věro, kdybys věděla, co jsem kvůli tobě vytrpěl. Ale jestli jsi šťastná, všechno ti odpouštím. Všechno. Někdy

to překonám, třeba... se mi podaří zapomenout... Říká se, že čas všechno zahojí. Kdo ví, za rok, dva...

Vasjova matka uvařila večeři. Ale i při ní se všechny moje myšlenky točily kolem Věry.

„Přespíš u nás?“ naléhal Vasja. „Místa tu máme dost. A o ty doklady se neboj, zařídím to. Pak se domluvíme, co dál...“

13. SRPNA

Staré známé cesty, zatačky, od dětství milovaná pole a stromy. Tady stojí kostel, venkovské chalupy...

Blížím se k rodné vesnici, zmocnil se mne pocit něčeho milého, blízkého.

Toulám se životem, ale těším se, až mne uvítá příčinlivý otec a matka, která dokáže všechno pochopit a odpustit. Přivítají mne v chalupě, kde jsem se narodil, kde mne houpali v kolébce, kde jsem znal každý hřebík.

V srpnu je spousta práce, takže mne nepřekvapilo, že jsem doma nikoho nenašel. Sousedé mi řekli, že otec seče trávu na zahradě.

Otec mne přivítal jako obvykle.

„Tak jsi zpátky?“ zeptal se.

„Ano.“

Pak nastalo ticho. Maminka si mne dlouho prohlížela a potom se rozplakala.

„Jak se ti líbí moje zahrada?“ zeptal se hrdě otec.

„Je nádherná.“

Otec měl zahradu rád a já té jeho lásce rozumím. Když byl ještě malý, pomáhal dědovi sázet stromy. Tahle zahrada prošla jeho rukama.

Rozložitě jabloně, hrušně, třešně... Tuhle jabloň, pod kterou ležely vidle a hrábě, jsem zasadil já, když mi bylo deset let. Ta ale vyrostla! A jaká bude mít jablka. Už je to dávno. Tenkrát jsem netušil, že kromě Chustu existují i jiná města a že svět je tak pestrý a nedokonalý. Tenkrát mi bylo dobře. Jak jsem se od těch dob změnil. Člověk tomu ani nemůže uvěřit.

Posadili jsme se na posečenou trávu ve stínu pod hruškou. Maminka mi vyprávěla, co je ve vsi nového, o novém starostovi, faráři a poštákovi.

„Často jsem chodila poštákovi naproti a pořád jsem se ho vyptávala, jestli od tebe nepřišel dopis...“ V mamčině hlase byla cítit sotva znatelná výčitka.

Sklopil jsem oči. Má pravdu, za sedm měsíců jsem nenapsal ani řádku. Nešlo to.

Neomlouval jsem se, věděl jsem, že maminka mi již dávno odpustila.

Otec se hovoru nezúčastnil. Seděl, svraštil obočí a díval se někam do dálky. Maminka mne dále zasvěcovala do místních novinek. Během půl hodiny jsem se dozvěděl, že ceny pudy prudce klesly, protože zemědělci se ji ze strachu z kolchozu snaží prodat, ale stejně ji nikdo nechce. Že řada lidí utekla do Československa a do Maďarska, že v sousední vesnici otevřeli desetiletou školu...

Každé maminčino slovo ve mně probouzelo vzpomínky. Postupně se mi v paměti vynořovala známá místa a známé tváře.

„Přijel jsi nadlouho?“ zeptal se nečekaně otec.

„Ne, na den.“

Maminka se polekala. V očích se jí objevily slzy.

„Jenom na jeden den?“ zeptala se, jako by mi nevěřila.

Poprvé v životě se mezi mne a rodiče vloudil stín nedůvěry. Tak daleko to došlo. Už ani rodičům se člověk nemůže se vším svěřit.

„Synku, já nikam nepojedu,“ řekl otec a zřetelně přitom odděloval slova. Ze způsobu jeho řeči jsem pochopil, že jeho rozhodnutí je definitivní, že v něm zrálo mnoho měsíců. „Na téhle půdě žil můj děda a můj otec. Chci tu také dožít... Kolik dní mi ještě zůstalo? Tvůj děda byl v Americe. Pět let tam pracoval v uhelných dolech. Domů se vrátil s podlomeným zdravím. Ne, ne, synu, všude dobře, doma nejlip. Já v životě zažil spoustu režimů – byli tu Maďaři, pak Rumuni, Češi a Ukrajinci. Pak znovu přišli Maďaři... a teď jsou tu Rusové. Podívej se na moje ruce,“ dodal a ukázal své mozolnaté dlaně. „Takové byly vždycky. Ty už jsi, sláva Bohu, velký. Dělej, jak myslíš. Jen Bůh tě bude soudit.“

Ani jsem se nepokoušel otci oponovat. Má pravdu, naprostou pravdu.

Ale pravdu mám i já. Mrzelo mne, že se s ním nemůžu podělit o své myšlenky. Kdo ví, jestli by mne vůbec pochopil. Žije svou selskou moudrostí. Půda je jeho život. Srostl s ní. Z jeho zahrady, z jeho polí a rodného domu ho může vyrvát jenom smrt.

Každý má svůj osud. Možná že kdybych nevystudoval, pracoval bych na téhle půdě jako on a byl bych šťastný.

Ale po tom všem, co jsem viděl a zažil, mi zůstalo jen jedno jediné – boj.

Zítřka ráno odjízďím.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Text původního ruského vydání knihy Smerš byl v 90. letech přeložen Olgou Hulínovou. Překlad byl redakčně upravován a text byl doplněn poznámkovým aparátem, který přináší základní informace o osobách či událostech, které autor ve svém svědectví zmiňuje. Bohužel ve všech případech se nepodařilo jmenované ztotožnit. Především v případě příslušníků Smerš byl tento úkol obtížně realizovatelný.

Rodný dům Michaila Mondiče v Nankovu (*archiv Alexandra Mondiče*)

Rodina Mondičových – Michail stojící vlevo (*archiv Alexandra Mondiče*)

Budova ruského gymnázia v Praze na Pankráci (archiv Anastázie Kopřivové)

Michail Mondič ve 40. letech (archiv Alexandra Mondiče)

Michailův starší bratr Georgij krátce po zatčení sovětskými pohraničníky na podzim 1940
(Deržavnyj archiv Zakarpatskoj oblasti)

Po propuštění ze sovětských lágrů bojoval Georgij
v řadách Československé vojenské jednotky v SSSR
(archiv Alexandra Mondiče)

Mondičův přítel a druh z NTS Alexander Retivov (repro
z knihy FEDOROV, Natalie: *Our family History*)

Velitel 4. ukrajinského frontu gen. Petrov po příjezdu
na Podkarpatskou Rus na konci října 1944
(repro z knihy *Istorija Misticia URSR Zakarpatska Oblast'*)

Budova bývalého Paláce Frida na dnešním Petöfiho náměstí v Užhorodě, kterou využíval Smerš při svém působení
na Podkarpatské Rusi (foto Jan Dvořák)

МАНІФЕСТ

Першого З'їзду Народних Комітетів Закарпатської України про возз'єднання Закарпатської України з Радянською Україною

Настав радісний історичний день для Закарпатської України. За допомогою героїчної Червоної Армії скинуто німецько-мадярське іго. Показано кінець багатовіковому лавоному мадри і всіх чужоземців на історичних українських землях Закарпатської України.

З'їзд Народних Комітетів Закарпатської України приносить від імені всього населення Закарпатської України сердечну подяку доблесній Червоній Армії, яка вигнала німецько-мадярських окупантів і принесла на своїх бойових прапорах радість і щастя нашому народові. Слава Верховному Головнокомандуючому Маршалу Радянського Союзу, нашому батькові ЙОСИФУ ВІССАРІОНОВИЧУ СТАЛІНУ!

Сподіватися перебувати у вірній від своїй інтервіт-чності. Україна, закарпатсько-український народ був причетний на злидні і вимирання Селиство, яке складає переважну більшість закарпатсько-українського народу, побилене було землі. Кроваво і потом здобути багатства нашого народу йшли мадярським та іншим чужоземним гнобителям. Мова наша переслідувалась, школи закривались, національна українська культура руйнувалась і знищувалась. Народ витиснувся з своїх земель чужоземцями і вмирав. За століття, з 1826 року, вимушені були, рятуючись від голоду, ладів і прозбанні, емігрувати в чужі країни сотні тисяч закарпатських українців.

Розвал досконалих Австро-Угорської монархії, в якій Закарпатська Україна влячила колоніальне існування, не призвів до національного, економічного і культурного відродження Закарпатської України. Наша батьківщина опинилась знову маришаною від своїй інтервіт-чності. Так знову завоювали. Закарпатської України в межах Чехословаччини республіки, проголошена Сен-Жерменським договором 1919 року, не була установлена. Навіть у назві, створеній на руїнах Австро-Угорщини, Чехословаччій республіки не знайшлося місця для нашого закарпатсько-українського народу. Від усіх керівників державних посад українці були усунуті.

Але самим тиском для Закарпатської України був 1938 рік і посадувати шість років мадярського рабства. Чехо-

примудили Закарпатської України до Росії, за возз'єднання з Радянською Україною. Народні збори в Мармароші 18 грудня 1918 року і в Хусті 21 січня 1919 року, які репрезентували 428 громад, проголосили возз'єднання Закарпатської України зі всією Україною. Спроби народу добитися своєї національної незалежності, нещадно подавлялися. Називали злишніми в історії мармарошські прошеми 1904, 1913—14 років, розстріли робітників в Хусті в 1929 році, розстріли демонстрантів в Хусті, Тур'ї-Пасіші і інших селах 10 і 18 лютого 1932 року.

Вся історія Закарпатської України говорить, що наш народ, позбавлений національної незалежності, перебуваючи вимирання в рабстві, загине, коли залишиться в руках чужої держави. Або возз'єднання з Радянською Україною і національне відродження, або гніт, безправа і поступове вимирання народу Закарпатської України.

Тепер, коли народи Європи борються проти нацизму і гітлерівської тиранії, проти расової ненависті, за свою національну незалежність, було би величезною несправедливістю, коли б наш народ і надалі залишався владити колоніальне існування відірваний від своєї рідної матері — Радянської України. ТІЛЬКИ ВОЗЗ'ЄДНАВШИСЬ З РАДЯНСЬКОЮ УКРАЇНОЮ в своїй братерській народів Радянського Союзу, МИ ЗАБЕЗПЕЧИМО СВОБОДУ НАЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ, ВНУТРІШНІЙ ГОСПОДАРЬСЬКИЙ РОЗКВІТ І ЗОВНІШНЮ БЕЗПЕКУ.

Закарпатсько-український народ, виходячи з німецько-мадлярського полону, вирішив раз і назавжди зайняти свою віковичу мрію і возз'єднатися з Радянською Україною. З цього часу ми пішли на вибори сільських, районних і міських Народних Комітетів і на цьому ім — добитися во-лі-з-лишини Закарпатської України з Радянською Україною.

Спирючись на непотухну волю всього народу, владов-лену в петиціях і постановках робітників, селян, інтелігенції і духовництва всіх міст і сіл Закарпатської України про воз-з'єднання Закарпатської України з Радянською Україною, ПЕРШІЙ З'їзду НАРОДНИХ КОМІТЕТІВ ВСЬОЇ ЗАКАР-

Підписи делегатів з'їзду під Маніфестом про возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною.

Підписи делегатів з'їзду під Маніфестом про возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною.

На з'їзді Народних комітетів Закарпаття. 1944 р.

Manifest prvního sjezdu Národních výborů Zakarpatské Ukrajiny, který se uskutečnil 26. 11. 1944 v Mukačevu (repro z knihy Istorija Misticia URSR Zakarpatska Oblast')

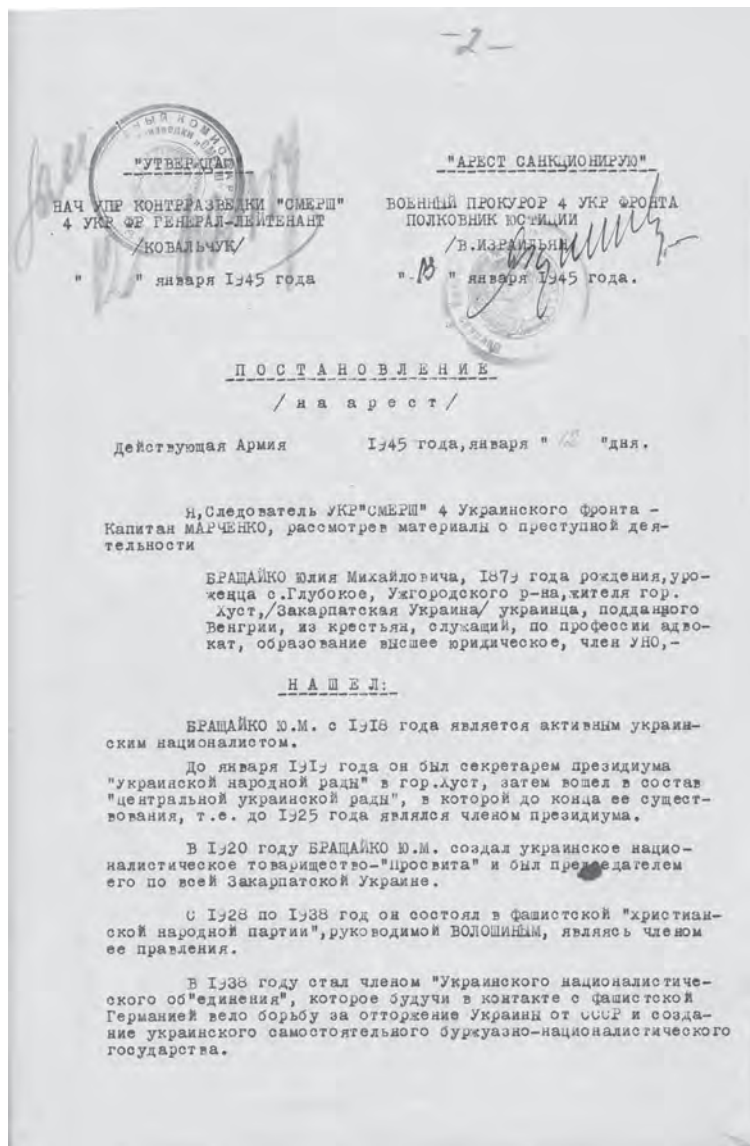
Mítink za připojení Podkarpatské Rusi k SSSR v Užhorodu v roce 1945 (repro z knihy Istorija Misticia URSS Zakarpatska Oblast')

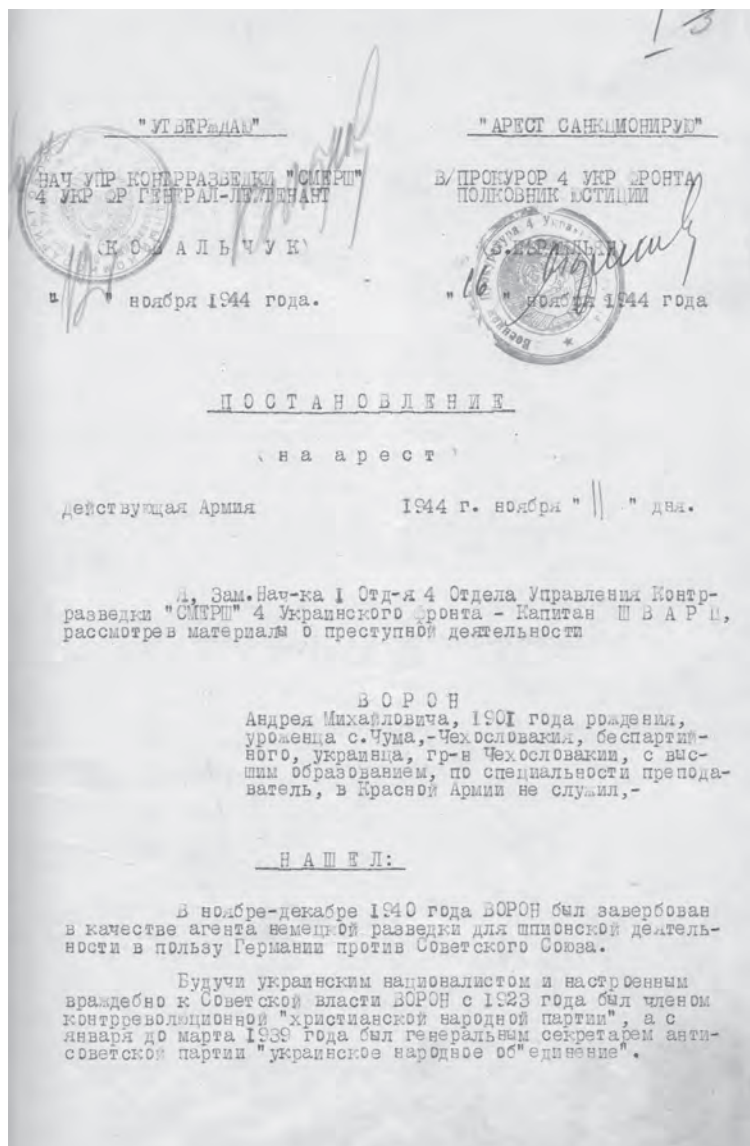
Náčelník Hlavní správy kontrarozvědky Smerš Viktor Abakumov na frontě v březnu 1945 (repro z knihy Birstein J. V.: Smerš)

Legitimace příslušníka Smerš majora Anatolije N. Fetisova (repro z knihy Birstein J. V.: Smerš)

Příkaz k zatčení Julija Braščajka schválený náčelníkem Smerš 4. ukrajinského frontu gen. N. Kovalčukem a vojenským prokurátorem plk. V. Izraïľjanem (archiv Služby Bezpeky Ukrajiny v Kyjevě)

Příkaz k zatčení Andreje Vorona (archiv Služby Bezpeky Ukrajiny v Kyjevě)

Vila v Dělostřelecké ulici č. 11 v Praze, která sloužila po příchodu Rudé armády jako vyšetřovna operativní skupiny Smerš 4. ukrajinského frontu (foto Štěpán Černoušek)

№ 10 / 12

"УТВЕРЖДАЮ"

НА ЧЛ. УПР. КОНТРАЗВЕДКИ "СМЕРЬ"
Заведующий государственности З. Яковлев
(АВРАМОВ)
и. я. 1946 года.

АРЕСТ САНКЦИОНИРУЮ "

ПОЛИТОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ЦЕНТР
ПРОТОКОЛЫ РАБОТЫ ИСТИНЫ
И. АНДРЕЕВ)
и. я. 1946 года.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ
(на арест)

Гор. Москва, "3" июня 1946 года.

Я, Следователь Следственного Главного Управления контрразведки "СМЕРЬ" - майор ВАДИЩИН, рассмотрев материалы о преступной деятельности ВОДОШИНА Ангустина Ивановича, 1874 года рождения, уроженца села Калечиц, округа Волова (Закарпатская Украина), украинца, подданного Чехословакии, по происхождению из семьи священника, с высоким образованием, педагога семинарии, проживавшего в гор. Прата по улице Подлинками, 12, -

НАШЕЛ:

ВОДОШИН, являясь украинским националистом, проводил враждебную деятельность против Советского Союза.

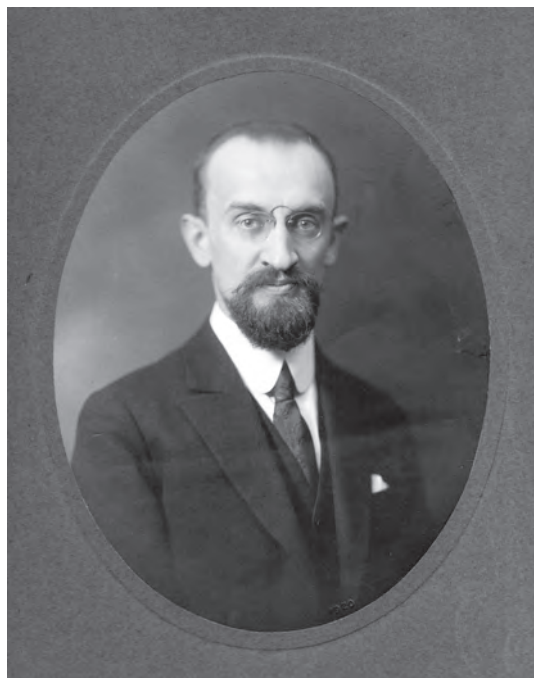
В 1924 году на территории Закарпатской Украины из числа враждебно настроенных к Советскому Союзу истинных жителей - укринцев ВОДОШИН создал так называемую "Христианско-социалистическую партию" и до конца 1938 года являлся её руководителем.

В период 1937-38 г.г. эта партия установила контакт с немецкими фашистами и по их указанию проводила работу, направленную к отделению от Чехословакии Закарпатской Украины, за создание на территории последней самостоятельного государства под протекторатом Германии, которое должно было явиться плацдармом для вооруженного нападения на Советский Союз.

В этих целях, осенью 1938 года по настоянию руководителей германского правительства Закарпатская Украина была отделена от Чехословакии и на её территории было создано автономное государство, возглавленное фашистским правительством.

ВОДОШИН при содействии немцев был назначен на пост премьер-министра этого правительства.

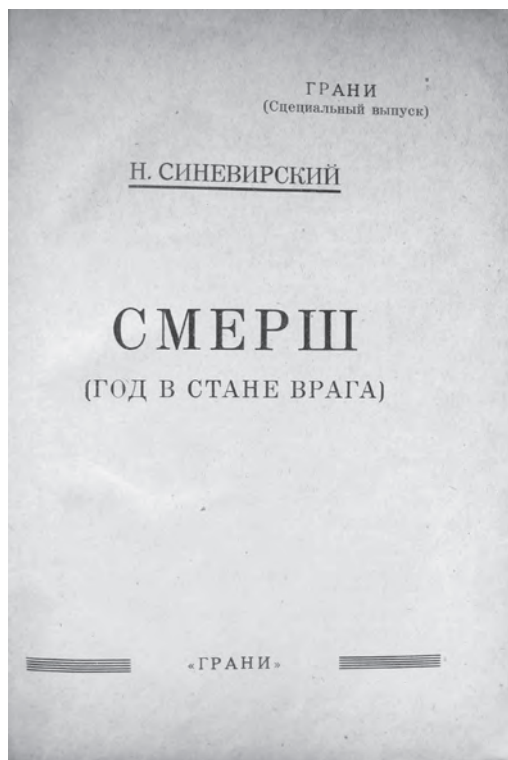

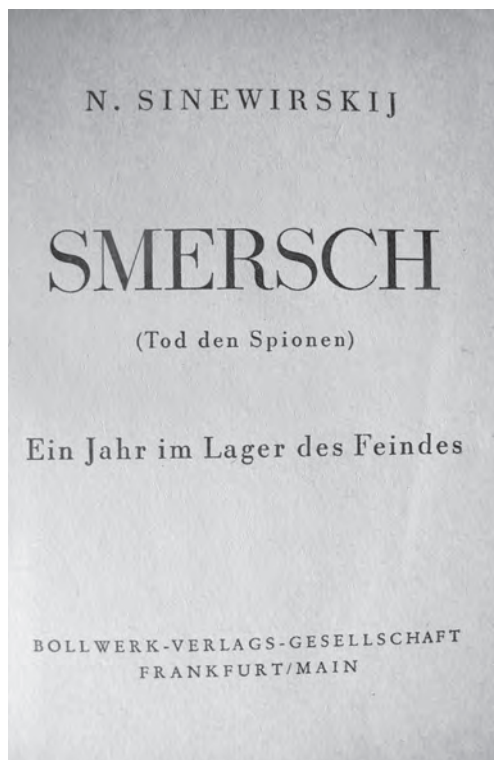
Diplomat a tlumočník Vladimír Trifiljevič Rafalskij
v roce 1915 (*archiv Ireny Rafalské*)

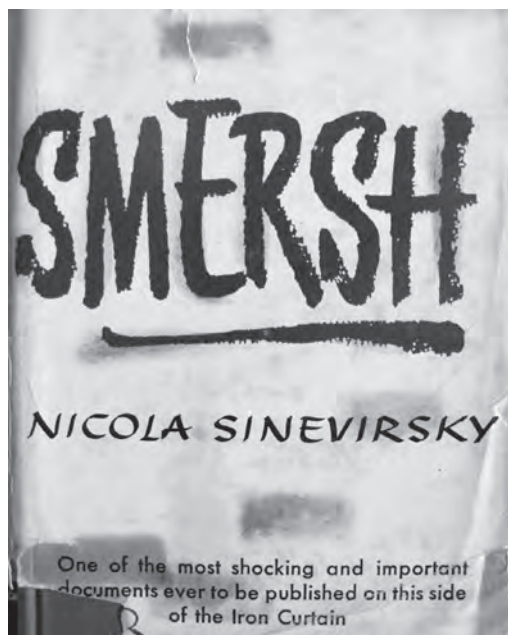
V. Rafalskij krátce před zatčením na počátku
roku 1945 (*archiv Ireny Rafalské*)

Titulní strana prvního ruského vydání knihy Smerš z roku 1948 (archiv Viktorie Mondičové)

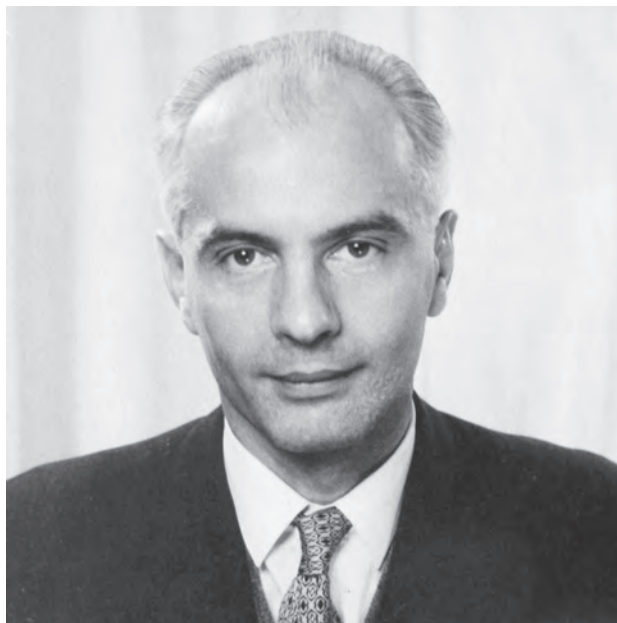
Titulní strana německého vydání knihy Smerš z roku 1949 (archiv Viktorie Mondičové)

Obálka anglického vydání knihy Smerš z roku 1950 (archiv Viktorie Mondičové)

Svatba Michaila Mondiče a Viktorie Semjonové v New Yorku v únoru 1951 (*archiv Alexandra Mondiče*)

M. Mondič v 50. letech
(*archiv Alexandra Mondiče*)

Michail Mondič se svými dětmi na dovolené v Itálii v roce 1966 (archiv Alexandra Mondiče)

Upomínkový pohár udělený M. Mondičovi za 10 let služby v Rádiu Svobodná Evropa (archiv Alexandra Mondiče)

Pohřeb M. Mondiče 25. března 1968 v Mnichově (archiv Alexandra Mondiče)

JMENNÝ REJSTŘÍK

- ABAKUMOV, Viktor Semjonovič — 23, 65, 66, 73, 124, 156, 160
AFANASJEV (vojen. prokurátor) — 160
Andrej P. (ruský dělník-vězeň) — 119, 120
ANTONESCU, Ion — 122
BECKER, Hellmuth — 98, 121
BĚLOV (příslušník Smerš) — 67
BENEŠ, Edvard — 22, 116
BERAN, Rudolf — 90, 95
BERGSTEIN (baron) — 101, 102
BERIJA, Lavrentij Pavlovič — 69
BRAŠČAJKO, Julius Michajlovič — 99, 157
BRAŠČAJKO, Michail Michajlovič — 99
BRÓDY, Andrej — 25, 90, 99
CANARIS, Wilhelm — 68, 80, 123
ČEREDNIČENKO (příslušník Smerš) — 90, 125, 135, 137–139, 142
ČERNÝJ (příslušník Smerš) — 117, 134, 135
ČIŽMÁR, Petr — 35, 38–40
ČIŽMÁR, Stěpan — 35
ČIŽMÁR, Vasil — 35
ČORNOUSOV (příslušník Smerš) — 74–81, 83, 118, 119, 121, 123, 130–132
DÁLNOKI VERESS, Lajos — 73
DĚNISOV (příslušník Smerš) — 139, 140
DRAGULA, Nikolaj Ivanovič — 49, 50
DUŠNIK (příslušník Smerš) — 65, 91, 92, 94, 96, 119, 133, 134, 136
DZERŽINSKIJ, Felix Edmundovič — 69
ERENBURG, Ilja Grigorijevič — 64
Eva (příslušnice Smerš) — 56, 57, 62, 72, 109
Feďa (voják čs. armády) — 43–45, 50
FENCIK, Štefan Andrejevič — 90
FETISOV, Anatolij N. (příslušník Smerš) — 156
GLAZUNOV (příslušník Smerš) — 127–129, 133
GOEBBELS, Joseph — 110, 122
GORYŠEV (příslušník Smerš) — 66, 117, 118, 135, 139
GREČIN, Georgij Lukjanovič — 59, 62, 63, 66, 73–75, 83, 84, 93, 94, 97, 101, 103, 104, 110, 114, 115, 118, 120, 121, 124, 131, 132, 134, 136
Halja (příslušnice Smerš) — 63, 84–88, 90, 108
Hans (šofér Abwehru) — 74, 75
HAVRYLJUK, Petr — 33, 41
Helena (maďarská špiónka) — 67, 68
HIMMLER, Heinrich — 125
HITLER, Adolf — 80, 118, 123

HORŇAK, Andrij — 47, 50, 52
Hryhor S. (kamarád) — 50
IZRAILJAN, V. (vojen. prokurátor) — 157
JEFREMOV, Konstantin Aleksandrovič — 117
JEROMENKO, Andrej Ivanovič — 58, 121
JEŽOV, Nikolaj Ivanovič — 69
Jura P. (komunista) — 141, 142
KALTENBRUNNER, Ernst — 123
KAZAKEVIČ, Vladimir — 94, 97, 101, 103, 107, 109, 113, 114
KEITEL, Wilhelm — 95
KERČ (komunista) — 140, 141
KLIMPUŠ, Dmytro — 99
KLOČURAK, Štefan — 99
KOLYŠKIN (příslušník Smerš) — 59
KONĚV, Ivan Stěpanovič 97, 110, 115, 116, 126
KOTRYČ, Michail — 50
KOVALČUK, Nikolaj Kuzmič — 66, 68, 69, 90, 93, 94, 115, 117, 118, 120, 121, 124, 136, 138, 157
KRALICKY, Andrij — 32, 34, 37, 38, 39, 40
KRAVEC (příslušník Smerš) — 125
KUZJAKIN (příslušník Smerš) — 74, 76, 77, 78, 117, 118, 121, 123, 126, 133
LINTUR, Petr Vasilevič — 34, 42, 43, 140, 141
LJACH, Jan — 125
Ljoňka (seržant Rudé armády) — 54–56
MALINOVSKIJ, Rodion Jakovlevič — 115
Maruška (kamarádka, uprchlík) — 45
MECHLIS, Lev Zacharovič — 120
MEŠČERJAKOV (příslušník Smerš) — 89, 90
Metodij (příslušník Smerš) — 56, 62, 66, 83, 84
MILLER (příslušník Smerš) — 67, 94, 97, 114, 129
Míša P. (voják čs. armády) — 42, 43
MONDIČ, Georgij (bratr autora) — 21, 33, 153
MORAVEC, Emanuel — 95
MUČIČKA, Jan — 50
NADVORNYJ (příslušník Smerš) — 88–90, 97, 100, 110, 112, 113
NAUMOV (příslušník Smerš) — 104, 106, 107
NĚMEC, František — 41
Nikita M. (kamarád) — 50–52
Peťka (kamarád) — 32, 34
PETROV, Ivan Jefimovič — 21, 58, 154
POPOVIČ (komunista) — 43
POTAPOV, Viktor Michajlovič — 60, 62, 63, 72, 73, 88, 94, 133
PUTRAŠ, Gabriel — 47
PUTRAŠOVÁ (komunistka) — 47

RAFALSKIJ, Vladimir Trifiljevič — 26, 110, 111, 113, 114, 161
 RETIVOV, Alexander — 20, 26, 153
 RÉVAY, Julius — 99, 101
 Rita (příslušnice hospodářské rozvědky) — 79
 RYBALKO, Pavel Semjonovič — 103
 Saša (příslušník Smerš) — 67, 119
 SEMJONOV, Grigorij Michailovič — 68
 SEMJONOVÁ, Viktorie (manželka autora) — 163
 SERKO (kamarád) — 35
 SIKALENKO (příslušník Smerš) — 67, 68, 71, 91
 SIKORA (komunista) — 43
 SKŘIVÁNEK (Čech-vězeň) — 113
 Soňa (příslušnice Smerš) — 56, 57, 61, 62, 71, 72, 94
 STALIN, Josif Vissarionovič — 22, 23, 25, 46, 50, 51, 54, 56, 61, 65, 69, 73, 81, 82, 91, 96, 100, 110, 111, 120, 143
 STĚPANOV (příslušník Smerš) — 72, 73, 94, 95, 97, 105, 106, 113
 SUVOROV (příslušník Smerš) — 84, 87–89
 SVOBODA, Ludvík — 33, 42, 142
 ŠABALIN (příslušník Smerš) — 65, 71, 82, 96, 114, 124
 ŠAPIRO (příslušník Smerš) — 67, 70, 74–79, 81, 82, 84, 91, 92, 94, 97, 101, 103, 104, 107, 109, 110, 112–116, 118, 119, 121–125
 ŠIBAJLOV (příslušník Smerš) — 67, 68, 75, 97, 98, 101, 104, 112–114
 ŠVARC (příslušník Smerš) — 63, 64
 TITO, Josip Bros — 73
 TUCHAČEVSKIJ, Michail Nikolajevič — 82
 TURJANICA, Ivan Ivanovič — 42, 43, 47, 120, 140
 Vasil P. (kamarád) — 136, 137, 138, 141
 Veis (ministr) — 140
 Věra (partnerka) — 32–40, 46, 48–51, 144, 145
 VLASOV, Andrej Andrejevič — 96, 100, 103, 114, 116
 Vlasta B. (Češka-vězeň) — 105, 106, 107
 VODOPJANOV (agent NKVD) — 82
 VOLOŠČUK (komunista) — 43
 VOLOŠIN, Augustin Ivanovič — 25, 90, 91, 98, 99, 102, 107, 112, 114, 160
 VORON, Andrij Michailovič — 101, 102, 158
 Zina (sovětská špionka) — 74
 Zisa (příslušnice Smerš) — 83
 Zoja (ruská emigrantka-vězeň) — 92, 93, 128–133
 ŽUPAN, Vasil — 35

SMERŠ — Rok v táboře nepřítele

Nikolaj Siněvirkij

Editor: Jan Dvořák

Recenzenti: Mgr. Anastasie Kopřivová, PhDr. Lukáš Babka

Překlad: Olga Hulínová

Odpovědný redaktor, revize překladu: Ondřej Šanca

Grafická úprava: Tibor Vizi

Tisk: TNM PRINT s. r. o.

Vydal Ústav pro studium totalitních režimů

Siwecova 2, Praha 3 130 00

www.ustrcr.cz

Praha 2014

ISBN 978-80-87912-23-2

Nikolaj Siněvirskij (vl. jménem Michail Dimitrovič Mondič) podává ve svých deníkových zápiscích svědectví o činnosti jedné z nejpřísněji utajovaných špionážních organizací 20. století – sovětské vojenské kontrarozvědky Smerš, v níž působil několik měsíců jako tlumočník.

Přestože deník zachycuje pouze necelý rok autorova života, nabízí ojedinělý pohled na metody sovětského represivního aparátu ze strany jeho vykonavatelů. Zároveň jde o mistrnou sondu do psychologie lidí pracujících pro tuto tajnou službu, která na konci 2. světové války operovala také na území Československa.